

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**SVOBODA PROJEVU, JEJÍ ZÁRUKY A LIMITY
V PRAXI ČESKÝCH MÉDIÍ**

*FREEDOM OF SPEECH, ITS GUARANTEES AND LIMITS
IN THE CONTEXT OF CZECH MEDIA*

Konzultant: JUDr. Helena Petrův, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Ondřej Šťastný

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 13. 12. 2010

Prohlášení o autorství a původnosti díla

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 13. 12. 2010

Mgr. Ondřej Šťastný

Motto:

„Kdyby celé lidstvo minus jeden jednatlivec zastávalo jeden názor a pouze jediná osoba by měla názor odlišný, právo lidstva umlčet jednotlivce by nebylo o nic větší, než právo tohoto jednotlivce, pokud by měl tu moc, umlčet celé lidstvo.“

J. S. Mill (O svobodě)

Obsah

Úvod.....	s. 6
Kapitola 1:	
Svoboda projevu v podání otce liberalismu J. S. Milla.....	s. 10
Kapitola 2:	
Svoboda projevu v českém ústavním právu (svoboda projevu, zákaz cenzury, právo na informace).....	s. 16
Kapitola 3:	
Limity svobody projevu (národní a veřejná bezpečnost, státní symboly, ochrana osobnosti, boj s extremismem, ochrana zdraví a mravnosti, reklama).....	s. 25
Kapitola 4:	
Svoboda projevu v evropském a mezinárodním právu.....	s. 63
Kapitola 5:	
Svoboda projevu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.....	s. 67
Kapitola 6:	
Vydání „bible nacismu“: Trestný čin, nebo realizace nedotknutelné svobody projevu?	s. 74

Kapitola 7:	
Má veřejnost právo znát minulost soudce?.....	s. 85
Kapitola 8:	
Rejžek versus Vondráčková: Co je skutkové tvrzení a co hodnotící soud?.....	s. 95
Kapitola 9:	
Zeman versus Brezina: Jaká jsou kritéria pro difamační výrok? Co může říci politik a co novinář?	s. 102
Kapitola 10:	
Může být karikatura nezákonná?.....	s. 109
Kapitola 11:	
Ústavně právní aspekty tak zvaného „náhubkového zákona“	s. 117
Závěr.....	s. 134
Seznam použitých pramenů.....	s. 137
Seznam použité literatury.....	s. 141
Seznam judikatury.....	s. 143
English Resumé.....	s. 145
Klíčová slova/Key words.....	s. 146

Úvod

Dá se definovat něco tak obecného, jako je svoboda? Ve filosofickém slovníku se dočteme, že svoboda je „stav bytosti jednající pouze ze své vůle, nezávisle na jakémkoli vnějším donucení (svobodný člověk je protikladem otroka)“^{1.)}.

Sociolog Z. Bauman přirovnává svobodu v moderní západní společnosti ke vzduchu, který dýcháme. „*Neptáme se, co vlastně onen vzduch představuje, a nevěnujeme čas tomu, abychom o něm diskutovali, přemýšleli nebo se o něm přeli. To vše ale pouze do té doby, než se ocitneme v přeplněné a nevětrané místnosti, kde se nám bude špatně dýchat.*“^{2.)}

Svoboda není jen právní kategorií, zasahuje do jiných normativních systémů (morálka, náboženství), je též jedním z ústředních pojmů filosofie. Pro účely této práce bude přirozeně rozhodující pojetí právní.

Obsah termínu svoboda není neměnný; je výsledkem vývoje, který trvá už od úsvitu civilizace, a v jednotlivých částech světa se kvalita i kvantita svobody radikálně liší. Jak upozorňuje prof. P. Alston, koncept lidských práv je téměř z definice dynamický. To, co se jevílo jako přijatelné ještě před dvěma sty lety (nevolnictví, mučení, smrt hladu) je po druhé světové válce neakceptovatelné. Stejně tak nelze říci, že současné standardy lidských práv budou stejně široce sdílené za sto let.^{3.)}

Tendence v garanci lidských práv, na jejímž moderním počátku stojí francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789, zatím směřuje zejména v západních společnostech k jejich rozšiřování. Současně je nutné poznamenat, že jakkoli je podrobný obsah termínu svoboda relativní, existují jisté nepřekročitelné hranice, pod které již nelze (v duchu přirozenoprávní nauky) svobodu nivelizovat. I původně pozitivistický právní filosof G. Radbruch dospěl vlivem nacistického bezpráví ke své slavné formulaci: „*Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, pokud je obsahově nespravedlivé a neúčelné. Pokud však nespravedlnost pozitivního práva dosáhne takovou míru, že pozitivním právem*

^{1.)} Durozoi, G., Roussel, A., Filozofický slovník, EWA Edition, Praha 1994.

^{2.)} Bauman, Z., Svoboda, Argo, Praha 2003, s. 9.

^{3.)} Alston, P., The Universal Declaration at 35: Western and Passé or Alive and Universal, International Commission of Jurists Review, No.31/1983, s. 60.

zaručená právní jistota vůči této nespravedlnosti nemá žádnou váhu, musí nespravedlivé právo ustoupit spravedlnosti. ^{4.) 5.)}

Mezi jednotlivými dimenzemi pojmu svoboda zaujímá svoboda projevu přední místo. Právě ona byla jednou z prvních občanských svobod, kterou si lidé v historii vydobyli, a také jednou z nejdůležitějších. Možnost říkat cokoli, kdykoli a před kýmkoli je pro člověka natolik fascinující a přitažlivá, že je v historii přítomna od úplného počátku. A současně, pro mocné tohoto světa je svoboda slova „těch dole“ tak dráždivá, že můžeme dějiny svobody projevu snadno vymezit i jako dějiny neustálých pokusů o její omezování.

Je nepochybné, že svoboda projevu je *condicio sine qua non* obecné svobody jako takové, bez ní není demokratická společnost představitelná.

Principiální bitvy za svobodu projevu jsou, zdá se, již vyhrány – ať už francouzskou, anglickou nebo americkou revolucí nebo nejnověji pádem totalitních režimů v Evropě na konci 80. let 20. století. Svoboda projevu je dnes součástí Listiny základních práv a svobod (dále též Listina), která razí doktrínu „minimálního státu“, protože směřuje k vymezení co možná široké sféry, ve které není suverénem stát, ale jednotlivec. ^{6.)}

Jak poznamenává místopředseda Ústavního soudu, prof. P. Holländer, v éře moderny se racionalistickou verzí boha stává morálka. Nejen svou ambicí, nýbrž i nutností vyplnit vyprázdněný prostor v sobě zahrnuje i fundamentální principy spravedlnosti a svobody. ^{7.)}

^{4.)} In: Gerloch, A., Teorie práva, 2. vyd., Aleš Čeněk, Dobrá Voda 2001, s. 239.

^{5.)} Názory na univerzální charakter lidských práv však nejsou ani ve 2. polovině 20. stol. zcela jednotné. Tak filosof A. MacIntyre říká: „Víra v (přirozená a lidská práva) je totéž jako víra v čarodějnice či jednorožce (...) žádný pokus o dobré zdůvodnění existence těchto práv neuspěl. Filosofičtí zastánci přirozených práv v 18. století na některých místech prohlašují, že tvrzení o tom, že lidé tato práva mají, jsou samozřejmými pravdami. My však víme, že žádné samozřejmé pravdy neexistují. Morální filosofové ve 20. století se někdy dovolávají své a naší intuice; ale jedna z věcí, kterou bychom měli z historie morální filozofie znát, je, že použije-li morální filosof slova ‚intuice‘, je to vždy signálem toho, že s argumentací je něco zásadního v nepořádku. Deklarace lidských práv Spojených národů z roku 1948 se velmi striktně drží zásady nijak nezdůvodňovat jakékoli tvrzení (...) A nejnovější obhájce těchto práv Ronald Dworkin připouští, že jejich existenci nelze prokázat, k čemuž však dodává, že ze skutečnosti, že nějaké tvrzení nelze prokázat, nevyplývá, že není pravdivé. To je sice pravda, ale lze to stejně dobře použít na obranu tvrzení o existenci jednorožců či čarodějnic.“ In: Holländer, P., Vážně jsme už všichni pozitivisté? Lidové noviny, 11. 9. 2010, s. 27.

^{6.)} Boguzsak, J., K problematice svobody projevu v právu České republiky, In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1-2/1996, UK Praha, s. 101.

^{7.)} Holländer, P., Vážně jsme už všichni pozitivisté? Lidové noviny, 11. 9. 2010, s. 27.

Jakkoli můžeme s úspěchem tvrdit, že míra svobody a demokracie posledních dvou desetiletí je v historii českého národa výjimečně vysoká a velmi uspokojivá, zápas o podobu a limity svobody projevu neskončil ani dnes. V jednom smyslu slova se totiž zase tak moc nezměnilo – různé pokusy „zavřít ústa“ těm, kteří říkají věci momentálně nepřijatelné, provokativní nebo alespoň nepříjemné, jsou denní realitou České republiky (a celého tak zvaného západního světa obecně) i na počátku 21. století.

Příkladů rozhodně není málo. Tak zvaný „náhubkový zákon“ pro novináře, zrušení extremistické Dělnické strany (jakkoli s ním dle mého názoru lze v konkrétním případě souhlasit), pokuta pro reportéra, který odmítne prozradit svůj zdroj, nebo třeba doporučení bývalého premiéra a předsedy velké politické strany zveřejněné v celostátním deníku, ve kterém politik o „nepohodlném“ bývalému policejnímu důstojníkovi řekl:

„Pan K. (záměrně uvádím pouze iniciálu – pozn. aut.) by měl zalézt někam hodně hluboko pod zem a nemluvit. Brutálním způsobem ovlivnil výsledek voleb v roce 2006. Je mi z něj ještě teď na zvracení. Je hanba o člověku, jako je K., vůbec hovořit a divím se novinám, že se ještě dnes takovým společenským hnísem, jakým je K., zabývají.“

Co je tedy cílem této rigorózní práce?

Předně je nutné zdůraznit, že předkládaný text rozšiřuje původní diplomovou práci s názvem *Svoboda projevu, její záruky a limity*, kterou jsem odevzdal na Právnické fakultě Karlovy univerzity v listopadu 2009 a obhájil v lednu 2010 (vedoucí JUDr. Helena Petřův, Ph.D.).

Práce se zabývá vybranými aspekty svobody projevu tak, jak je vymezena v našem právním řádu a v právu mezinárodním a evropském. Pokouší se přitom redukovat velice širokou a objemnou materii do tvaru, který odpovídá požadavkům a možnostem rigorózní práce, a současně se snaží nevynechat nic zásadně důležitého. Zvláštní pozornost má práce věnuje limitům svobody projevu a střetům tohoto politického práva s jinými základními právy.

Oproti textu diplomové práce obsahuje tato rigorózní práce sedm zcela nových kapitol (čísla 1, 6 až 11). Zbývající části textu doznaly drobnějších změn, motivovaných také změnami právní úpravy, ke kterým došlo v mezidobí.

Významná část práce je věnována detailnímu rozboru zásadních judikátů, které v posledním desetiletí formovaly podobu a meze svobody projevu v České republice. Konkrétně jde o vesměs hojně veřejně diskutované kauzy, ve kterých figurovala média.

Domnívám se, že právě tak zvané mediální kauzy jsou pro stanovení mezí svobody projevu klíčové, protože kvalita svobody tisku je do značné míry jakýmsi „lakmusovým papírkem“ míry svobody v celé společnosti.

Svobodné psaní novinářů bývá mezi prvními hodnotami, které jsou v nesvobodných poměrech osekány nebo zcela zlikvidovány. Ostatně, zásadní význam svobodných médií v moderní společnosti vystihl samotný Ústavní soud, který judikoval, že *„tisk bývá také titulován hlídacím psem demokracie, neboť tím, že informuje o záležitostech veřejného zájmu, zároveň upozorňuje na negativní jevy ohrožující chod demokratické společnosti; informace může být podnětem pro adekvátní nápravu ze strany příslušných orgánů či vyvolat určité vzepětí veřejnosti vyjadřující nespokojenost s momentálním stavem, které může vést k rychlejšímu odstranění negativ. Otevřenost odlišným názorům a kritickým pohledům skýtá obohacení společnosti, dostatek informací může napomáhat k bourání názorových stereotypů a podporovat zvýšení tolerance.“*^{8.)}

Jsem přesvědčený, že je to právě konkrétní soudcovské dotváření práva, kde lze vysledovat mnoho inspirativních právně-filosofických názorů na to, jak má svoboda projevu v naší (stále ještě mladé) demokracii vypadat.

Jsem rád, že mohu na tomto místě poděkovat mé konzultantce, JUDr. Heleně Petrův, Ph.D., za cenné rady a konzultace, které vznik této rigorózní práce provázaly. Dík patří rovněž doc. JUDr. Petru Pithartovi, dr. h. c., za zpřístupnění textu návrhu skupiny senátorů na zrušení ustanovení zákonů ve věci tak zvaného náhubkového zákona.

^{8.)} Nález Ústavního soud, sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 14. 4. 2005.

Kapitola 1: Svoboda projevu v podání otce liberalismu J. S. Milla

Jaké jsou výhody svobody projevu a proč je tato nutnou podmínkou vývoje společnosti dopředu? Proč na svobodě projevu trvat i za cenu odmítnutí nezpochybnitelné autority křesťanství, které v posledních dvou tisíciletích formovalo vývoj a podobu západní civilizace?

Těmito zásadními otázkami se zabýval anglický liberální filosof J. S. Mill (1806 – 1873) ve svém klasickém díle *O svobodě* (1859).

Jakkoli tato rigorózní práce dává důraz především na platnou právní úpravou svobody projevu v České republice, považuji za nezbytné udělat zde alespoň krátký exkurz k základnímu dílu světového liberalismu a shrnout některé jeho teze, které natrvalo ovlivnily vývoj lidské svobody v západní civilizaci.

Jako každé klasické dílo má i spis *O svobodě* mnoho co říci dodnes, sto padesát let po svém prvním vydání. Millovy myšlenky rozšíří pohled na aktuální otázky svobody projevu o cenný teoretický fundament, který bychom měli mít na paměti, kdykoli posuzujeme současné spory o rozsah a kvalitu svobody projevu.^{9.)}

J. S. Mill byl stoupencem klasického pozitivismu, zdůrazňujícího rozhodující úlohu faktů v procesu poznávání.

Ve svých úvahách o svobodě Mill vyznával filosofii užitečnosti, neboli utilitarismu.^{10.)}

Jde o učení, podle kterého je „dobrým“ takové jednání, které přináší co největší užitek (nebo štěstí nebo slast) co největšímu počtu lidí. Princip užitku nezávisí na tradici a konvenci, nemusí se dovolávat žádné vyšší instance, umožňuje racionální diskusi o morálních problémech.^{11.)} Jinými slovy (a to je pro naše téma zcela zásadní zjištění), odmítá nezpochybnitelné pravdy.

„Přesvědčení, že základem morálky je užitečnost a nebo Princip Nejvyššího Štěstí, znamená, že činy jsou tak dobré, jak moc vedou ke štěstí (happiness), a tak špatné, jak moc

^{9.)} Je pozoruhodné, že Millova esej *O svobodě* vyšla podle informací katalogu Národní knihovny v českém překladu naposledy v roce 1913. Pro účely této rigorózní práce jsem vycházel z originálního znění v anglickém jazyce.

^{10.)} Podrobný rozbor Millových filosofických východisek překračuje možnosti této práce. Pozoruhodná esej o vnitřních rozporech filosofova učení viz Vaněk, J., *Rozpory Millovy etiky*, Acta Oeconomica Pragensia, č. 5/2007, s. 83 n.; k dalšímu studiu viz např. Berlin, I., *Čtyři eseje o svobodě*, Prostor, Praha 1999.

^{11.)} Störig, H. J., *Malé dějiny filosofie*, Zvon, Praha 1996, s. 507-508.

vedou k popření štěstí. Štěstím je míněna radost (pleasure) a absence bolesti; neštěstím je bolest a nedostatek radosti. ^{12.)}

Mill, který se otevřeně hlásil k pokračovatelům antické filosofické školy epikurejců (avšak také stoiků!), přitom důrazně upozorňuje, že štěstí neznamena toliko fyzickou rozkoš a uspokojení základních pudů, čímž by se člověk přiblížil zvířeti (jak bývá do dnešních dnů učení epikurejců zkreslováno).

Mill říká, že *„lidské bytosti mají vznešenější schopnosti, než je zvířecí apetit, a jakmile si je uvědomí, nepovažují za štěstí nic, co by jejich schopnosti neuspokojilo. (...) Neexistuje žádná epikurejská teorie života, která by nepřisovala radosti z lidského intelektu, citu, představivosti a morálky mnohem vyšší hodnotu, než radosti z pouhého smyslového potěšení.* ^{13.)} Nakonec je to právě Mill, kdo je autorem slavné věty, že *„je lepší být nespokojeným člověkem, než spokojeným prasetem; lepší být nespokojeným Sókratem, než spokojeným hlupákem. A jsou-li hlupák nebo prase jiného názoru, je to proto, že vidí jen jednu stránku problému. Ti druzí vidí obě.* ^{14.)}

Svůj názor na nedotknutelnost svobody projevu Mill shrnul ve výše zmíněné eseji O svobodě, kde našemu tématu věnuje celou druhou kapitolu nazvanou *„O svobodě smýšlení a slova“*.

Autor v duchu utilitarismu přistupuje ke svobodě projevu jako k hodnotě, jejíž zachování a „provozování“ má pozitivní přínosy pro jedince i celou společnost. Řečeno jazykem ekonoma, svoboda projevu je dobrá proto, že se společnosti vyplatí.

Ve prospěch svobody slova snáší Mill argumenty, které jsem pro účely této práce rozdělil do čtyř skupin:

- nedotknutelnost jednotlivce
- hledání pravdy
- pokrok společnosti
- zachování stávajícího stupně vzdělanosti.

^{12.)} Mill, J. S., Utilitarianism, In: On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000, s. 118.

^{13.)} Tamtéž, s. 119.

^{14.)} Tamtéž, s. 121.

Ad 1.) Nedotknutelnost jednotlivce

Mill, píše svou esej v polovině 19. století, konstatuje, že přestože se lidstvo v uplynulých stoletích dokázalo zbavit tyranie nikým nevolených vládců (nejprve svobodami vynucenými na panovníkovi, posléze ustavením konstitučních monarchií a republik), nebezpečí nesvobody v žádném případě nezmizelo. Došlo však k důležitému kvalitativnímu posunu: Tyranie v podání šlechty se změnila na *tyranii většiny*.

„Vůle lidu v praxi znamená vůli nejpočetnější nebo nejaktivnější části (zvýrazněno Millem, pozn. aut.) lidu; většiny nebo těch, kdo si dokázali zařídit, aby byli za většinu považováni; takový lid následně může (zvýrazněno Millem, pozn. aut.) zatoužit po utlačování menšiny; a zabránit tomu je stejně důležité jako zabránit jakémukoli jinému zneužití moci. Omezení moci vlády nad jednotlivcem proto neztratila nic na své důležitosti ani v situaci, kdy držitelé moci pravidelně skládají účty veřejnosti, tedy nejsilnější části veřejnosti.“^{15.)}

A Mill jde ještě dál. Nepožaduje jen záruky proti tyranii ze strany samotných reprezentantů veřejné moci, *„ale také proti tyranii převažujícího názoru a nálady; proti tendenci společnosti zavést, ale jinak než pomocí vymahatelných sankcí, své vlastní názory a zvyky jako pravidla chování pro ty, kdo s nimi nesouhlasí.“^{16.)}*

Nejdůležitější principem, podle kterého se má řídit veškerá veřejná moc ve vztahu k občanovi, je podle Milla tento: Jediným důvodem, pro který smí společnost zasahovat do svobodného života jednotlivce, je ochrana druhých nebo ochrana společnosti jako celku. Mill jako by anticipoval veškeré budoucí snahy demokratických vlád o přehnanou regulaci života svých občanů (trvajících v mnoha ohledech dodnes), když varuje: *„Jednotlivec nesmí být nucen něco dělat nebo strpět proto, že to tak bude pro něj samotného lepší, protože ho to učiní šťastnějším (happier), protože to je podle názoru druhých moudré nebo dokonce správné. Vlastní dobro jednotlivce, ať už fyzické nebo duševní, není dostatečným důvodem.“^{17.)}*

Svůj liberální postoj shrnuje ve známém citátu, který jsem zvolil za motto této rigorózní práce: *„Kdyby celé lidstvo minus jeden jednotlivec zastávalo jeden názor a pouze jediná*

^{15.)} Mill, J. S., On Liberty, In: On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000, s. 8.

^{16.)} Tamtéž.

^{17.)} Tamtéž, s. 12-13.

osoba by měla názor odlišný, právo lidstva umlčet jednotlivce by nebylo o nic větší, než právo tohoto jednotlivce, pokud by měl tu moc, umlčet celé lidstvo. ^{18.)}

Jak je to se svobodou slova a tisku?

Mill uznává, že tato aktivita člověka na první pohled spadá mimo nedotknutelnou sféru osobního života jednotlivce, a to proto, že veřejným projevováním názoru se často dotýkáme zájmů druhých osob. I tady se ale nakonec staví na stranu svobody slova a tisku, když konstatuje, že tyto svobody „jsou téměř stejně důležité jako svoboda smýšlení a jsou od ní prakticky neoddělitelné.“^{19.)}

Na závěr této úvahy autor vyjadřuje své utilitaristické přesvědčení, že svoboda jednotlivce je pro společnost z praktických důvodů nejvýhodnější. *„Každý je tím správným strážcem vlastního bohatství, ať už tělesného, duševního nebo duchovního. Lidstvo získá víc, když nechá každého žít tak, jak on považuje za dobré, než nutit lidi žít podle toho, jak se to zdá dobré ostatním.* ^{20.)}

Ad 2.) Hledání pravdy

Dalším praktickým důvodem pro svobodu projevu je skutečnost, že jen svobodnou diskusí se může člověk a s ním i celá společnost dobrat pravdy. Millovi je v tomto vzorem Sókrates a jeho forma dialogu, ve kterém metodou pokusu a omylu nechává své žáky samotné najít pravdu, namísto aby je učil nezpochybnitelná dogmata.

„Nejhorší na umlčování názorů je fakt, že tím okrádáte lidstvo; potomky stejně jako současnou generaci; okrádáte ty, kteří s názorem nesouhlasí a ještě více ty, kteří souhlasí. Pokud je názor správný, jsou zbaveni možnosti poznat vlastní omyl, pokud je názor chybný, přijdou o něco, co je prakticky stejně přínosné: jasnější vnímání a živější dojem z pravdy, který vzejde při její konfrontaci s omylem. ^{21.)}

Než se pravda stane pravdou, musí projít důkladnou diskusí, ve které má být zpochybňována ze všech představitelných důvodů. Teprve tehdy, když teze ob stojí tváří v tvář všem pochybám, může být považována za pravdu, a nikoli za další z řady omylů, které se za pravdu toliko vydávaly. Znemožnění diskuse Mill považuje za výsledek arogantního dávání na odiv vlastní neomylnosti.

^{18.)} Mill, J. S., On Liberty, In: On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000, s. 18-19.

^{19.)} Tamtéž, s. 15.

^{20.)} Tamtéž.

^{21.)} Tamtéž, s. 19.

„Pokud neexistují oponenti všech důležitých pravd, je nutné si je vymyslet a vybavit je těmi nejsilnějšími argumenty, které jen umí vyčarovat ďáblův advokát.“^{22.)}

Mill jde v rámci hledání pravdy na svou dobu daleko: kritizuje i nekritické přijímání náboženských pravd, pro které si lidé chodí do kostela. Zpochybňuje dokonce celý koncept křesťanské morálky. Argumentuje tím, že koncept není originální, protože do velké míry navazuje na pravidla obsažená ve Starém zákoně (ze kterého vychází judaismus) a rovněž na starší pravidla antického Řecka a Říma.

„Věřím, že vedle křesťanské etiky musí existovat ještě jiné druhy etiky, které dohromady přinesou morální regeneraci lidstva; a že křesťanství není výjimkou z pravidla, že nedokonalý stav lidské mysli žádá v zájmu pravdy různost názorů.“^{23.)}

Ad 3.) Společenský pokrok

Svobodné šíření myšlenek a názorů a jejich vzájemná soutěž jsou také jedním ze základních předpokladů společenského pokroku.

„Okřídlená fráze, že pravda vždy zvítězí nad perzekucí, je jedna z těch milosrdných lží, (...) kterou popírají všechny zkušenosti. Historie překypuje příklady pravd umlčených perzekucí. Pokud není pravda udušena úplně, může být zdržena o staletí. Jen pokud jde o náboženství, tak tady bylo nejméně dvacet pokusů o reformaci před Lutherem, a byly umlčeny. (...) Žádný rozumný člověk nemůže pochybovat o tom, že celé křesťanství mohlo být vyhlazeno římskou říší. Rozšířilo se a stalo se dominantním proto, že perzekuce byla jen občasná a netrvala dlouho.“^{24.)}

Historie mnohokrát ukázala, jak relativní a dočasné jsou zažité představy. Názory, které jedna éra zavrhně, jsou v jiné éře přijímány jako nezpochybnitelná pravda, a naopak. Mill tento fakt dokládá na příkladech Sókrata (odsouzeného za své názory k smrti) nebo římského císaře Marka Aurelia (který navzdory svému vzdělání nerozpoznal morální kvality křesťanství a jeho vyznavače pronásledoval).

Znemožnění svobodné diskuse tedy společnost ochuzuje o konstruktivní myšlenky buď zcela (pokud myšlenka nemá v nesvobodných poměrech tolik zastánců, aby se jí znovu a

^{22.)} Mill, J. S., On Liberty, In: On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000, s. 37.

^{23.)} Tamtéž, s. 50.

^{24.)} Tamtéž, s. 29.

znovu pokoušeli prosadit) nebo na čas (pokud se myšlenka nakonec prosadí, stane se tak se zpožděním).

Ad 4.) Zachování stávajícího stupně vzdělanosti

Čtvrtý zásadní důvod ve prospěch svobody projevu souvisí se skutečností, že základní poznání každého stupně civilizace je nutné neustále udržovat. Pokud vzdělávání nastupujících generací neprobíhá ve formě otevřeného dialogu, ale nekritického přejímání poznání (memorování), hrozí, že vědomosti ztratí pevné základy a zákonitě erodují. Už jen proto, že jejich příjemci nebudou vybaveni žádnými argumenty, jak naučené pravdy hájit.

„Ponechme stranou, že přijímané názory mohou být chybné, předpokládejme jejich správnost. (...) Jakkoli osoba se silným názorem nerada uznává, že se může mýlit, je nutné si uvědomit, že pravda, která není plně, často a bez obav diskutována, bude považována za mrtvé dogma, nikoli za živou pravdu.“^{25.)}

Následkem je podle Milla to, že budou zapomenuty nejen základní důvody pro nějaký názor, ale i smysl názoru jako takového. *„Slova, ve kterých je názor obsažen, přestanou inspirovat k myšlenkám nebo budou inspirovat jen malou část těch, kterým byly určeny. Místo živoucí koncepce a vyznání zůstane jen pár rutinních frází; a místo samotné esence tu zbude jen skořápka významu, pokud vůbec.“^{26.)}*

Filosof je přesvědčený, že moudrý muž (wise man) nikdy nezískal svou moudrost jinak, než svobodným hledáním pravdy, ke které vede cesta jen svobodnou diskusí.

Po shrnutí teoretických východisek svobody projevu v zásadním díle O svobodě můžeme nyní přejít k aktuálním otázkám svobody projevu v České republice.

^{25.)} Mill, J. S., On Liberty, In: On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000, s. 35.

^{26.)} Tamtéž, s. 39.

Kapitola 2:

Svoboda projevu v českém ústavním právu (svoboda projevu, zákaz cenzury, právo na informace)

Svoboda projevu a k ní komplementární *právo na informace* jsou v ústavním pořádku České republiky zakotvené ve článku 17 Listiny základních práv a svobod (dále též Listina). Tento článek systematicky řadí svobodu projevu mezi politická práva, a to na první místo. Zařazením dává ústavodárce najevo, že ústředním smyslem svobody projevu je umožnit lidem účastnit se v nejvyšší míře svobodného a demokratického politického života ve státě. Svoboda projevu je nezadatelná, nezczitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná (čl. 1 Listiny).

Prof. J. Filip považuje svobodu projevu za významnou *objektivní* hodnotu, která prochází celým právním řádem. Je spjata s takovými hodnotovými určeními, jaké nacházíme např. v čl. 2 odst. 1 Listiny (stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání) a čl. 1 a čl. 2 Ústavy (demokratické základy státu).^{27.)}

Takto o svobodě projevu pojednává výše zmíněná část Listiny:

Článek 17

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřípustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.

^{27.)} Filip, J., Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe, Časopis pro právní vědu a praxi, 4/1998, s. 622-623.

Článek 3 Listiny zaručuje svobodu projevu pro všechny lidi „*bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*“.

Z hlediska zákonné úpravy a její interpretace v celé oblasti svobody projevu se jeví jako zásadní článek 22 Listiny, který se týká všech politických práv. Podle něj je povinností státu zajistit, aby zákonná úprava, výklad i používání umožňovaly a ochraňovaly svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti. Toto ustanovení je pojistkou proti svévolné legislativě a interpretaci zákona, které by měly za cíl omezit nebo vyloučit svobodné šíření informací a myšlenek.

Svoboda projevu je veřejným subjektivním právem, které spadá do oblasti tak zvaného negativního statusu jednotlivce, který lze vymezit jako osobní oblast člověka, kam nesmí zasahovat veřejná moc. Z toho též plyne, že svoboda projevu nezahrnuje povinnost veřejné moci nebo někoho jiného projevený názor zveřejnit. Jde o svobodu nerušeně se vyjadřovat.^{28.)}

Právo přirozeně nepřísluší jen českým státním občanům, ale každému, kdo se nachází na území České republiky. Někteří autoři dokládají, že ústavně zaručená svoboda projevu se vztahuje i na právnické osoby.^{29.)} Bartoň uvádí, že právnické osoby budou nositeli svobody projevu tam, kde je to z povahy věci možné. Zpravidla půjde o vydavatele tisku či provozovatele vysílání, tudíž garance svobody projevu pro právnické osoby se prakticky týká zejména, nikoli však výlučně, médií. Aktivní legitimaci právnických osob ve věci svobody projevu připouští i Ústavní soud.^{30.)}

^{28.)} Filip, J., Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe, in: Časopis pro právní vědu a praxi, 4/1998, s. 622.

^{29.)} Například Filip J., Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Masarykova univerzita, Brno 2001, s. 129; Bartoň, M., Svoboda projevu: principy, garance, meze. Leges, Praha 2010, s. 62, 63.

^{30.)} Bartoň, M., Svoboda projevu: principy, garance, meze. Leges, Praha 2010, s. 62, 63.

V odborné literatuře lze najít různá pojetí svobody projevu a s nimi související odlišné právně-filosofické přístupy. Tak M. Bobek^{31.)} hovoří celkem o třech koncepcích funkce svobody slova v moderní společnosti:

- svobodě slova jako hledání pravdy
- svobodě slova jako prostředku pro naplňování politické účasti a formování politické vůle
- svobodě slova jako prostředku seberealizace jednotlivce.

Kořeny prvního pojetí spatřuje Bobek^{32.)} v díle (již zmíněného) britského liberálního filozofa 19. století J. S. Milla. Ten – jak napovídá i Millův citát zvolený za motto této rigorózní práce – razí maximalistické pojetí svobody projevu, do které může stát zasahovat jen zcela omezeně, pokud vůbec. Pouze ve svobodné diskusi se může společnost i jedinec dobrat pravdy.

Druhé pojetí vymezuje svobodu projevu jako nenahraditelný prostředek k vytváření demokratické politické reprezentace. V tomto duchu prof. V. Pavlíček obecně poznamenává, že společným znakem politických práv a svobod je umožnit zejména fyzickým osobám účast na správě věcí veřejných v celostátním i místním měřítku. Na jedné straně tak představují politická práva oprávnění občanů účastnit se na formování státních orgánů a na uskutečňování státní moci, na druhé straně politické svobody zabezpečují současně aktivní seberealizaci jednotlivce ve společnosti a státě (status activus).^{33.)} Toto pojetí vyzdvihl Ústavní soud například ve svém nálezu z roku 2005: „*Pro demokracii, chápanou jako vládu lidu, lidem a pro lid, je životní nutností šíření informací, myšlenek a názorů, ať už pochvalných, či kritických, proto aby byla veřejnost zásobena všemi dostupnými fakty nezbytnými pro vyvolání kvalitní debaty ve věcech celospolečenského zájmu a následného utváření názoru jednotlivců či k dosažení konsenzu o řízení a obstarávání věcí celospolečenského zájmu.*“^{34.)}

Třetí kategorie na rozdíl od předchozích dvou obrací akcent ze zájmů společnosti na zájmy jednotlivce. Na rozdíl od celospolečensky přínosných cílů, jako je výše zmíněné hledání pravdy a vytváření demokratické politiky, vymezuje třetí pojetí svobodu projevu jakožto nedílnou součást důstojnosti a společenského života každého jednotlivce. Omezení

^{31.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 358-359.

^{32.)} Tamtéž.

^{33.)} Pavlíček a kol., Ústavní právo a státověda II., Část 2., Linde, Praha 2004, s. 126.

^{34.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 14. 4. 2005.

svobody slova kupříkladu cenzurou či jednotlivým zásahem státu je chápáno jako druh urážky, jako odmítnutí existence jedince a jeho stylu života, hodnot a poselství, které se jednotlivec snaží komunikovat.^{35.)}

Bobek poznamenává, že tyto tři myšlenkové koncepty se navzájem prolínají a v čisté formě se vyskytují stěží. I tak ale dokládá, že s jistou mírou zjednodušení můžeme říci, že k prvnímu pojetí má nejbližší judikatura Spojených států amerických (kde je obecně svoboda projevu relativně nejméně omezená), druhé pojetí reprezentují typicky judikatura evropských soudů a Evropského soudu pro lidská práva (svobodu projevu je mimo oblast politiky možno v určité míře omezit). Třetí pojetí pak zdůrazňuje například Kanada nebo Jihoafrická republika (omezení svobody projevu je tam chápáno hlavně jako útok proti jednotlivci).^{36.)}

Ale zpět k platnému právu. Vzhledem k tomu, že právě úprava obsažená v článku 17 Listiny je pro téma této práce zcela zásadní, rozebereme si zde každý z jeho pěti odstavců.

Podle **odst. 1** jsou svoboda projevu a právo na informace zaručeny. Ačkoli je toto pravidlo rozvedeno a konkretizováno v následujících odstavcích, podle Pavlíčka nelze vyloučit ani přímou aplikaci ustanovení v případech, když se úprava odstavců 2 až 5 jeví jako mezerovitá nebo nejasná. Praktické by to mohlo být zejména u práva na informace, které je v dalších odstavcích vyjádřeno dost nezřetelně.^{37.)}

Podle **odst. 2** má každý člověk právo svobodně šířit své názory, jakož i vyhledávat a šířit „ideje a informace“. Možnost kohokoli svobodně a veřejně komentovat dění ve státě (ať už jde o politiku, kulturu, nebo jinou oblast veřejného života) a kritizovat mocné za jejich skutečné nebo domnělé prohřešky je ústředním tématem svobody projevu. A jádrem každé skutečně demokratické společnosti, která svým občanům umožňuje svobodně tříbit názory a upozorňovat na negativní jevy ve společnosti, což je prvním předpokladem k jejich možné nápravě.

^{35.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 359.

^{36.)} Tamtéž.

^{37.)} Pavlíček, V. a kol., Ústava a ústavní řád České republiky, komentář, Linde Praha 2002, s. 179.

Přesně to vyjádřil prezident T. G. Masaryk. „*Řekl jsem jednou, že demokracie je diskuse. Ale pravá diskuse je možná jen tam, kde si lidé navzájem důvěřují a poctivě hledají pravdu. Demokracie, to je hovor mezi rovnými, přemýšlení svobodných občanů před celou veřejností.*“^{38.)}

Odst. 2. čl. 17 zaručuje i podmínky nezbytné k tomu, aby se jednou vyřčený názor nebo informace mohla dostat k očím nebo uším ostatních. Zaručuje totiž právo na svobodné vyhledávání, přijímání a rozšiřování idejí a informací. V. Knapp namítá, že tento výčet není úplný, protože úplná svoboda projevu vyžaduje i možnost člověka informace *získávat* a *skladovat*^{39.)}. K této připomínce M. Bartoň poznamenává, že tato dvě práva jsou v legálním výčtu z logiky věci implicitně zahrnuta.^{40.)}

Odst. 3 zakazuje cenzuru. Je pozoruhodné, že český právní řád nezná legální definici cenzury. Lze se přidržet definice dnes již neplatného zákona 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích, který cenzuru definuje jako „jakékoli zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými sdělovacími prostředky“ (§ 17 odst. 2 zákona). Jde o cenzuru institucionální, tedy omezující zásahy ze strany veřejné moci (v dnešních podmínkách by patrně bylo nutné ve výše zmíněné definici cenzury nahradit spojení „státních orgánů“ souslovím „orgánů veřejné moci“, které v sobě zahrnuje i samosprávu). Knapp zákazem cenzury rozumí zákaz cenzury předběžné (úřední znemožnění projev učinit) i následné (nucené změny v již učiněném projevu, typicky písemném, před okamžikem jeho zveřejnění).^{41.)}

Odst. 4 Zaručuje každému právo svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace, a to bez ohledu na státní hranice. Jde o jakousi „druhou stranu mince“ svobody projevu, protože – jak poznamenává Pavlíček – kvalifikovaně a účinně může člověk vyjadřovat své názory za předpokladu, že disponuje určitými znalostmi a informacemi.^{42.)} Odstavec současně stanoví základní pravidla pro legální omezení svobody projevu, o kterém tato práce na jiném místě podrobně pojednává, proto odkazují na příslušnou část.

^{38.)} Čapek K., *Hovory s TGM*, Československý spisovatel, Praha 1969, s. 261-262.

^{39.)} Knapp, V. in Pavlíček, V. a kol.: *Ústava a ústavní řád ČR*, 2. díl, Linde, Praha 1999, s. 182.

^{40.)} Bartoň, M. *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*, Linde, Praha 2002, s. 20-21.

^{41.)} Knapp, V. in Pavlíček, V. a kol.: *Ústava a ústavní řád ČR*, 2. díl, Linde, Praha 1999, s. 182.

^{42.)} Pavlíček, V., *Ústavní problémy svobody projevu*, In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 1-2/1996, UK Praha, s. 109.

Odst. 5 přikazuje orgánům veřejné moci, aby „přiměřeným způsobem“ poskytovaly lidem informace o své činnosti, a to v mezích prováděcí legislativy. Příslušnými zákony jsou zejména zákon 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, a zákon 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí. Tento odstavec Listiny ukotvuje v ústavní rovině tak zvaný *princip publicity správy*, charakteristický pro demokratické státy. V demokratickém právním státě není veřejná správa nástrojem nějaké zvláštní, od společnosti separované moci, nýbrž naopak: je službou veřejnosti.^{43.)} V souladu s tím mají občané právo dozvědět se, co a jak správa (kterou si platí ze svých daní) dělá, tedy kontrolovat její činnost. Oproti tomu *princip diskrétnosti správy*, který občanům přístup k informacím omezuje, je typický pro autoritářské nebo totalitní režimy. Takový systém nutně evokuje poměry, které v literárním světě zřejmě nejvíce proslavil spisovatel F. Kafka.

Je nutné zdůraznit, že kromě čl. 17 zaručuje Listina svobodu projevu i na několika dalších místech, vůči nimž působí čl. 17 jako *lex generalis*. Tak čl. 16 zaručuje svobodné projevení náboženství nebo víry, čl. 25 odst. 1 zaručuje příslušníkům národnostních menšin na území České republiky právo „rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku“ a čl. 35 odst. 2 garantuje právo na „včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů“. Svoboda projevu v oblasti vědy i umění plyne z díky čl. 15 odst. 2.

Autoři P. Jäger a P. Molek uvádějí, že v širším smyslu do oblasti svobody projevů patří i řada dalších pravidel, obsažených v Listině.^{44.)} Konkrétně jde o právo na stávkou dle čl. 27, odst. 4, svobodu petiční dle čl. 18, právo na odpor dle čl. 23, svobodu shromažďovací dle čl. 19, svobodu sdružovací dle čl. 20. Jako specifický projev svobody projevu lze chápat i sdružování se na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů, garantované v čl. 27 nebo užívání jazyka národnostních a etnických menšin v úředním styku dle čl. 25 odst. 2 písm. b).

^{43.)} Hendrych, D. a kol., Správní právo, 7.vyd., C.H.Beck, Praha 2009, s. 671.

^{44.)} Jäger, P., Molek, P., Svoboda projevu, Auditorium, Praha 2007, s. 39.

Kritéria ochrany ústavnosti

Důležitou otázkou ústavněprávní dimenze lidských práv jsou i kritéria, podle kterých Ústavní soud přistupuje k ochraně ústavnosti dle čl. 83 Ústavy, a to v případech ústavních stížností proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod (čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ve vazbě na § 43 odst. 2 písm. a) zákona 182/1993 Sb., o Ústavním soudu).

Vzhledem k tomu, že naposledy zmíněný druh ústavní stížnosti představuje statisticky naprosto dominantní část celkové rozhodovací činnosti Ústavního soudu, je velmi důležité stanovit kritéria, kdy je taková stížnost obecně opodstatněná. Soud se tím mimo jiné brání zahlcenosti stížnostmi, které zjevně nenáleží do jeho rozhodovací pravomoci v oblasti ochrany ústavnosti.

Ve své judikatuře soud znovu a znovu zdůrazňuje, že mu nepřísluší posuzovat aplikaci jednoduchého práva a posuzovat věc z hlediska běžné zákonnosti. Zejména pak soud podtrhává, že v žádném případě není jakousi další instancí v systému obecného soudnictví, ke které se může bez dalšího „odvolat“ každá osoba, která není spokojená s pravomocným rozhodnutím nebo jiným zásahem orgánů veřejné moci do svých práv.^{45.)}

Soud ve své rozhodovací praxi stanovil základní kritéria, podle kterých rozhoduje o přípustnosti stížnosti. Tato kritéria nedopadají pouze na otázky svobody projevu, ale i na ostatní základní lidská práva a svobody.

V případě pravomocných rozsudků soud považuje za neústavní taková rozhodnutí obecných soudů, která jsou výsledkem

- nepřipustného postihu základních práv
- pomíjení jiného možného, ústavně konformního výkladu
- interpretační libovůle obecných soudů
- uplatnění přepjatého formalismu
- zjevného faktického omylu nebo
- logického excesu.

^{45.)} Mezi mnoha a mnoha takovými příklady zmiňme např. usnesení Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 1110/09, ze dne 23. 9. 2010 nebo usnesení Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 671/02, ze dne 28. 1. 2004.

První čtyři kategorie se vztahují k výkladu a aplikaci předpisů obecného práva provedeného obecnými soudy. Ústavní soud k tomu judikuje:

„Jde-li o výklad a aplikaci předpisů obecného práva provedeného obecnými soudy, lze je hodnotit jako protiústavní, jestliže nepřipustně postihuje některé ze základních práv, případně pomijí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo je výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, jež je v soudní praxi respektován (a představuje tím nepředvídatelnou interpretační libovůli), resp. je v rozporu s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti (viz teze ‚přepjatého formalizmu‘).“^{46.)}

Z hlediska poměrování jednotlivých ústavních hodnot soud stanoví test jakési přímé úměry, jehož výsledek nebude vždy snadné dopředu předjímat. Judikuje totiž, že *„Ústavní soud nemůže zasáhnout do rozhodnutí obecného soudu jen proto, že by sám provedl poměrování ústavních hodnot a základních práv jinak a dospěl k jinému závěru. Ústavní soud však zasáhne a bude chránit základní právo, pokud se obecné soudy zmýlily při hodnocení významu základního práva nebo svobody. Obecně čím závažnější zásah obecného soudu do určitého práva, tím důkladnější přezkum rozhodnutí obecného soudu soudem Ústavním.“^{47.)}*

Pátá a šestá kategorie se týkají hodnocení důkazů obecnými soudy. Ústavní soud předně upozorňuje, že zjišťování a hodnocení skutkového stavu je zásadně věcí správních orgánů a obecných soudů. *„Z hlediska ústavněprávního může být posouzena pouze otázka, zda skutková zjištění mají dostatečnou a racionální základnu, zda právní závěry těchto orgánů veřejné moci nejsou s nimi v extrémním nesouladu.“^{48.)}*

Soud dále říká, že není zásadně oprávněn zasahovat do procesu hodnocení důkazů před obecnými soudy, a to i kdyby mohl mít za to, že přílehavější by bylo hodnocení jiné. Důvodem k zásahu Ústavního soudu je až stav, kdy hodnocení důkazů a tomu přijaté skutkové závěry jsou výrazem zjevného faktického omylu či logického excesu; zpravidla teprve tehdy lze mít za to, že bylo dosaženo ústavněprávní roviny problému.^{49.)}

Soud se zásadně odmítá zabývat stížnostmi, které napadají toliko na nejednotnou judikaturu v dané věci. Soud judikuje, že není jeho úlohou (na rozdíl od Nejvyššího

^{46.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 219/09, ze dne 14. 5. 2009.

^{47.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 1708/09, ze dne 13. 5. 2010.

^{48.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 219/09, ze dne 14. 5. 2009.

^{49.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 928/06, ze dne 24. 4. 2008.

správního soudu) sjednocovat judikaturu obecných soudů, a proto argumentace nejednotnou judikaturou v řízení před orgánem ochrany ústavnosti není případná.^{50.)}

Soud rovněž označuje za zjevně neopodstatněné takové stížnosti, kdy jimi předestřené tvrzení o porušení základního práva a svobody byla již dříve Ústavním soudem posouzena, a z nich vycházející (obdobná) ústavní stížnost jím byla shledána nedůvodnou nebo neopodstatněnou (tedy v případech, kdy stížností napadený jiný zásah orgánů veřejné moci je konformní se závěry, jež Ústavní soud ve vztahu k němu již dříve vyslovil).^{51.)}

^{50.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 1110/09, ze dne 23. 9. 2010.

^{51.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 219/09, ze dne 14. 5. 2009.

Kapitola 3:

Limity svobody projevu (národní a veřejná bezpečnost, státní symboly, ochrana osobnosti, boj s extremismem, ochrana zdraví a mravnosti, reklama)

Jakkoli patří svoboda projevu mezi základní kameny demokratické společnosti (a Listina ji řadí mezi ústřední politická práva), v žádném případě není právem neomezeným ani neomezitelným.

Ústavní soud k možnostem restrikce občanských a lidských práv a svobod judikoval: *„Podmínkou pro uplatňování občanských práv je i zřetelné vedení hranice mezi svobodou, která je konstruktivním základem demokratické a kritické společnosti, a svobodou, která směřuje k destrukci obecných lidských a demokratických hodnot. Proto demokratické státy uznávají i oprávněnost určitých omezení výkonu občanských a lidských práv a svobod. V povaze právního státu je však obsaženo také vědomí (utvrzené dlouhodobými zkušenostmi lidstva), že omezení občanských práv a svobod je neuralgickým bodem každé, byť i demokratické společnosti a že proto taková opatření je třeba minimalizovat a současně čelit pokušení státu a mocných jednotlivců v něm získat více moci, než nezbytně potřebují.“*^{52.)}

Mistopředseda Ústavního soud, prof. P. Holländer uvádí, že z obecného hlediska lze ústavně zaručená práva a svobody omezit dvěma základními způsoby: zákonem, nebo rozhodnutím ústavního soudu v důsledku upřednostnění jiného základního práva, pokud dojde ke vzájemnému střetu.^{53.)}

Ústavní soud je toho názoru, že *„ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory (čl. 17 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) bez ohledu na případně možné omezení zákonem (čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod) je již obsahově omezeno právy jiných, ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky či z jiných zábran daných zákonem chránících celospolečenské zájmy či hodnoty.“*^{54.)}

^{52.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 43/93, ze dne 12. 4. 1994.

^{53.)} Holländer, P., *Základy všeobecné státovědy*, Všehrd, Praha 1995, s. 71-73.

^{54.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 359/96, ze dne 10. 7. 1997.

Z tohoto pohledu rozlišuje Filip tak zvaný *pravý* a *nepravý* konflikt, kdy první je případem střetu dvou a více základních práv mezi sebou, zatímco druhým je střet zákona předvídaného v čl. 17 odst. 4 a svobody projevu.^{55.)}

Dojde-li v právní praxi k pravému konfliktu, je na soudu, aby určil, které z ústavně garantovaných základních práv má v daném konkrétním případě s ohledem na všechny okolnosti přednost. Svoboda projevu je z hlediska Listiny stejně důležitá jako jakékoli jiné zde zaručené právo.^{56.)} Nestojí o nic výše ani níže než kupříkladu ochrana lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména (čl. 10 Listiny) nebo práva na zachování listovního tajemství (čl. 13 Listiny).

V následujícím pasáži se budeme podrobně zabývat nepravým konfliktem, tedy střetem ústavně zaručené svobody projevu a běžného zákona, který smí tuto svobodu stanoveným způsobem omezit.

Listina v čl. 17 odst. 4 výslovně uvádí, ve kterých případech lze svobodu projevu omezit a jakým způsobem tak lze učinit.

Čl. 17 odst. 4

Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Omezení svobody projevu je tedy vázáno na splnění formální i materiální podmínky a legálního účelu.

Formální podmínkou je, že k omezení může dojít pouze zákonem, tedy aktem Parlamentu jako orgánu moci zákonodárné. Nikoli tedy podzákonným předpisem, jako jsou například nařízení vlády, vyhláška ministerstva nebo jiného správního orgánu. Materiální podmínkou je, že toto opatření musí být „v demokratické společnosti nezbytné“, a tato nezbytnost se váže na jeden ze čtyř účelů vyjmenovaných v čl. 17, tedy 1.) ochranu práv a svobod druhých, 2.) bezpečnost státu, 3.) veřejnou bezpečnost nebo 4.) ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

^{55.)} Filip, J., Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe, Časopis pro právní vědu a praxi č. 4/1998, s. 630.

^{56.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 46.

Avšak i běžný zákon, který omezuje svobodu projevu, musí být vykládán i aplikován tak, aby do ústavně zaručeného práva zasahoval co nejméně a jen v nejnútnejších případech. V každém konkrétním případě, kdy se věc dostane před obecný soud, musí tento soud literu zákona přijatého za účelem stanoveným v čl. 17 odst. 4 poměřovat hodnotami garantovanými v ústavě. M. Bobek k tomu poznamenává, že Ústavní soud dává důraz na jistou decentralizaci kontroly ústavnosti a žádá po soudech obecných, aby aplikovaly Ústavu, Listinu a ústavní principy samotné v každém jednotlivém případě. „Všechny obecné soudy se tak stávají soudy ústavními, lépe řečeno Ústavní soud je požadavkem „prozařování“ proměňuje ve své vlastní miniatuře.“^{57.)}

Jak upozorňuje místopředsedkyně Ústavního soudu E. Wagnerová, Ústavní soud si již v 90. letech 20. století osvojil v Evropě obvyklou doktrínu přednosti *ústavně konformního výkladu* napadené právní normy před jejím zrušením. Ústavní soud v tomto případě argumentuje tak, že příklonem k této doktríně realizuje minimalizaci zásahů do činnosti jiných orgánů, v našem případě do činnosti parlamentu.^{58.)}

Toto pravidlo Ústavní soud explicitně vyjádřil například ve svém rozhodnutí z roku 1996: „*V situaci, kdy určité ustanovení právního předpisu umožňuje dvě různé interpretace, přičemž jedna je v souladu s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy České republiky, a druhá je s nimi v rozporu, není dán důvod zrušení tohoto ustanovení. Při jeho aplikaci je úkolem všech státních orgánů interpretovat dané ustanovení ústavně konformním způsobem.*“^{59.)}

Judikatura Ústavního soudu obsahuje i pravidlo vztahující se přímo ke svobodě projevu. Právo každého svobodně diskutovat a komentovat dění okolo sebe považuje Ústavní soud za natolik elementární, že judikoval, že „*každý názor, stanovisko, kritika je vzhledem k významu svobody projevu dle čl. 17 odst. 1 Listiny jako jednoho z pilířů každé demokratické společnosti zásadně přípustnou záležitostí.*“^{60.)}

^{57.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 364.

^{58.)} Wagnerová, E., Je ústavní soud opravdu jen negativním zákonodárcem?, Jiné právo, 2007, <http://jinepravo.blogspot.com/2007/11/je-stavn-soud-opravdu-jen-negativnm.html>.

^{59.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 5/96, ze dne 8. 10. 1996.

^{60.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 357/96, ze dne 10. 12. 1997.

Lze vyvodit pravidlo, že jakýkoli veřejně pronesený výrok (skutkové tvrzení nebo hodnotící soud) je zásadně dovolený a nepostižitelný. Výrok, který ústava nechrání a za který může být osoba potrestána, je vždy mimořádnou situací a výjimkou z obecného pravidla. Takový výrok musí být v konkrétním případě vždy natolik zavrženíhodný a nebezpečný, že jde svoboda projevu stranou.

Tento princip Ústavní soud ještě hlouběji rozvádí v judikátu z roku 2007. „*Všechna zmíněná omezení svobodného projevu (čl. 17 odst. 4 Listiny, pozn. aut.) provedená obyčejným zákonem sledujícím svrchu uvedený přípustný účel však nesmějí relativizovat svobodu projevu. Naopak tyto omezující zákony je třeba vykládat s respektem ke svobodnému projevu, a je-li to nutné, pak i do té míry restriktivně tak, aby bylo zajištěno přiměřené uskutečňování svobody projevu samotné.*“^{61.)} Tato teze je dle mého názoru dalším jasným důkazem, že svoboda projevu je v podání Ústavního soudu mimořádně důležitou hodnotou a její omezení musí být v každém konkrétním případě podrobena důkladnému testu a váženo „na lékárenských vahách“.

Pavlíček upozorňuje, že zřejmě nejpřesnější je chápat termín svoboda projevu jako právo na vyjádření svých myšlenek, resp. idejí, vědomostí (znaností), představ a přání, atd., a to jak vůči určitému adresátu, tak erga omnes, tj. veřejně vůči komukoli.^{62.)} Způsobů, jakými lze takové myšlenky vyjádřit, je velké množství. Nejde jen o verbální formu, ale také o posunky (pohyby), znaky, resp. šifry, melodie atd.^{63.)}

Je nutné dodat, že právo omezit svobodu projevu podléhá i dalším obecným pravidlům Listiny. Tím je zejména čl. 4 odst. 4, který stanoví, že „*při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena*“ a čl. 4 odst. 3, který chrání před neodůvodněnou diskriminací („*Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky*“).

^{61.)} Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{62.)} Pavlíček, V. a kol., Ústava a ústavní řád České republiky, komentář, Linde Praha 2002, s. 180-181.

^{63.)} Pavlíček, V. a kol., Ústava a ústavní řád České republiky, komentář, Linde Praha 2002, s. 181.

Vezměme nyní popořadě jednotlivé legální důvody pro omezení svobody projevu, jak je vymezuje Listina v čl. 17 odst. 4 a jak je konkretizují běžné zákony.

a) Ochrana bezpečnosti státu

Do kategorie bezpečnosti státu lze nepochybně zahrnout problematiku tak zvaných utajovaných informací, zájem na územní celistvosti a obranyschopnosti země, jakož i zájem na zachování disciplíny v ozbrojených složkách.^{64.)} Pro účely této práce sem systematicky řadím i ochranu státních symbolů, třebaže názory na její charakter nejsou zcela jednotné. Domnívám se však, že oficiální symboly státu mají více než jen ceremoniální význam, a jejich ochrana je s existencí suverénního státu úzce spojena.

Ve vztahu svobody projevu a bezpečnosti státu je také důležitý čl. 6 ústavního zákona 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Ten stanoví, že „*současně s vyhlášením nouzového stavu musí vláda vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou základních práv a svobod omezují a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají. Podrobnosti stanoví zákon.*“ Prováděcím zákonem je zákon 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

Ochrana *utajovaných informací* je legitimním důvodem pro omezení svobody projevu v případě, že by vyzrazení informace mohlo ohrozit zájmy státu a společnosti a způsobit škodu. Problematika je upravena v zákoně 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Zákon v § 2 stanoví, že utajovanou informací je taková informace, jejíž vyzrazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné a která je současně uvedena v seznamu utajovaných informací (§ 139). Tento seznam byl přijat v podobě vládního nařízení 522/2005 Sb.

Zákon v § 2 rovněž vymezuje hodnoty, které pro účely předchozí definice považuje za zájmy České republiky. Jsou jimi zachování její ústavnosti, svrchovanosti a územní celistvosti, zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti, mezinárodních závazků a obrany, ochrana ekonomiky a ochrana života nebo zdraví fyzických osob.

Zákon rozlišuje celkem tři druhy újmy, která může zájmům státu vzniknout: jde o mimořádně vážnou újmu, vážnou újmu a újmu prostou (§ 3). V souladu s tímto odstupňováním závažnosti zákon rozlišuje čtyři stupně utajení (§ 4):

^{64.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 100.

- 1.) přísně tajné (pokud vyzrazení informace neoprávněné osobě nebo zneužití může způsobit mimořádně vážnou újmu zájmům České republiky)
- 2.) tajné (pokud vyzrazení informace neoprávněné osobě nebo zneužití může způsobit vážnou újmu zájmům České republiky)
- 3.) důvěrné (pokud vyzrazení informace neoprávněné osobě nebo zneužití může způsobit prostou újmu zájmům České republiky)
- 4.) vyhrazené (pokud vyzrazení informace neoprávněné osobě nebo zneužití může být nevýhodné pro zájmy České republiky).

S utajovanými informacemi dle zákona 412/2005 Sb. se smí seznamovat pouze přesně vymezený okruh osob. První skupinu oprávněných tvoří osoby, které získaly tak zvanou bezpečnostní prověrku od Národního bezpečnostního úřadu (NBÚ), který je ústředním orgánem státní správy na úseku utajovaných informací (ředitele úřadu jmenuje a odvolává vláda). Druhou skupinou osob, které mají právo se seznamovat s utajenými informacemi, jsou prezident republiky, předsedové Poslanecké sněmovny a Senátu, členové vlády, prezident Nejvyššího kontrolního úřadu, soudci, veřejný ochránce práv a jeho zástupce. Těmto vysokým ústavním činitelům náleží zmiňované právo z podstaty jejich funkce, nemusejí se proto vůbec ucházet o bezpečnostní prověrku od NBÚ.

Všechny osoby, které se s utajovanými informacemi seznámí (tj. i osoby, které se s nimi seznámí v rozporu se zákonem) mají povinnost zachovávat mlčenlivost (§ 65 odst. 4 zákona 412/2005 Sb.). Za porušení této povinnosti hrozí osobě dva druhy sankcí. Jednak sankce za přestupek podle § 148 zákona 412/2005 Sb., která může dosahovat výše až pěti milionů korun, jednak trestněprávní sankce podle § 316 až 318 zákona 40/2009 Sb., trestní zákoník (vyzvědačství, ohrožení utajované informace). Za ty hrozí až výjimečný trest odnětí svobody.

Trestného činu vyzvědačství podle § 316 trestního zákoníku se dopustí ten, kdo utajovanou informaci vyzvídá s cílem vyrazit ji cizí moci, nebo kdo s takovým cílem sbírá údaje obsahující utajovanou informaci, nebo kdo utajovanou informaci cizí moci úmyslně vyrazí. Stejně trestný je i ten, kdo umožní nebo usnadní činnost pachateli takového činu nebo organizaci, jejímž cílem je vyzvídat utajované informace.

Je důležité poznamenat, že trestným není bez dalšího vyzrazení *jakékoli* utajované informace, ale pouze takové, „*jejíž zneužití může vážným způsobem ohrozit nebo poškodit*

ústavnost, svrchovanost, územní celistvost, obranu a bezpečnost České republiky nebo jiného státu anebo obranu a bezpečnost mezinárodní organizace, k ochraně jejichž zájmů v uvedených oblastech se Česká republika zavázala“.

Trestného činu ohrožení utajované informace podle § 317 trestního zákoníku se dopustí každý, kdo vyzvídá utajovanou informaci s cílem prozradit ji nepovolované osobě, nebo kdo takovou informaci získá a úmyslně vyzradí.

Oba zmíněné trestné činy vyžadují úmyslné zavinění. Zavinění nedbalostní upravuje § 318 trestního zákoníku, který se vztahuje na trestnost osoby, která z nedbalosti způsobí vyzrazení utajované informace ve zvláštním zákoně klasifikované stupněm utajení Přísně tajné nebo Tajné.

Další oblastí, kde lze z důvodů ochrany bezpečnosti státu legitimně omezit svobodu projevu, je služba v armádě. Důvodem je zvláštní postavení vojáků coby osob, které mají v popisu práce zajišťovat obranyschopnost země, s čímž souvisejí některá nutná omezení týkající se zejména zachování disciplíny a akceschopnosti.

Přestože vojáci obecně požívají stejnou ústavně garantovanou svobodu projevu jako kdokoli jiný, je možné tuto svobodu limitovat právě s ohledem na příslušnost osoby k armádě. Podle zákona 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, voják ve služebním poměru nesmí ve vojenských objektech pořádat politická shromáždění ani provádět politickou agitaci (§ 44), nesmí být členem politické strany, politického hnutí ani odborové organizace (§ 45). Voják, který nevykonává funkci duchovního, také nesmí pořádat náboženské obřady a bohoslužby, ani se jich účastnit, pokud mu v tom brání důležitý zájem služby (§ 46).

Další limity pro svobodu projevu vojáků plynou z trestního zákona. Konkrétně jde o trestné činy urážky mezi vojáky (§ 378), ublížení parlamentáři (§ 417) a v neposlední řadě i ohrožování morálního stavu vojáků (§ 392). Tohoto naposledy zmíněného trestného činu se dopustí ten, kdo popuzuje vojáky proti vojenské službě nebo proti nadřízenému, kdo závažným způsobem nebo soustavně rozvrací vojenskou kázeň. Jak poznamenává J. Herczeg, obecné právní pojmy jako „popuzuje“ nebo „soustavně rozvrací kázeň“ jsou příliš neurčité a dávají velký prostor pro případné zneužití.^{65.)} Pozoruhodné je, že uvedený trestný čin lze spáchat i šířením pravdivých informací, což se při současných

^{65.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 54-55.

neuspokojivých poměrech v české armádě a vážných podezřeních ze zkorumpovanosti nejvyšších armádních úředníků i důstojníků^{66.)} může velmi lehce stát.

Svoboda projevu je omezena také na úseku ochrany státních symbolů. Jako forma projevu může být bezpochyby považováno i nakládání se státními symboly, v případě, že je touto činností vyjadřován určitý názor.^{67.)}

Obsah pojmu státní symboly vymezuje zákon 3/1993 Sb., o státních symbolech České republiky. Podle § 1 tohoto zákona tvoří české státní symboly velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna. Pravidla pro užívání státních symbolů v běžném praxi určuje zákon 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky.

Neuctivé nakládání se státními symboly je postižitelné podle § 13 zákona 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky. Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že zneužije, úmyslně poškodí nebo hrubě zneváží státní symbol České republiky. Za to jí může být ve správním řízení uložena pokuta až 10 tisíc korun.

b) Ochrana veřejné bezpečnosti

Do oblasti ochrany veřejné bezpečnosti spadají ochrana státních orgánů, prevence kriminality a zachování veřejného pořádku.

Až do 90. let 20. století měly v právním řádu českých zemí hlubokou tradici trestné činy hanobení republiky a jejího představitele (§ 102, 103 tehdy platného trestního zákona). Tyto skutkové podstaty byly nejprve v roce 1994 nálezem Ústavního soudu okleštěny^{68.)}, aby je posléze novela trestního zákona s účinností od ledna 1998 vypustila z našeho právního řádu zcela. Byl to další z kroků na cestě k obnově demokratického právního státu, kterou naše země nastoupila po listopadu 1989.

Proč? Ústavní soud ve zmiňovaném nálezu mimo jiné argumentoval tím, že tyto skutkové podstaty až příliš evokují někdejší totalitní poměry a mohou vést k nežádoucí autocenzuře kritických projevů s cílem vyhnout se trestnímu stíhání.

^{66.)} Viz například Gazdík, J., Generální štáb měl obrovský černý fond, MF DNES, 17. 1. 2008, s. 1; Gazdík, J., Armáda: další případ korupce, MF DNES, 8. 7. 2008, s. 2; Kroupa, J., Strnadová, T., Tunel v armádě, MF DNES, 1. 9. 2010, s. 1.

^{67.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 61.

^{68.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 43/93, ze dne 12. 4. 1994.

Soud uvedl, že „u § 102 tr. zák. se (právní laik) ocitá v pochybnostech o tom, kde je konec kritiky a začátek hanobení ústavních institucí, jestliže není vůbec určena vazba skutkového děje ani na poslání nebo funkci, činnost anebo alespoň pravomoc a její výkon jednotlivými institucemi. Tím není ani upřesněno, co je na těchto institucích hodné zvláštní trestně-právní ochrany, takže v těchto souvislostech nabývá termín ‚hanobení‘ značně povšechného a neurčitého významu. Není pochyb o tom, že tato vágní neurčitost může být chápána jako relikv starých vrchnostenských režimů, které si v určitých otázkách zpravidla ponechávaly k volné dispozici mlhavé formulace, jež umožňovaly podle potřeb interpretaci ‚ad usum Delphini‘^{69.)} „^{70.)}

Tak se stalo, že až do konce roku 2009 zůstal jediným trestněprávním ustanovením (nepočítáme-li vyhrožování, viz níže), které postihovalo člověka za verbální napadení orgánů České republiky, trestný čin útoku na státní orgán podle § 154 odst. 2 trestního zákona. Trestný byl ten, kdo hrubě urazil nebo pomluvil státní orgán při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon. Objektem tohoto trestného činu byl zájem na ochraně cti, vážnosti, důstojnosti a důvěryhodnosti státního orgánu.^{71.)}

Existence tohoto trestného činu vzbuzovala u některých autorů kritiku. Tak Bartoň namítal, že dikce ustanovení § 154 odst. 2 je poměrně široká, a tudíž zneužitelná. Domníval se, že možnost trestně stíhat člověka za to, že vyjádřil ve vztahu ke státním orgánům svůj názor (neboť hrubá urážka nepochybně zahrnuje i hodnotící soudy směřující ke státním orgánům), byla na hraně ústavnosti. Je totiž otázkou, zda je „v demokratické společnosti nezbytné“ (dle dikce Listiny) omezovat svobodu projevu v zájmu ochrany státních orgánů, a tím omezovat svobodnou diskusi o věcech veřejného zájmu.^{72.)} Nový trestní zákoník, zákon 40/2009 Sb., tento spor vyřešil ve prospěch svobody projevu a tuto skutkovou podstatu zcela vypustil. Trestné je nadále pouze vyhrožování s cílem působit na úřední osobu dle § 326 trestního zákoníku. Dopustí se ho ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením značné škody, a to buď v úmyslu působit na výkon pravomoci úřední osoby, nebo pro výkon pravomoci úřední osoby.

Mezi další omezení svobody projevu na úseku ochrany státních orgánů řadí trestní právo zvláštní ochranu soudu a soudců, jako zástupců jedné ze základních složek státní moci. Jde

^{69.)} Latinsky „pro potřebu Dauphina“; původně o knihách, které nechal francouzský král Ludvík XIV. zbavit nevhodných pasáží, než je dal číst mladému princovi.

^{70.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 43/93, ze dne 12. 4. 1994.

^{71.)} Šámal/Půry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 907.

^{72.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 109-111.

v první řadě o trestný čin zasahování do nezávislosti soudů (§ 335 trestního zákoníku), kterého se dopustí ten, kdo působí na soudce, aby porušil své povinnosti v řízení před soudem.

Pod pojmem *působení na soudce* ve smyslu tohoto ustanovení je třeba rozumět širokou škálu různých forem neoprávněného ovlivňování soudce s výjimkou fyzického násilí (to je trestné podle § 323 trestního zákoníku). Může jít o přemlouvání, úplatnou intervenci, podplácení, výhrůžky apod. Trestný čin je dokonán již působením na soudce bez ohledu na to, zda pachatel dosáhne zamýšleného cíle.^{73.)}

Druhým případem zvláštní trestněprávní ochrany řádného výkonu soudní pravomoci je trestní čin pohrdání soudem (§ 336 trestního zákoníku). Dopustí se ho fyzická osoba, která opakovaně závažným způsobem ruší jednání soudu, nebo která se opakovaně při takovém jednání k soudu chová urážlivě nebo soud znevažuje, anebo která opakovaně bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo jednání soudu zmaří. Objektem tohoto činu je autorita a vážnost soudu, jakož i zájem na včasném a důstojném projednání věci soudem. *Rušení jednání závažným způsobem* mohou být například výkřiky nebo hlučné projevy nevole. Tyto projevy nevole musí být natolik intenzivní, aby ztěžovaly pokračování normálního průběhu jednání. Za urážlivé nebo znevažující chování bylo kromě vulgárních urážek nebo útočného jednání uznáno i opakované odepření svědecké výpovědi, aniž by byly dány zákonné důvody, pokud je toto jednání výrazem nedůvěry svědka ve spravedlivé rozhodnutí soudu.^{74.)}

Další oblastí, ve které trestní zákon omezuje všeobecnou svobodu projevu, je zájem společnosti na boji s kriminalitou. Jde za prvé o trestný čin podněcování k trestnému činu (§ 364), kdy je trestný každý, kdo veřejně podněcuje k trestnému činu. Druhým případem je trestný čin schvalování trestného činu (§ 365), kterého se dopustí každý, kdo veřejně schvaluje spáchaný zločin nebo kdo veřejně vychvaluje pro zločin jeho pachatele. Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu projevit souhlas s trestným činem pachatele nebo osobu jemu blízkou odmění nebo odškodní za trest, nebo na takovou odměnu nebo odškodnění pořádá sbírku.

^{73.)} Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 942.

^{74.)} Tamtéž, s. 943-944.

Veřejnou bezpečnost dále chrání i skutková postata trestného činu šíření poplašné zprávy (§ 357), kterého se dopustí ten, kdo úmyslně způsobí nebezpečí vážného znepokojení alespoň části obyvatelstva nějakého místa tím, že rozšiřuje poplašnou zprávu, která je nepravdivá.

c) Ochrana práv a svobod druhých

Jak už bylo řečeno výše, svoboda projevu nepožívá mezi ostatními základními právy chráněnými Listinou žádnou privilegovanou pozici, která by ji upřednostňovala. Je tedy s těmito právy z principu rovnocenná.

Oblastí, kde v praxi dochází k velmi častým vzájemným střetům se svobodou projevu (čl. 17 Listiny) je soubor osobnostních práv chráněný v čl. 10. Jak píše Bartoň, všechna ustanovení zákonů, která zajišťují ochranu osobnostních práv proti zveřejňování informací, ať už formou psanou, mluvenou nebo obrazovou, zároveň v daném rozsahu implicitně omezují svobodu projevu.^{75.)}

Čl. 10 Listiny zaručuje každému člověku:

- právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno
- právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života
- právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Ústavní soud charakterizoval fundamentální důležitost osobní cti například v nálezu z roku 2005, kdy uvedl, že „(čest) formuje základ mnoha rozhodnutí činěných členy demokratické společnosti, která jsou fundamentální pro její dobré fungování. Čest hraje roli ve vztazích jako např. koho zaměstnavatel zaměstná, resp. pro koho pracovník chce pracovat, je rozhodující při úvaze o tom, kdo má postoupit do vyšších pracovních či funkčních pozic, čest je důležitá pro rozhodnutí o tom, s kým navázat obchodní vztahy nebo komu bude dán hlas v politickém životě. Je-li jednou čest pošpiněna neopodstatněným obviněním vyjádřeným veřejně, a tím spíše v médiích, může být pověst a čest osoby poškozena navždy

^{75.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 45.

a zvláště pak v situaci, není-li dána možnost rehabilitace. Pokud taková situace nastane, prohrává jak osoba sama, tak i společnost. A právě proto nelze vycházet z toho, že ochrana pověsti, resp. cti, je záležitostí důležitou pouze pro dotčeného jednotlivce, případně jeho rodinu. Z těchto důvodů je ochranu pověsti, resp. cti, třeba vnímat i jako ochranu veřejného statku.^{76.)}

Ústavní soud opakovaně judikuje, že střety těchto základních práv se mají procesně řešit především v rovině podústavní.^{77.)}

Obecné pravidlo pak stanovil především ve svém nálezu z roku 1998:

„Při střetu základního politického práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv, která stojí na stejné úrovni, bude vždy věcí nezávislých soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého jednotlivého případu pečlivě zvážily, zda jednomu právu nebyla nedůvodně dána přednost před právem druhým, jak to stanoví i čl. 4 odst. 4 Listiny. Je tedy úkolem obecných soudů, aby na základě konkrétních okolností daného případu zvážily, zda daný výrok, článek atd. dosahuje takové intenzity, že zasahuje do práva na ochranu osobnosti dané osoby, tedy zda v daném případě preferovat právo na ochranu cti a dobré pověsti dotčené osoby nebo upřednostnit právo na svobodu projevu a šíření informací.^{78.)}

Velké množství právních textů (judikátů, komentářů, doktrinálních výkladů), které se k této otázce tradičně váže, je dáno nejen závažností tématu, ale i skutečností, že ochrana osobnostních práv je obsažena hned v několika soukromoprávních a veřejnoprávních předpisech.

Ochrana osobnosti stojí v právním řádu České republiky na čtyřech pilířích. Osoba, která se cítí poškozená na svých osobnostních právech, se může proti difamačnímu výroku bránit cestou

- občanského práva
- trestního práva
- správního práva nebo
- tiskového zákona.

^{76.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

^{77.)} Viz např. nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 1923/09, ze dne 6. 8. 2009.

^{78.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 154/97, ze dne 9. 2. 1998.

Občanské právo zaručuje ochranu osobnosti v zákoně 40/1964 Sb., občanský zákoník. Fyzické osoby jsou chráněny v § 11 až 16, ochrana právnických osob je obsažena v § 19b. Podle § 11 občanského zákoníku má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy. Poškozený se podle § 13 může domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do jejího práva na ochranu osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění. V případě, že je zásah do práv natolik intenzivní, že se přiměřené zadostiučinění (nefinanční, například veřejná omluva) nejeví jako dostatečné, může fyzická osoba požadovat náhradu nemajetkové újmy v penězích.

Do osobnostních práv je možno zasáhnou dvěma způsoby: skutkovým tvrzením nebo hodnotícím soudem. Tyto dvě kategorie charakterizuje Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2005. Při zkoumání přiměřenosti konkrétního výroku je třeba v první řadě odlišit, zda se jedná o skutkové tvrzení, nebo hodnotící soud, neboť podmínky kladené na každou z těchto kategorií se liší.

Skutkové tvrzení se opírá o fakt, objektivně existující realitu, která je zjistitelná pomocí dokazování; pravdivost tvrzení je tedy ověřitelná.

Hodnotící soud naopak vyjadřuje subjektivní názor svého autora, který k danému faktu zaujímá určitý postoj tak, že jej hodnotí z hlediska správnosti a přijatelnosti, a to na základě vlastních (subjektivních) kritérií. Hodnotící soud proto nelze jakkoli dokazovat.^{79.)}

Jaksi „před závorku“ následujícího textu je nutné vytknout základní hodnotící pravidlo, které stanovil Ústavní soud v nálezu z roku 2007: „*Je třeba vždy hodnotit celý projev uskutečňující se ve formě určitého literárního či publicistického či jiného útvaru, nikdy nelze posuzovat toliko jednotlivý vytržený výrok anebo větu.*“^{80.)}

Určení, zda šlo o skutkové tvrzení nebo hodnotící soud je tedy prvním kritériem při posuzování jakéhokoli výroku.^{81.)}

^{79.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

^{80.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{81.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 67.

Skutková tvrzení

Zabývejme se nejprve skutkovými tvrzeními. Ta představují prosté konstatování faktu jako objektivní reality, bez subjektivního hodnocení. Je-li skutkové tvrzení napadeno u soudu, je třeba dokazovat pravdu. Zásadní je tedy odpověď na otázku, jakou měrou zasahují do osobnostních práv výroky v závislosti na míře jejich pravdivosti.

Judikatura zná celkem tři druhy skutkových tvrzení, přičemž každý z těchto druhů může být za určitých okolností protiprávní a soudně postižitelný. Jde o:

- nepravdivá skutková tvrzení
- pravdu zkreslující skutková tvrzení
- pravdivá skutková tvrzení.

Znamená každé zveřejnění nepravdivého skutkového tvrzení (informace) nezákonný zásah do osobnostních práv osoby, které se tvrzení týká? Dle zásadního nálezu Ústavního soudu z roku 2000 nikoli.^{82.)}

Soud v něm stanovil, že nepravdivý výrok, k jehož zveřejnění v praxi dochází nejčastěji prostřednictvím médií, jen sice v principu nežádoucí a závadný, ale s ohledem na zásadní význam ústavně zaručené svobody projevu nelze bez dalšího říci, že takový výrok je protiprávní. Soud proto v nálezu judikuje, že „*v konkrétním případě je proto vždy nezbytné zkoumat míru (intenzitu) tvrzeného porušení základního práva na ochranu osobnosti (osobní cti a dobré pověsti), a to právě v kontextu se svobodou projevu a s právem na informace a se zřetelem na požadavek proporcionality uplatňování těchto práv (a jejich ochrany). Zároveň je nutné, aby tvrzený zásah bezprostředně souvisel s porušením chráněného základního práva, tj. aby zde existovala příčinná souvislost mezi nimi.*“

Z toho vyplývá, že aby byla nepravdivá informace způsobilá protiprávně zasáhnout do osobnostních práv, musí splnit dvouprvkový test.

- 1.) Musí existovat příčinná souvislost mezi zásahem a porušením osobnostních práv.
- 2.) Zásah musí v konkrétním případě přesáhnout přípustnou intenzitu takovou měrou, kterou už v demokratické společnosti tolerovat nelze.

Dovozuji, že zveřejnění banální nepravdy, která sama o sobě není způsobilá přivodit dotčené osobě újmu, není v rozporu se zákonem.

^{82.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 156/99, ze dne 8. 2. 2000.

Zmiňovaný nález (sp.zn I. ÚS 156/99, ze dne 8. 2. 2000) je zásadní i z hlediska druhého typu skutkových tvrzení, kterým jsou pravdu zkreslující skutková tvrzení.

Ty lze charakterizovat jako informace, které nejsou jednoznačně nepravdivé, ale jejich informační hodnota je pochybná. Jsou buď vytrženy z původního kontextu a zasazeny do jiného, čímž mohou získat úplně jiné, někdy i opačné vyznění. Může jít také o případ jakéhosi „namíchání“ pravdivého a nepravdivého skutkového tvrzení, které má za následek dezinformaci a zmatení faktů, lidově řečeno „polopravdu“.

Soud výslovně judikoval, že při posuzování souladu takové „polopravdy“ se zákonem je třeba brát ohled na specifika práce novinářů, kteří jsou obvykle limitováni malým rozsahem článků nebo příspěvků a nutností zjednodušit často velmi odborné a složité informace tak, aby je chápala široká veřejnost. Lze tedy stěží trvat na naprosté přesnosti skutkových tvrzení a klást tak na novináře - ve svých důsledcích - nespílitelné nároky. Významné proto musí vždy být to, aby *celkové vyznění* určité informace odpovídalo pravdě.^{83.)}

Pravdivá informace, která je posledním druhem skutkových tvrzení, požívá z logiky věci relativně nejvyšší stupeň ochrany. Ústavní soud judikoval, že v zásadě platí, že uveřejnění pravdivé informace nezasahuje do práva na ochranu osobnosti, pokud tento údaj není podán tak, že zkresluje skutečnost, či není natolik intimní, že by odporoval právu na ochranu soukromí a lidské důstojnosti.^{84.)}

Druhá část definice, tedy intimní soukromé údaje, je tím, co Herczeg označuje za „tvrdé jádro“ práva na ochranu soukromí.^{85.)} Existuje tedy určitá skupina skutkových tvrzení, které nejsou kryty svobodou projevu, přestože jsou naprosto pravdivá. Typicky by se jednalo například o detailní informace ze sexuálního života osoby, které přináší zejména bulvární média. To je velmi zásadní zjištění. Znamená totiž, že v případě občanskoprávní ochrany osobnosti není pro posouzení zásahu zákonným kritériem *pravdivost* informace, tedy že příslušná ustanovení občanského zákoníku může porušit i ten, kdo říká pravdu (srov. trestní právo dále).

^{83.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 156/99, ze dne 8. 2. 2000.

^{84.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

^{85.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 68.

Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2007^{86.)} stanovil pravidlo, podle kterého má veřejnost právo na informace (skutková tvrzení) o jednotlivci v závislosti na sférách, kterých se údaj týká.

Soud judikoval, že právo na čest se uplatňuje na jedné straně v soukromé sféře, na druhé straně ve sféře společenské, občanské a profesní, které lze souhrnně označit za sociální sféru.

V soukromé sféře platí zpravidla naprosté informační sebeurčení. Záleží tedy jen na jednotlivci, v jakém rozsahu (a zda vůbec) uvolní informace o svém soukromí na veřejnost. V sociální sféře už absolutní informační sebeurčení neplatí. *„Do této sféry lze za určitých podmínek vstupovat, neboť se v ní mohou vyskytovat fakta, která mohou být předmětem oprávněného veřejného zájmu. Sociální sféry tak mohou být narušeny proporcionálními zásahy veřejné moci za účelem ochrany zájmů společenství.“*^{87.)} Osoby působící ve veřejném životě (viz podrobněji dále) se dostávají na „vnější okraj sociální sféry“, což platí zejména pro jejich profesní život. Zde Ústavní soud ochranu soukromí odnímá. *„Jedná se o ten segment lidského života, který může vnímat nebo brát na vědomí každý. V této sféře neexistují prakticky žádná omezení pro šíření pravdivých faktů z ní.“*^{88.)}

Pokud sáhne ke zjednodušujícímu příkladu, lze říci, že informace o tom, jaké dopisy píše Jan Novák své manželce (soukromá sféra) je nedotknutelná, pokud údaj nezveřejní samotný Novák. Informace o tom, že Jan Novák připravuje vraždu (sociální sféra) může být legitimním předmětem zájmu policie (ta mu například může odposlouchávat soukromý telefon) i médií (za určitých okolností mohou o Novákovi a jeho plánu informovat veřejnost). Pokud se Jan Novák stane ministrem vlády (vnější okraj sociální sféry), o jeho profesním životě mají média právo zveřejnit naprosto vše a veřejnost současně získává právo dozvědět se podstatně více i o Novákově soukromí, typicky prostřednictvím médií.

Hodnotící soudy

Hodnotící soudy (názory, komentáře, kritika) jsou podstatně jinou kategorií než skutková tvrzení. Jejich pojmovým znakem je vyjádření subjektivního pohledu autora na svět, jeho názorů, postojů, soudů nebo vizí. Je tedy vyloučeno žádat po autorovi výroku důkaz pravdy, protože hodnotící soud je z definice výlučně subjektivní kategorií.

^{86.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{87.)} Tamtéž.

^{88.)} Tamtéž.

Je to právě svobodné šíření názorů, které mnozí považují za jádro svobody projevu a demokracie. Omezování v této oblasti v zemi s naší historickou zkušeností okamžitě evokuje dobu totality či absolutismu, kdy se směly šířit jen ty „správné názory“, zatímco za ty „nesprávné“ chodili lidé do vězení nebo na popravě. ^{89.)} Přesto ani v demokratickém právním státě, kterým dnes Česká republika je, neplatí neomezená svoboda šíření názorů. Zákony obsahují mnohé limity. Platí však, že nepřijatelná kritika je pouhou výjimkou z obecného pravidla, že kritizovat se smí.

Ústavní soud k tomu judikoval, že „každý názor, stanovisko, kritika je vzhledem k významu svobody projevu dle čl. 17 odst. 1 Listiny jako jednoho z pilířů každé demokratické společnosti zásadně přípustnou záležitostí“.^{90.)}

Bartoň^{91.)} stanoví hranici mezi přípustnou a nepřijatelnou kritikou na základě dvou kritérií:

- kritéria věcného
- kritéria personálního.

Podle *věcného kritéria* rozhoduje o přípustnosti kritiky obsah a forma zveřejněné informace. Z tohoto hlediska lze tedy přípustnost kritiky posuzovat podle toho, do jaké míry se zakládá na pravdivých informacích (posouzení obsahu), ale také podle toho, zda použité výrazové prostředky odpovídají jednak obsahu kritiky a jednak cíli kritiky (posouzení formy).

Z hlediska věcného kritéria je zásadní požadavek *pravdivého základu* kritiky. Jinými slovy, kritizovat lze osobu jen za něco, co má skutečně „na svědomí“. Z toho ohledu by byla neoprávněnou například taková kritika, která odsuzuje osobu za čin, k němuž objektivně nikdy nedošlo, nebo který není této osobě přičitatelný.

^{89.)} Není náhodou, že například signatáři protirežimní Charty 77 začali výčet stížností vůči totalitnímu režimu v komunistickém Československu právě nemožností svobodně šířit názory. „Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbavení jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu. Státním dalším občanů je odpírána „svoboda od strachu“ (...), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.“ Text prohlášení tzv. Charty 77, http://www.totalita.cz/texty/ch77_dok_1977_01_01.php.

^{90.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 357/96, ze dne 10. 12. 1997.

^{91.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 49.

Ústavní soud k tomu judikoval, že kritiku, která zcela postrádá věcný základ a pro kterou nelze nalézt žádné zdůvodnění (paušální kritika), je třeba považovat za vybočující z fair projevu.^{92.)}

V jiném nálezu zase stanoví, že hodnotící soud sice nelze jakkoli dokazovat, je však nutné zkoumat, zda se zakládá na pravdivé informaci, zda forma jeho veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem výkonu kritiky, tzn. zda primárním cílem kritiky není hanobení a zneuctění dané osoby.^{93.)} Z toho Herczeg dovozuje, že oprávněná kritika nepřekračuje meze kritiky věcné.^{94.)} Znamená to, že „fair“ kritika je jen ta, která je na základně objektivní reality zřetelně vyargumentovaná a jejímž cílem není samoučelné urážení.

Tím se dostáváme k druhému základnímu věcnému požadavku na kritiku – její forma musí být přiměřená, tedy především v ní nesmí být užito přílišné množství urážlivých slov nebo vulgarismů. Nepřiměřeně vulgární kritika se zpravidla ocitá mimo ochranu svobody projevu, byť by vycházela z pravdivé informace.

Tímto fenoménem se zabýval Ústavní soud především v rozhodnutí z roku 1997, kdy dal přednost ochraně osobnosti před svobodou projevu. Soud stanovil důležitou zásadu, že právo svobodně vyjadřovat názory nelimitují jen obsahové požadavky na pravdivý základ kritiky, ale i požadavky formální.

„I forma, již se názory navenek vyjadřují, je úzce spjata s ústavně zaručeným právem (svoboda projevu – pozn. aut.), k němuž se upíná. Vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany.“^{95.)} Stěžovatel v tomto případě razil krajně liberální tezi, když argumentoval, že „myšlenka a názor člověka mohou být svobodné pouze za předpokladu, že nebudou nikým a ničím regulovány“. Soud tento argument označil za „očividně mylný“, protože svoboda projevu je omezena právy jiných (jak už jsem vysvětlil výše).

Lze tvrdit, že míra urážlivosti musí být v konkrétním případě relativně vysoká (např. hrubé a samoučelné vulgarismy), protože Ústavní soud ve svém jiném judikátu zdůrazňuje, že *„pokud jde o hodnotící soudy, i přehánění a nadsázka, byť by byly i tvrdé, nečiní samy o*

^{92.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{93.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

^{94.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 69.

^{95.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 359/96, ze dne 10. 7. 1997.

sobě projev nedovoleným. Ani nepřítadnost názoru kritika z hlediska logiky a podjatost kritika nedovolují samy o sobě učinit závěr, že kritik vybočil z projevu, který lze označit za fair. ^{96.)}

U *kritéria personálního* je rozhodující, jaké postavení ve společnosti má osoba, o níž pojednává zveřejněná informace. Přípustnost kritiky bude tedy posuzována podle míry veřejné známosti kritizované osoby a míry její angažovanosti ve veřejných funkcích. Z hlediska personálního kritéria je přípustnost kritiky posuzována dle sociálního postavení adresáta. Je třeba odpovědět na zásadní otázku, zda jsou si z hlediska kritiky všechny osoby v demokratickém právním státě rovny, nebo je určitá sociální skupina, která musí snést kritiku tvrdší, než skupina jiná.

Ustálená judikatura v této oblasti (a to nejen v České republice) problém řeší ve prospěch druhé zmíněné varianty. Soudy vychází z logické úvahy, že veřejně činné osoby (politici, umělci, sportovci a další) do velké míry vděčí za svůj kariérní úspěch právě tomu, že samy sebe dobrovolně vystavují zrakům a hodnocení veřejnosti. Musí proto být připraveny i na situace, kdy jejich popularita získá záporné znaménko (negativní popularita), protože taková situace je prostě přirozenou součástí „hry“, do které od počátku dobrovolně vstoupily. Ze stejného důvodu mají i menší nárok na soukromí.

Okruh osob „veřejně činných“ vymezil Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2005 poměrně dosti široce. *„Věcí veřejnou jsou veškeré agendy státních institucí, tj. například činnost politiků místních i celostátních, úředníků soudců, advokátů (...); věcí veřejnou je ovšem i umění včetně novinářských aktivit a showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost. (...) Při kritice veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami platí z hlediska ústavního presumpce, že jde o kritiku ústavně konformní.* ^{97.)}

Domnívám se, že tezi soudu o tom, že věcí veřejnou je „vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost“, je nutno vykládat restriktivně s ohledem na to, do jaké míry na sebe daná osoba tuto pozornost *vědomě* upoutala. Bylo by jistě nelogické oslabit práva na ochranu osobnostních práv i soukromé osobě, která se jen nevědomky přichomýtla k něčemu, co následně upoutalo velkou veřejnou a mediální pozornost.

Povinnost snášet tvrdou kritiku se týká především politiků, u nichž je enormní veřejný zájem na právu hodnotit jejich názory a vize, stejně jako na možnosti pátrat po detailech z

^{96.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{97.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

jejich soukromého života. Ty mohou například odhalit (a mnohokrát už skutečně odhalily) korupci, klientelismus nebo jiné nezákonné či nemorální jednání s velkými dopady na celou společnost. Nejvyšší soud výslovně judikoval^{98.)}, že svým vstupem do světa politiky dává osoba konkludentní souhlas s větší mírou zveřejňování informací o své osobě, a to nejen informací pozitivních.

Ústavní soud tuto zásadu pregnančně formuloval ve svém rozhodnutí z roku 2005, proto si dovoluji ocitovat delší pasáž jako celek.

„Práva na ochranu osobnosti se mohou samozřejmě domáhat i politikové a ostatní veřejně činné osoby, měřítko posouzení skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou však v jejich případech mnohem měkčí ve prospěch novinářů a jiných původců těchto výroků. Je to dáno skutečností, že osoba vstoupivší na veřejnou scénu musí počítat s tím, že jakožto osoba veřejně známá bude pod drobnohledem veřejnosti, která se zajímá o její jak profesní, tak i soukromý život a současně jej hodnotí, zvláště jedná-li se o osobu, která spravuje veřejné záležitosti; zde je soudy volen benevolentnější přístup k posouzení meze přípustnosti uveřejnění informací soukromé povahy a hodnocení jejího jednání právě proto, že jsou na ni kladeny náročnější požadavky a veřejnost je oprávněna vědět, např. jakého vzdělání předmětná osoba dosáhla, s kým se stýká apod., a to pro posouzení způsobilosti jak odborné, tak morální tuto funkci zastávat a náležitě obstarávat věci veřejné. Presentace těchto údajů a jejich případná kritika však musí souviset s veřejnou činností, kterou daná osoba vykonává. Tato filosofie Ústavního soudu se nese v duchu názorové linie Soudu, který uvedl, že hranice přijatelné kritiky jsou adekvátně širší u politiků než u soukromé osoby. Na rozdíl od posledně jmenované, politik nevyhnutelně a vědomě předkládá novinářům a široké veřejnosti ke kontrole každé své slovo a čin, a proto musí projevit vyšší stupeň tolerance. Ochrana osobnosti se vztahuje i na politiky, dokonce i tehdy, kdy nejednají jako soukromé osoby, avšak v takových případech požadavek zmíněné ochrany musí být poměřován ve vztahu k zájmu na otevřené diskusi o politických tématech (srov. rozhodnutí ve věci Lingens, odst. 42).“^{99.)}

^{98.)} Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 923/2004, ze dne 19. 11. 2004, in: Právní rozhledy, 2005, č. 4.

^{99.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

Pavlíček k tomu obecně poznamenává, že pokud se představitel vlády nebo jiný další veřejný činitel brání veřejné kritice žalobami s požadavkem vysokých finančních odškodnění, svědčí to „spíše o nevyzrálosti politických poměrů (nebo politiků)“.^{100.)}

Troufám si vyslovit přesvědčení, že pokud jde o kategorii hodnotících soudů vůči osobám politiků, prakticky nemůže dojít k nezákonnému zásahu do jejich osobnostních práv. Osoby, které se dobrovolně ucházejí o podíl na tak fundamentální věci, jakou je moc zákonodárná a výkonná, musí snést *jakoukoli* kritiku (také proto, že mají k dispozici velký veřejný prostor na případnou nefér kritiku reagovat).

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že nic z toho, co bylo výše řečeno o veřejně činných osobách, neznamena, že tyto mohou být podrobeny *jakékoli* kritice (s výjimkou politiků, jak jsem výše uvedl).

I zde se jeví jako jakýsi „hraniční mantinel“, za který už nelze legálně zajít, pravdivost kritiky, její věcný základ a přiměřenost. Toto je pravidlo, které stanovil Nejvyšší soud v rozsudku z roku 2005. „*Vybočí-li kritika osoby z mezí přípustnosti (např. protože jsou překročeny meze věcné a konkrétní kritiky, kritika je nepřiměřená i co do obsahu, formy i místa, vybočuje z mezí nutných k dosažení sledovaného a zároveň uznaného cíle, vychází z nepravdivých podkladů, ze kterých dovozuje vlastní hodnotící úsudky), jde o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti; na tom nic nemění skutečnost, že tímto způsobem byla dotčena osoba tzv. veřejného zájmu.*“^{101.)}

Druhým pilířem ochrany osobnosti v našem právním řádu je **trestní právo**. To trestá až jedním rokem odnětí svobody fyzickou osobu, která „*o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu*“ (trestný čin pomluvy podle § 184 trestního zákoníku). Až dva roky odnětí svobody pak hrozí pachateli, spáchá-li uvedený čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

^{100.)} Pavlíček, V., Ústavní problémy svobody projevu, Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1-2/1996, UK Praha, s. 111.

^{101.)} Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 2573/2004, ze dne 15. 7. 2005, in: Právní rozhledy, 2006, č. 1.

Je zřejmé, že poškozeným může být opět jen fyzická osoba, protože právnická osoba není spoluobčanem.^{102.)} Z charakteru trestního práva plyne, že tento způsob trestání projevu je krajním prostředkem, který doplňuje ochranu poskytovanou normami jiných odvětví práva a nastupuje až tam, kde ostatní právní prostředky se ukáží jako neúčinné. Obvykle se tato myšlenka vyjadřuje formulací, že trestní právo představuje prostředek „poslední instance“ (ultima ratio).^{103.)}

Trestný čin pomluvy lze spáchat nejen verbálně, ale například i prostřednictvím výtvarného díla nebo skutku.^{104.)} Pomluva patří do skupiny trestných činů ohrožovacích, a proto se nevyžaduje, aby došlo ke škodlivému následku. Současně je nutné úmyslné zavinění; pachatel pomluvy tedy musí být alespoň srozuměn s tím, že pomlouvačný údaj, který sděluje, je nepravdivý a je způsobilý přivodit poškozenému vážnou újmu.

Nepravdivým údajem lze rozumět výlučně skutkové tvrzení. Je pojmově vyloučeno spáchat pomluvu hodnotícím soudem, protože u toho nelze dokazovat pravdivost. Pokud tedy například o jiném prohlásím, že je to lump, dopustím se hodnotícího soudu, který sice může být nezákonný, ale normy trestního práva se na něj nevztahují. Pokud ovšem prohlásím, že jiný je lump, protože vraždil, mohu již být v případě nepravdivosti tohoto výroku odsouzen za trestný čin pomluvy.

Možnost trestně stíhat verbální výroky je častým předmětem úvah de lege ferenda. S ohledem na českou historickou zkušenost vyvolává v mnoha lidech trestný čin pomluvy reminiscenci na nacistické i komunistické bezpráví a jeho drakonické tresty za verbální trestné činy. Objevují se proto hlasy volající po úplném odstranění trestného činu pomluvy z trestního práva.

S takovým návrhem přišla například v roce 2002 skupina senátorů Unie svobody. Senátoři v důvodové zprávě napsali:

„Jak je zřejmé, právní ochrana proti nactiutrhání je duplicitní a je možná jednak v trestním řízení, jednak v řízení občanskoprávním. V současné době lze zároveň konstatovat, že přibývá případů trestních oznámení či dokonce i trestních stíhání za verbální trestný čin pomluva, a to přesto, že podle současné právní úpravy se lze domáhat nápravy cestou občanskoprávního řízení. (...) Hrozí zneužívání tohoto trestního paragrafu ke kriminalizaci zejména kritických projevů a k potlačování svobody projevu. Používání

^{102.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 81.

^{103.)} Jelínek, J. a kol., Trestní právo hmotné, 3. vyd., Linde, Praha 2008, s. 21.

^{104.)} Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 1141.

paragrafu o pomluvě může veřejnost odradit od otevřené diskuse o otázkách veřejného zájmu a vést tak k omezování svobody slova. (...) Proti trestnosti pomluvy se ozvala řada hlasů ze zahraničí: Světová asociace novin (WAN) sídlící v Paříži, vídeňský Mezinárodní tiskový institut (IPI).“^{105.)}

Proti zakotvení pomluvy v trestním zákoně se postavil i hlavní autor nového trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, účinný od ledna 2010), prof. P. Šámal. „Když jsme trestní zákoník připravovali, pomluvu jsme v něm neměli,“ řekl Šámal. „Trestní právo by nemělo zasahovat do všech sfér života, ale jen tam, kde je to nezbytně nutné,“ dodal.^{106.)}

V konečné podobě zákoníku, který parlament schválil na přelomu let 2008 a 2009, ale trestný čin pomluvy zůstává. Poslanec J. Tejc (ČSSD) z ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny to v médiích zdůvodnil takto: „*V dlouhodobém horizontu jsme pro to, aby ze zákoníku zmizela. Do vyspělého státu trestný čin pomluvy nepatří. My ale zatím nejsme tak daleko, abychom se tohoto krajního mechanismu mohli zbavit.*“ Tejc doporučil vyčkat, až „*kultura společnosti bude lepší, občanské soudy rychlejší a elektronická média začnou respektovat právo na omluvu*“.^{107.)} Netřeba zdůrazňovat, že této argumentaci chybí věcná logika, a to především s ohledem na úlohu trestního práva ve společnosti.

De lege ferenda se domnívám, že trestný čin pomluvy by měl v trestním zákoníku zůstat. Z hlediska zachování úlohy trestní represe coby *ultima ratio* bych však považoval za vhodné změnit skutkovou podstatu tak, aby postihovala jen ty nejzávažnější případy úmyslného šíření nepravdy. Jednou z cest nové úpravy by mohla být například změna skutkové podstaty v tom smyslu, aby se z trestného činu ohrožovacího stal čin poruchový.

Případem trestněprávního omezení svobody projevu je i trestný čin křivého obvinění podle § 345 trestního zákoníku. Dopustí se ho ten, kdo jiného lživě obviní z trestného činu. Křivé obvinění je k pomluvě ve vztahu speciality, jedná se tedy o jakýsi zvláštní druh pomluvy, která splňuje výše uvedené podmínky. Opět jde o úmyslný trestný čin, jehož objektem je

^{105.)} Důvodová zpráva k návrhu zákona senátorů R. Koláře, O. Febera, P. Fejfara, J. Hadravy, S. Paukertové, J. Rumla a V. Schovánka, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, senátní tisk č. 180, Senát, 3. funkční období, <http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1353/1353>.

^{106.)} Čápová, H., Proč chtěli politici pomluvu zachovat, Lidové noviny, 12. 1. 2009. http://www.lidovky.cz/tiskni.asp?r=ln_noviny&c=A090112_000019_ln_noviny_sko.

^{107.)} Tamtéž.

zájem na ochraně občanů před lživými útoky na jejich práva, svobodu a čest.^{108.)} Křivým obviněním ale není, pokud osoba orgánům činným v trestním řízení pouze sdělí, že má podezření na to, že druhá osoba spáchala trestný čin.

Svoboda projevu je dále limitovaná i skutkovou podstatou trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 trestního zákoníku). Křivé výpovědi se dopustí ten, kdo jako svědek nebo znalec před soudem nebo před mezinárodním soudním orgánem, před notářem jako soudním komisařem, státním zástupcem nebo před policejním orgánem, který koná přípravné řízení podle trestního řádu, anebo před vyšetřovací komisí Poslanecké sněmovny

- uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí nebo pro zjištění vyšetřovací komise Poslanecké sněmovny, nebo
- takovou okolnost zamlčí.

Znalci hrozí trest i tehdy, když coby znalec podá nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek. Trestní zákon pamatuje i na trestnost nesprávného, hrubě zkresleného nebo neúplného tlumočení nebo písemného překladu v řízení před orgánem veřejné moci (§ 347, Křivé tlumočení).

Svoboda projevu je dále omezena i skutkovou podstatou trestného činu nebezpečného vyhrožování (§ 353), kterého se dopustí ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu. Trestné je i vydírání (§ 175), kdy pachatel jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl.

Do trestního práva patří i další skutkové podstaty spadající pod svobodu projevu. Ty jsem se ale rozhodl systematicky zařadit do části pojednávající o ochraně před extremismem.

V oblasti **správního práva** chrání osobnostní práva občana především zákon 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 49 se správního deliktu dopustí ten, kdo:

- jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch
- jinému z nedbalosti ublíží na zdraví

^{108.)} Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5.vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 1141.

- úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním
- omezuje nebo znemožňuje příslušníku národnostní menšiny výkon práv příslušníků národnostních menšin,
- působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný.

K řízení je příslušný správní orgán, který pachateli může uložit pokutu.

Poslední, čtvrtým pilířem ochrany osobnostních práv v našem právním řádu je **ochrana podle zákona 46/2000 Sb.**, tiskový zákon. Upravuje specifickou – v praxi však poměrně častou – situaci, totiž zásah do osobnostních práv prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků (médií). Konkrétně jde o dva instituty: odpověď a dodatečné sdělení. Cílem této úpravy je zaručit osobě, o kterou se předtím média sama zajímala, veřejný prostor pro její obhajobu.

Osoba má vůči vydavateli právo na uveřejnění odpovědi (§ 10 tiskového zákona), jestliže bylo předtím uveřejněno sdělení obsahující skutkové tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby, anebo jména nebo dobré pověsti určité právnické osoby. Toto právo se vztahuje jen na taková skutková tvrzení, která jsou neúplná, je třeba je uvést na pravou míru nebo jsou jinak pravdu zkreslující. Práva na odpověď se tedy nemůže právně domáhat ten, o němž médium zveřejnilo pravdivé skutkové tvrzení. Nevztahuje se také na uveřejněné hodnotící soudy, což jsou v žurnalistické praxi nejčastěji komentáře nebo glosy. Zákon pamatuje i na rozsah odpovědi, když stanoví, že „odpověď musí být přiměřená rozsahu napadeného sdělení, a je-li napadána jen jeho část, pak této části“. Tato poměrně vágní formulace vyvolává v praxi řadu sporů, zejména tehdy, když původní „bombastická“ zpráva zabírá přední stránky novin (někdy i několik najednou) a zveřejnění „přiměřené“ reakce by médiu působilo nemalé praktické problémy z hlediska rozsahového i obsahového.

Doslova bouři na mediální scéně způsobil v roce 2008 nový tiskový zákon na Slovensku.^{109.)} Tamní média, ale i mezinárodní organizace tvrdě kritizovaly fakt, že zákon rozšiřuje právo na odpověď i pro případ pravdivých skutkových tvrzení. Novináři namítají, že zákon výrazně omezuje svobodu tisku, protože noviny budou místo vlastních zpráv zahlceny odpověďmi, které musí otisknout.^{110.)}

De lege ferenda se domnívám, že tato kritika je oprávněná. Takto výrazné rozšíření práva na odpověď jde zcela proti smyslu institutu, jehož podstatou je umožnit mediální obhajobu člověka, který se cítí být poškozen nepravdivou nebo pravdu zkreslující informací. Místo toho teď zákon nutí vydavatele novin zdarma tisknout informace, které by za normálních okolností tvořily nanejvýš součást komerční inzerce. Domnívám se, že není žádný veřejný zájem na tom ukládat vydavatelům povinnost zveřejnit slova osoby, která reaguje na pravdivá fakta. Není snad výsostným právem vydavatele, aby určoval, o jakých tématech a v jakém rozsahu bude médium veřejnost informovat? Mají místo něj obsah novin povinně spoluurčovat příspěvky osob zvenčí, které na sebe chtějí patrně pouze upozornit, neboť nebyly novinami poškozeny (byla o nich zveřejněna pravda)? Danou úpravu proto hodnotím jako odstrašující příklad legislativního zásahu do svobodného tisku v demokratické zemi.

Druhým institutem je dodatečné sdělení (§ 11 tiskového zákona). Záleží v povinnosti vydavatele zveřejnit na žádost osoby informaci o konečném výsledku trestního nebo správního řízení vedeného proti ní. Podmínkou pro vznik práva na dodatečné sdělení je, že dotyčné médium předtím přineslo informaci o počátku nebo průběhu takového řízení, ale dosud neinformovalo o jeho definitivním výsledku. Smyslem institutu je tedy ochrana osobnostních práv v případě, že média informovala o tom, že je osoba vyšetřovaná pro podezření z deliktu, ale o výsledku řízení už informaci nepřinesla. Institut dodatečného sdělení by měl sloužit k většímu respektování principu presumpce nevinu v médiích.^{111.)}

^{109.)} Zákon č. 167/2008 Z. z. o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

^{110.)} Kontroverzný tlačový zákon začne platiť od 1. júna, 24hodin.sk, 30. 5. 2008, <http://www.24hod.sk/clanok-54287-Kontroverzny-tlacovy-zakon-zacne-platit-od-1--juna.html>.

^{111.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 83.

d) ochrana před extremismem

Extremismus lze v demokratické společnosti definovat jako zastávání a projevování názorů, které jsou v rozporu se zásadami svobody, lidských práv a právního státu obecně. Jejich vítězství by znamenalo destrukci demokracie.^{112.)}

Extremisté z pravého i levého kraje politického spektra se v demokratické České republice objevují už od raných 90. let 20. století (např. hnutí skinheads, neonacisté, nacionalisté, anarchisté, stoupenci radikální levice^{113.)}) a jejich násilné aktivity se dosud omezovaly na lokální incidenty, které se zpravidla vyznačovaly projevy netolerance a nesnášenlivosti, ať už rasové, národnostní, náboženské nebo jiné.

Problém extremismu, a to zejména pravicového, se významným způsobem vyhroutil až v době zcela nedávné. Bezpečnostní informační služba (BIS) ve své výroční zprávě za rok 2008 napsala, že zmíněný rok „byl pro českou neonacistickou scénu přelomovým. Postupná aktivizace, profesionalizace, politizace, radikalizace a relativní sjednocení neonacistů v ČR, které v důsledku řady příčin započaly již v minulých letech, vedly k její transformaci. Došlo k několika převážně kvalitativním změnám.“^{114.)}

Zákonodárce vychází z úvahy, že zamezení šíření extremistických názorů je jednou ze základních podmínek fungování státu v podobě, v jaké ho vymezuje čl. 1 Ústavy, tedy demokratického právního státu založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Nutnost zákonného zákazu hnutí a stran směřujících k potlačování základních práv plyne z čl. 5 Ústavy, který chrání volnou soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

^{112.)} Kupříkladu Bezpečnostní informační služba (BIS) extremismus definuje takto: V obecném pohledu je extremismus spíše politologický pojem, který se vztahuje na hraniční, zcela nestandardní společenské jevy a jejich nositele. Bezpečnostním rizikem se stává v okamžiku, kdy jsou jeho motorem ostře antagonistické postoje vůči stávajícímu společenskému řádu a nesmiřitelnost vyúsťuje v konkrétní záměry a aktivity, směřující k destabilizaci a odstranění daného politického a sociálního systému. Ve svobodné společnosti by vítězství krajně vyhrcovaných, demokracii nepřátelských postojů, názorů a ideologií znamenalo ústup od lidských práv a nastolení autoritářství, totality nebo anarchie. Viz <http://www.bis.cz/extremismus.html>.

^{113.)} K extrémní levice lze podle mnohých politických prohlášení jejích představitelů řadit i parlamentní Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM); do kategorie pravicového extremismu nepochybně patřila politická strana Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), která opustila parlament po volbách v roce 1998 a dnes má mizivý politický vliv.

^{114.)} Výroční zpráva BIS za rok 2008, <http://www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocní-zprava-2008.html>.

Podrobnější pravidla stanoví zákon 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách.

Jeho § 4 zakazuje vznik a vyvíjení činnosti stranám,

- které porušují ústavu a zákony nebo jejichž cílem je odstranění demokratických základů státu,
- které nemají demokratické stanovy nebo nemají demokraticky ustanovené orgány,
- které směřují k uchopení a držení moci zamezujícím druhým stranám a hnutím ucházet se ústavními prostředky o moc nebo které směřují k potlačení rovnoprávnosti občanů nebo
- jejichž program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů.

Legislativní „obranu“ před růstem extremismu obsahuje i následující § 5 výše zmíněného zákona. Ten mimo jiné stanoví, že *„strany a hnutí jsou odděleny od státu. Nesmějí vykonávat funkce státních orgánů ani tyto orgány nahrazovat. Nesmějí řídit státní orgány ani ukládat povinnosti osobám, které nejsou jejich členy. (...) Strany a hnutí nesmějí být ozbrojeny a nesmějí zřizovat ozbrojené složky.“* Prorůstání stranického a státního aparátu, stejně jako zřizování ozbrojených stranických oddílů, patří totiž historicky mezi definiční znaky totalitarismu.

Herczeg dovozuje, že zákaz extremistických hnutí je nezbytným opatřením ve smyslu čl. 17 odst. 4 Listiny.^{115.)}

Ústavní soud tuto zásadu stanovil už ve svém nálezu z roku 1992. *„Zákaz podpory a propagace určitých ideologií, které svou doktrínou i praktickým postupem vylučovaly a vylučují šíření jiných ideologií, přispívá k zabezpečení plurality názorů, ideologií, politických a jiných hnutí a k reálné možnosti jejich šíření; toto omezení nechrání pouze lidská práva a svobody, nýbrž i demokratické základy státu.“*^{116.)} Lapidárně to vyjádřil novinář J. Šídlo: *„Svoboda projevu neplatí pro lidi, kteří žádnou svobodu nechtí.“*^{117.)}

Odpovědi na otázku, do jaké míry (a zda vůbec) je přípustné regulovat svobodu projevu, se liší a stěží lze předpokládat, že se kdy dobereme jednoznačné doktrinální odpovědi. Střetávají se zejména dva přístupy: americký a evropský.

^{115.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 85.

^{116.)} Nález Ústavního soudu ČSFR sp.zn. Pl. ÚS 5/92, ze dne 4. 9. 1992.

^{117.)} Šídlo, J., Anketa: Jak mají média informovat o neonacitech a jejich názorech? Respekt, 11.5.2009, s. 6.

Spojené státy americké reprezentují liberální přístup, který v zásadě vychází z myšlenek Millovy eseje *O svobodě* (viz kapitola 1). Místo právní regulace spoléhají na společenskou samoregulaci, která v rámci svobodné diskuse vytlačí „nebezpečné“ myšlenky na okraj.

Naproti tomu evropský přístup zavádí u nejvíce společensky škodlivých projevů státní represii, a takové projevy staví mimo zákon, často s použitím trestního práva. Důvodem je zejména tragická historická zkušenost se zločinnými režimy 20. století a obava z opakování válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Bartoň dokládá, že obě koncepce mají své poměrně snadno definovatelné nevýhody. „*Trvalým rizikem liberálního přístupu je nebezpečí rozšiřování ‚závadných‘ myšlenek, které se mohou v budoucnu (při jejich praktické realizaci) obrátit proti zárukám svobody. Rizikem paternalistického přístupu je naopak možnost zneužití státních zásahů do svobodné diskuse v situaci, kdy je ‚kompetence‘ státu v oblasti regulace toku myšlenek v principu připuštěna.*“^{118.)}

Rozdíl mezi oběma přístupy je častým tématem textů právních filosofů. Mezi liberály zaujímá významné místo prof. R. Dworkin svým článkem *I náboženští fanatici a popírači holocaustu mají právo na svobodu projevu*. Přichází v něm s požadavkem absolutní svobody projevu i v otázkách šíření extremismu. Dworkin požaduje „nové chápání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které by zrušilo zákaz popírání holocaustu a podobné zákazy v celé Evropě proto, že takové předpisy porušují svobodu projevu tak, jak ji garantuje Úmluva“^{119.)}.

V podobném duchu se vyjádřil již v roce 1919 soudce Nejvyššího soudu USA O. W. Holmes, který o společenské diskusi hovoří jako o jakémsi tržišti myšlenek, kde platí standardní tržní mechanismy. Holmes ve svém disentu v kauze *Abrams v. Spojené státy* uvedl, že „*nejvyšší požadované dobro (unlimited good desired) je lépe dosahovat svobodnou výměnou myšlenek – nejlepší zkouškou pravdy je síla myšlenky, která se prosadí v konkurenci tohoto trhu*“.^{120.)}

Jak už bylo naznačeno, zastánci absolutního liberalismu argumentují, že zdravá demokracie přirozenou cestou vytlačí hlasatele extremistických názorů na okraj veřejné diskuse i pozornosti, protože zdrcující většina společnosti (i médií) jejich názory odsoudí.

^{118.)} Bartoň, M., *Svoboda projevu: principy, garance, meze*, Leges, Praha 2010, s. 16.

^{119.)} Dworkin, R., *Even bigots and Holocaust deniers must have their say*, Guardian.co.uk, 14. 2. 2006, <http://www.guardian.co.uk/world/2006/feb/14/muhammadcartoons.comment>.

^{120.)} *Abrams v. United States* 250 U.S. 616 (1919), in: Bartoň, M., *Svoboda projevu: principy, garance, meze*, Leges, Praha 2010, s. 14.

Jinými slovy, není třeba kriminalizovat například popírání holocaustu, protože takový popírač se před veřejností sám ztrapní a znemožní do té míry, že ho okolí nebude brát vážně.

Domnívám se, že odpověď na otázku, zda je lepší liberální nebo paternalistický přístup, není neměnná v čase ani v místě. Jsem přesvědčený, že přinejmenším z hlediska současné kontinentální Evropy je správný přístup paternalistický, který zastává i právní řád České republiky. A to hlavně kvůli nedávné historické zkušenosti s nástupem nacismu i komunismu, kdy jsme byli svědky zdrcujícího selhání evropských společenských elit, které nejen, že dostatečně „nebyly na poplach“, ale dokonce aktivně otevřely dveře k moci oběma zločinným režimům. To platí i o státech s demokratickou tradicí.^{121.)} Jinými slovy: Demokracie z historického pohledu tragicky a opakovaně selhala v „samočisticím“ procesu boje proti extrémním názorům. Lze se domnívat, že zrušení trestní represe za šíření extremismu by mohlo za určitých podmínek opět umést cestu k nástupu nebezpečných lidí, stran a ideologií k politické moci.

Pojďme k právnímu řádu České republiky. Význam chráněných hodnot v případě ochrany před extremismem podtrhuje i to, že ochranu před projevy extremismu zajišťuje trestní právo. Na potírání extremismu jsou v trestním zákoníku specificky tyto trestné činy:

- hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob (§ 355 trestního zákoníku)
- podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 356)
- založení, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 403) a projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka (§ 404)
- popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia (§ 405).

Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob se dopustí osoba, která veřejně hanobí

1.) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo

^{121.)} Světoznámá analýza selhání elit tváří v tvář nacismu viz Jaspers, K., Otázka viny – Příspěvek k německé otázce, Academia, Praha 2009.

2.) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání.

Tímto ustanovením trestního zákona je v naší legislativě proveden závazek, který na sebe Česká republika vzala ratifikací Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška 95/1974 Sb.).

Hanobení je subjektivní, hrubě urážlivý projev směřující ke hrubému znevážení. Urážlivost projevu může vyplývat buď již z obsahu a způsobu jeho přednesu, nebo provedení, popř. z jiných okolností, za nichž byl učiněn.^{122.)}

K trestnosti se vyžaduje pachatelům úmysl hanobit. Veřejné spáchání činu znamená, že je učiněn buď obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo před nejméně třemi osobami současně přítomnými (jak plyne z výkladových pravidel k trestnímu zákoníku, § 117).

Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod spáchá ten, kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků.

Podněcováním je třeba rozumět projev, kterým pachatel zamýšlí vzbudit u jiných osob nenávist vůči někomu. Je širším termínem než návod, protože může být adresováno neurčitému okruhu osob, ale i individuálně určené osobě.^{123.)}

Z hlediska skutkové podstaty tohoto trestného činu je důležitá zejména definice „*třídy*“ a „*jiné skupiny osob*“. Třídou je třeba vnímat jako typ sociální vrstvy, tedy skupinu lidí s obdobnou sociální pozicí a statusem (životní styl, prestiž, práva, autorita, ale i majetek, příjmy, vzdělání).^{124.)} Termínem jiná skupina osob je míněna široká paleta sociálních skupin (často neformálních), ať už jde o členy politické strany, členy širší rodiny nebo třeba spartány a slávisty.^{125.)}

^{122.)} Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 1100.

^{123.)} Tamtéž, s. 1102-1103.

^{124.)} Tamtéž, s. 1102.

^{125.)} Tamtéž.

Založení, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka je trestný čin, který spáchá každý, kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob.

Trestné je i veřejné projevování sympatií k některým výše uvedeným hnutím (§ 404). Podpora může být jak materiální (např. poskytnutí finančních darů, technických prostředků) nebo morální (nábor přívrženců, umožnění publikace nesnášenlivých textů).^{126.)} Pro naplnění skutkové podstaty je nutné, aby podporované hnutí v okamžiku podpory skutečně existovalo a vyvíjelo činnost, přičemž je nerozhodné, zda jde o hnutí existující na formální nebo neformální platformě.

Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia se dopustí ten, kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické, komunistické nebo jiné genocidium nebo jiné zločiny nacistů a komunistů proti lidskosti. Typickým příkladem je mezi neonacisty rozšířená a oblíbená tzv. „osvětimská lež“, která v rozporu s realitou tvrdí, že v průběhu druhé světové války nedošlo k masovému vyvražďování Židů v největším nacistickém vyhlazovacím táboře Osvětim na území dnešního Polska.

Jak uvádí Rizman^{127.)}, inspirací pro zavedení této skutkové podstaty do českého trestního práva (do trestního zákona 140/1961 Sb. byla zakotvena zákonem 405/2000 Sb.) byly obdobné úpravy potírající zpochybňování holocaustu v některých evropských zemích (SRN, Rakousko, Belgie, Francie, Španělsko, Švýcarsko, Lucembursko). Nová úprava na počátku vzbudila pochybnost – vláda se k návrhu postavila negativně s tím, že nespĺňuje požadavky na jednoznačné vymezení podmínek trestní odpovědnosti. Dále je vůči této úpravě namítáno, že potlačuje svobodu projevu (podrobnější argumentace viz výše).

e) ochrana veřejného zdraví a mravnosti

Poslední tradiční oblastí, ve které demokratické státy omezují svobodu projevu, je ochrana veřejného zdraví a mravnosti. Počítá s ní výše zmíněný čl. 17 odst. 4 Listiny.

Zatímco právo člověka na ochranu zdraví je přitom rovněž garantováno v Listině (čl. 31), u práva na ochranu mravnosti ústavní zakotvení v podobě zvláštního článku chybí.

^{126.)} Herczeg, J., *Meze svobody projevu*, Orac, Praha 2004, s. 93.

^{127.)} Šámal/Púry/Rizman, *Trestní zákon – komentář*, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003, s. 1475.

Podobně jako u osobnostních práv člověka, i v případě ochrany veřejného zdraví a mravnosti je svoboda projevu limitována předpisy z různých právních odvětví.

Regulaci najdeme jak v trestním zákoně, tak v zákonech upravujících podmínky pro práci médií nebo pro uveřejňování komerční reklamy.

Začněme trestním právem. To na úseku ochrany veřejného zdraví omezuje svobodu projevu jen v jediném bodě: zakazuje a trestá *šíření toxikomanie* (§ 287 trestního zákoníku). Dopustí se ho člověk, který svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří.

Tento paragraf vyvolává v praxi mnoho kontroverzí a zejména uměleckou obcí bývá považován za nepřijatelné omezování svobody slova a umělecké tvorby. Zpřísnění postihu za šíření toxikomanie, ke kterému došlo novelou trestního zákona 134/2002 Sb., s účinností od července 2002 (doplnění o přísnější postih za šíření toxikomanie v médiích; nový trestní zákoník 40/2009 Sb. dikci převzal), přimělo přední české hudebníky k uspořádání rockového festivalu „Umění proti cenzuře“ na pražské Štvanici v den nabytí účinnosti zákona. Výše vstupného byla inspirována číslem paragrafu – 18,80 Kč a pořadatelé deklarovali, že výtěžek bude použit na případné soudní výlohy vystupujících umělců, kteří přišli zazpívat převážně písně s drogovou tematikou.^{128.)} Někteří umělci se bezprostředně po skončení festivalu šli provokativně nahlásit na policejní služebnu, že svou hudbou spáchali trestný čin šíření toxikomanie a dožadovali se zahájení trestního stíhání proti své osobě.

Velkou zneužitelnost vágně formulované skutkové podstaty šíření toxikomanie dokládají následující dva příklady z praxe.

V prvním šlo o odsouzení spolujatele nakladatelství Votobia v roce 1997 za šíření toxikomanie, kterého se podle soudu dopustil tím, že vydal kuchařku zaměřenou na vaření s marihuanou. Postup orgánů činných v trestním řízení, podle mého názoru správně, kritizuje Herczeg, když píše, že otevřené informace o drogách nejsou samy o sobě způsobitelné vydat kohokoliv v nebezpečí závislosti na návykových látkách, a že příčinnou

^{128.)} Viz pozvánka na festival, <http://www.ameba.cz/umeniproticenzure/cil.htm>.

souvislost mezi publikací a růstem toxikománie lze konstruovat jen „obtížně a s násilnou logikou“.^{129.)}

Dalším varovným příkladem je trestní stíhání slovenského zpěváka R. Müllera, který v roce 2000 v televizním pořadu prohlásil^{130.)}, že užívá drogy a že marihuana má pozitivní vliv na jeho tvorbu. Trestní stíhání Müllera za šíření toxikománie bylo sice slovenskou justicí zastaveno, ale i tak podle mého názoru zůstává mementem neodůvodněné trestní represe, kdy je nejen obtížné subsumovat takové prohlášení umělce pod skutkovou podstatu trestného činu, ale především nelze mluvit o naplnění materiální stránky trestného činu (dle dikce § 12 odst. 2 dnešního českého trestního zákoníku lze říci, že případ není společensky škodlivý natolik, aby připadal v úvahu postih dle ustanovení trestního zákoníku).

Trestní právo pamatuje i na ochranu mravnosti. V tomto ohledu omezuje svobodu projevu v § 191 trestního zákoníku, kterým je trestný čin *šíření pornografie*, dále § 192 (*výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií*) a § 193 (*zneužití dítěte k výrobě pornografie*).

Při zmínce o průlomu do svobody projevu v zájmu ochrany mravnosti je nutno obecně poznamenat, že obsah termínu mravnost není v čase neměnný.

Jestliže uvedení filmu P. P. Passoliniho *Saló aneb 120 dnů Sodomy* v roce 1975 vyústilo v Itálii až k trestněprávnímu postihu producenta díla za šíření skandálních a *nemravných* sexuálních výjevů, dnes tento film řadíme ke zlatému fondu italské kinematografie a režisér Passolini je respektovaný klasik. Podobných příkladů najdeme v historii umění bezpočet. A stejně proměnlivý jako termín mravnost je i termín pornografie, kdy při posuzování konkrétního případu záleží především na názoru soudu.

Ostatně, Evropský soud pro lidská práva v roce 1976 judikoval v zásadním případě *Handyside proti Spojenému království*, že neexistuje společný evropský koncept morálky a názory na to, co je a není morální, se mění v závislosti na čase i geografické poloze.

Obecnou trestněprávní definici pornografie poskytuje Šámal. Podle něj je pornografickým dílem „*jakýkoli předmět, který je-li pozorován ať přímo nebo prostřednictvím technického zařízení, zvláště intenzivním a vtíravým způsobem zasahuje a podněcuje samotný sexuální*

^{129.)} Herczeg, J., *Meze svobody projevu*, Orac, Praha 2004, s. 116.

^{130.)} ČTK: Müller obviněn z šíření toxikománie, iDNES.cz, 14. 3. 2000, http://kultura.idnes.cz/hudba.asp?r=hudba&c=A000313153526hudba_toy.

pod. Současně takové dílo podle převládajících názorů většiny členů společnosti hrubě porušuje uznávané morální normy dané společností a vyvolává pocit studu“.^{131.)}

Zákon implicitně rozlišuje pornografii na tak zvanou *měkkou* a *tvrdou*.

U měkké pornografie zákon omezuje svobodu projevu jen ve vztahu k nezletilým. Tak podle § 191 odst. 2 je trestné pornografické dílo písemné, fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné takové dílo

- 1.) nabízet, přenechávat nebo zpřístupňovat dítěti nebo
- 2.) vystavovat nebo jinak zpřístupňovat na místě, které je dětem přístupné.

Podstatně přísnější je regulace tzv. tvrdé pornografie, kam trestní zákon řadí pornografické dílo

- 1.) v němž se projevuje násilí či neúcta k člověku, nebo
- 2.) které popisuje, zobrazuje nebo jinak znázorňuje pohlavní styk se zvířetem.

U této kategorie je trestný každý, kdo takové dílo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, činí veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří. Stejně trestný je i ten, kdo z tvrdé pornografie kořistí.

Zákonodárce v nedávné době přitvrdil v boji proti dětské pornografii novelou trestního zákona 271/2007 Sb., která do trestního práva zavedla nový § 205a (dnes § 192 zákona 40/2009 Sb., trestní zákoník). Ten trestá každého, kdo *přechovává* fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě. Regulace je odůvodněna úvahou, že kriminalizací samotného držení dětské pornografie se logicky omezí poptávka, a tím následně i výroba dětské pornografie, která má bezprostřední souvislost s pohlavním zneužíváním nezletilých.

S výše uvedeným přirozeně souvisí i trestnost osoby, která přiměje, zjedná, najme, zláká, svede nebo zneužije dítě k výrobě pornografického díla nebo kořistí z účasti dítěte na takovém pornografickém díle (§ 193).

Pozoruhodnou úvahu o právní klasifikaci pornografie jako takové rozvíjí Bartoň.^{132.)} Jde v ní o spor, zda je pornografii možno považovat za umělecké dílo ve smyslu čl. 15 odst. 2

^{131.)} Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 4. vyd., C.H.Beck, Praha 2001, s. 1066.

^{132.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 173-175.

Listiny (svoboda umělecké tvorby), anebo nikoli, což by znamenalo, že pornografie je realizací obecné svobody projevu podle čl. 17 Listiny.

To má podstatné konsekvence především z hlediska možnosti omezení pornografické tvorby. Zatímco svoboda projevu může být standardně omezena způsobem zakotveným ve čl. 17 Listiny, u svobody umělecké tvorby (která má vůči svobodě projevu postavení legi specialii) se Listina o legální možnosti omezení nezmiňuje. Lze tedy připustit nejvýše případ tzv. pravého konfliktu, kdy se svoboda umělecké tvorby dostane do rozporu s jiným základním lidským právem. Ochrana mravnosti však není v ústavním pořádku explicitně stanovena, a je proto otázkou, zda při vzájemném střetu je možno omezit svobodu umělecké tvorby. V úvahu by mohl připadat čl. 32 odst. 1 Listiny, podle kterého je zvláštní ochrana dětí a mladistvých zaručena. Ústavní soud je však zjevně opačného názoru, neboť ve svém usnesení z roku 2006 říká, že „základní právo na svobodu projevu, resp. svobodu umělecké tvorby, je právem podmíněným (nikoli tedy absolutním či nedotknutelným); jeho výkon tedy může být omezen za podmínek obsažených v čl. 17 odst. 4 Listiny“.^{133.)}

Bartoň^{134.)} navrhuje, abychom v právním jazyce používali pojmy „pornografie“ a „umělecké dílo“ jako antonyma, tedy pojmy opačné, vzájemně se vylučující. Domnívám se, že tento názor je nesprávný. Především vzhledem k výše popsánému nestálému obsahu pojmu pornografie nelze jednoznačně říci, že nikdy nemůže být zároveň uměním. Bude nutné v každém konkrétním případě posoudit, zda má dílo umělecké ambice, nebo bylo jeho jediným (samoúčelným) cílem vzbudit sexuální vzrušení.

f) regulace v oblasti reklamy

Reklama je oznámení, předvedení či jiná prezentace šířená zejména komunikačními médii, mající za cíl podporu podnikatelské činnosti.^{135.)} Jde o formu projevu, která ve vyspělých kapitalistických zemích tvoří samostatné odvětví tak zvaného reklamního průmyslu, který má miliardové rozpočty.

Svoboda projevu reklamního sdělení je regulována zákonem 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění některých dalších zákonů. Ten obsahuje celou řadu

^{133.)} Usnesení Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 211/06, ze dne 27. 9. 2006.

^{134.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 175.

^{135.)} Definice dle § 1 odst. 2 zákona 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění některých dalších zákonů.

zvláštních omezení. Všechna souvisejí s charakterem reklamy – tedy s lákáním či pobízením příjemců reklamy, aby si něco koupili nebo aby něco udělali. Zákonodárce se níže vymezenými limity snaží nastavit taková pravidla, aby reklama pokud možno neměla společensky nežádoucí dopady.

Podle § 2 odst. 1 je obecně zakázána:

- reklama zboží, služeb nebo jiných výkonů či hodnot, jejichž prodej, poskytování nebo šíření je v rozporu s právními předpisy
- reklama založená na podprahovém vnímání (reklama, která by měla vliv na podvědomí fyzické osoby, aniž by ji tato osoba vědomě vnímala)
- reklama, která je nekalou obchodní praktikou podle zvláštního právního předpisu
- reklama skrytá (reklama, u níž je obtížné rozlišit, že se jedná o reklamu, zejména proto, že není jako reklama označena)
- šíření nevyžádané reklamy, pokud vede k výdajům adresáta nebo pokud adresáta obtěžuje
- reklama šířená na veřejně přístupných místech mimo provozovnu jiným způsobem než prostřednictvím reklamního nebo propagačního zařízení zřízeného podle zvláštního právního předpisu, stanoví-li tak obec svým nařízením vydaným v přenesené působnosti.

Další obecné omezení svobody projevu v reklamě obsahuje § 2 odst. 3, podle kterého reklama nesmí být v rozporu s dobrými mravy, zejména nesmí obsahovat jakoukoliv diskriminaci z důvodů rasy, pohlaví nebo národnosti nebo napadat náboženské nebo národnostní cítění, ohrožovat obecně nepřijatelným způsobem mravnost, snižovat lidskou důstojnost, obsahovat prvky pornografie, násilí nebo prvky využívající motivu strachu. Reklama nesmí napadat politické přesvědčení. Podle § 2 odst. 4 reklama nesmí podporovat chování poškozující zdraví nebo ohrožující bezpečnost osob nebo majetku, jakož i jednání poškozující zájmy na ochranu životního prostředí.

Další omezení svobody projevu v reklamě se vztahuje na příjemce – osoby mladší 18 let. Reklama v tomto případě nesmí:

- podporovat chování ohrožující jejich zdraví, psychický nebo morální vývoj

- doporučovat ke koupi výrobky nebo služby s využitím jejich nezkušenosti nebo důvěřivosti
- nabádat, aby přemlouvaly své rodiče nebo zákonné zástupce nebo jiné osoby ke koupi výrobků nebo služeb
- využívat jejich zvláštní důvěry vůči jejich rodičům nebo zákonným zástupcům nebo jiným osobám, nevhodným způsobem je ukazovat v nebezpečných situacích.

Zákon o regulaci reklamy také uvaluje poměrně výrazná omezení na reklamu tabákových výrobků a alkoholických nápojů, protože s požíváním obou druhů výrobků jsou spojeny všeobecně známé negativní zdravotní i sociální dopady. Zvláštní omezení reklamy nad obecný rámec se vztahuje i na střelné zbraně a střelivo, humánní a veterinární léčivé přípravky nebo přípravky na ochranu rostlin.

Porušení některého z výše uvedených zákazů a omezení je správním deliktem, přičemž výše pokuty může v některých případech dosáhnout až pěti milionů korun.

Kapitola 4:

Svoboda projevu v evropském a mezinárodním právu

Mezinárodní právo

Zásadními dokumenty, která zakotvují svobodu projevu v oblasti mezinárodního práva, jsou především:

- *Všeobecná deklarace lidských práv* (dále jen Deklarace)^{136.)}
- *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (dále jen Úmluva)^{137.)}
- *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (dále jen Pakt)^{138.)}
- *Úmluva o právech dítěte*^{139.)}.

Vztah pravidel obsažených v těchto mezinárodních smlouvách k českému právnímu řádu je dán čl. 10 úst. zák. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Podle něj jsou „*vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázaná, součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“. Tento projev *monismu* v koncepci vztahu českého a mezinárodního právu znamená, že pravidla obsažená ve výše zmíněných dokumentech jsou přímo aplikovatelná a mají přednost před běžným zákonem, pokud ten je s nimi v rozporu.

Pojďme se nyní zabývat jednotlivými dokumenty o něco podrobněji.

Deklarace od samého počátku postrádá právní závaznost. Její mimořádný dějinný význam spočívá jednak v okolnostech jejího přijetí coby pokusu o „nový začátek“ po hrůzách druhé světové války, jednak v široce sdíleném respektu k pravidlům v ní obsaženým. Ten je, alespoň formálně, dán velmi vysokým počtem států, jež vyslovily s dokumentem souhlas (k dnešnímu dni Deklaraci podepsalo na 130 zemí světa). Zbývající tři výše uvedené dokumenty právně závazné jsou a Česká republika je jimi vázaná.

V Deklaraci je problematika svobody projevu zakotvena v čl. 19. Ten říká, že „*každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro*

^{136.)} Deklarace Valného shromáždění OSN, ze dne 10. 12. 1948.

^{137.)} Úmluva sjednaná dne 4. 11. 1950, v platnost vstoupila dne 3. 9. 1953.

^{138.)} Pakt byl otevřen k podpisu dne 19. 12. 1966, v platnost vstoupil dne 23. 3. 1976.

^{139.)} Úmluva byl vyhlášena Valným shromážděním OSN 20. 11. 1989, v platnost vstoupila dne 2. 9. 1990.

své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice“.

Pakt v čl. 19 stanoví:

1. *Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.*
2. *Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“*
3. *Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná: a) k respektování práv nebo pověsti jiných; b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví a morálky.*

Smluvním orgánem Paktu, který je pověřený kontrolou dodržování pravidel v něm stanovených, je *Výbor pro lidská práva*.

Pravomocí výboru je za prvé kontrola zpráv o stavu lidských práv, kterou jsou povinny členské státy Paktu předkládat. V současnosti je perioda předkládání zpráv výboru pro většinu států čtyři nebo pět let. Za druhé pak řešit stížnosti na porušení Paktu, které mohou podávat buď poškození jednotlivci, nebo jiné členské státy Paktu.

Důležitou procesní charakteristikou kontroly dodržování závazků plynoucích z Paktu je, že nejde o soudní formu, na jejímž konci by byl vynutitelný verdikt. Výbor je nadán toliko pravomocí věc projednat a vydat zprávu o tom, zda dotčený stát jednal v souladu nebo v rozporu s Paktem. Záleží pak jen na státu, zda se bude doporučeními výboru řídit.

Jak výstižně poznamenává členka irské komise pro lidská práva S. Egan^{140.)}, názory na efektivnost ochrany lidských práv v režimu Paktu se velmi různí. Zatímco jedni o ní mluví jako o „prázdném diplomatickém rituálu“, jiní ji považují za velmi důležitý pokrok v oblasti lidských práv. Domnívám se, že silným argumentem ve prospěch Paktu je skutečnost, že pravidelně zveřejňované zprávy Výboru pro lidská práva mají velkou neformální váhu a tlačí státy porušující lidská práva alespoň něco se situací dělat. Jinými slovy: I když jsou závazky plynoucí z Paktu nevynutitelné, jsou lepší, než nic.

^{140.)} Egan, S., Periodic Reporting under the ICCPR, učební text k předmětu International Human Rights na University College Dublin, School of Law, s. 4.

Prakticky totožně jako Pakt definuje svobodu projevu i Úmluva o právech dítěte, a to v čl. 13 odst. 1.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve svém čl. 10 odst. 1 pojímá svobodu projevu takto: *„Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.“*

Listina základních práv Evropské unie

Garanci svobody projevu obsahuje i Listina základních práv Evropské unie (dále též Listina EU), která vstoupila v platnost v roce 2009 jako součást tak zvané Lisabonské smlouvy. Tím se stala součástí tak zvaného primárního unijního práva, které je právně závazné.

Svobodu projevu zakotvuje čl. 11 Listiny EU:

Čl. 11:

(1) Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování veřejné moci a bez ohledu na hranice.

(2) Svoboda a pluralita sdělovacích prostředků musí být respektována.

Listina EU ve své preambuli postuluje, že *„Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu. (...) Při respektování pravomocí a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva, která vyplývají především z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům, z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ze sociálních chart přijatých Unií a Radou Evropy a z judikatury Soudního dvora Evropské unie a Evropského soudu pro lidská práva.“*

Jaký je vztah Lisabonské smlouvy k českému ústavnímu právu? A jaká jsou pravidla aplikace svobody projevu podle Listiny EU?

Podle čl. 51 Listiny EU jsou její ustanovení při dodržení zásady subsidiarity určena orgánům, institucím a jiným subjektům Unie, a dále členskými státy, výhradně pokud uplatňují právo Unie. Listina nerozšiřuje oblast působnosti práva Unie nad rámec pravomocí Unie, ani nevytváří žádnou novou pravomoc či úkol pro Unii, ani nemění pravomoc a úkoly stanovené ve Smlouvách.

V praxi to znamená, že ustanovení Listiny EU musí ctít jak orgány Evropské unie, tak všechny členské státy EU při aplikaci evropského práva.

Otázky týkající se dodržování pravidel obsažených v Listině EU spadají do jurisdikce Soudního dvora Evropské unie sídlícího v Lucemburku. Kterýkoli stát, a v některých případech i fyzická nebo právnická osoba, mohou před Soudním dvorem Evropské unie napadnout smlouvu, zákon nebo právní akt EU, který považují za neslučitelný s právem Unie.

Z hlediska práva na svobodu projevu je důležité poznání, že definice dle Listiny EU a dle Úmluvy je velmi podobná. Lze se domnívat, že pokud bude Soudní dvůr Evropské unie aplikovat Listinu EU, bude mít k otázce svobody projevu obdobný přístup jako Evropský soud pro lidská práva. Jak poznamenává prof. M. Tomášek, při posuzování lidských práv se první jmenovaný soud ještě nikdy neodchýlil od judikatury druhého soudu.^{141.)}

Je otázkou, jak dlouhé trvání bude mít závaznost Listiny EU pro Českou republiku. V důsledku politického tlaku prezidenta České republiky V. Klause vyjednali zástupci našeho státu v říjnu 2009 možnost připojit se v budoucnu k *Protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Velké Británii*. Tyto dvě členské země EU si v minulosti vyjednaly výjimku z Listiny EU a docílily toho, že se na ně pravidla obsažená v dokumentu nevztahují. Pokud dojde k naplnění politických dohod, přistoupení našeho státu k Protokolu bude připojeno do textu přístupové smlouvy o příštím rozšíření Evropské unie. K němu by mělo dojít v horizontu příštích několika let.

^{141.)} Interview ČT24, Česká televize, 30. 10. 2009, <http://www.ct24.cz/domaci/71147-pravnik-tomasek-souhlasil-s-vyjimkou-z-charty-zakladnich-prav-eu/>

Kapitola 5:

Svoboda projevu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 je základem evropského práva lidských práv. Důležitost této materie je v českém kontextu natolik zásadní, že jí v rigorózní práci věnuji tuto zvláštní kapitolu.

Úmluva prostřednictvím Evropského soudu pro lidská práva (dále také ESLP) sídlícího ve francouzském Štrasburku poskytuje lidem ze signatářských států (států Rady Evropy) ochranu na nadnárodní úrovni poté, co vyčerpají možnosti domoci se svých práv v rámci národní justice. ESLP má podle Úmluvy pravomoc posuzovat všechny případy týkající se provádění Úmluvy. Z toho plyne, že obsah svobody projevu je v evropském právu vymezován hlavně jednotlivými jeho rozsudky.

Za více než půlstoletí své existence dokázal soud vytvořit ve věci svobody projevu relativně ucelenou a konstantní judikaturu. Jak uvádí Palouš^{142.)}, ESLP už ve sporech týkajících se čl. 10 Úmluvy historicky vynesl přes 350 meritorních rozhodnutí.

Právě v kvantitě a tematické šíři judikatury je třeba vidět zásadní rozdíl mezi ESLP a našim Ústavním soudem, jehož činnost byla na českém území obnovena po desítkách let totality teprve v roce 1991. Ve srovnání s ESLP řešila judikatura Ústavního soudu v oblasti tématu našeho zájmu pouze několik ad hoc témat, které přinesla právní praxe posledních dvou desetiletí, a je tedy nutně mezerovitá. Důležitost svobody projevu v pojetí ESLP jen podtrhuje stávající praxe Ústavního soudu, který často odkazuje právě na názory a judikaturu štrasburského tribunálu.

Není v možnostech této rigorózní práce poskytnout komplexní pohled na svobodu projevu tak, jak ji pojímá Evropský soud pro lidská práva. Na následujících stranách se proto omezím toliko na některé zásadní principy, které v dané problematice soud v uplynulých desetiletích vyslovil.

Judikatura ESLP – základní zásady

Jedním z prvních případů, ve kterých ESLP stanovil základní pravidla v oblasti svobody projevu, je známý rozsudek ve věci **Handyside proti Velké Británii** z roku 1976.

^{142.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007. s. 99.

Skutkově šlo o represivní zásah britských státních orgánů proti šíření knižní publikace se sexuální problematikou určenou pro dospívající mládež. Policie nejprve preventivně zkonfiskovala všechny výtisky přímo v nakladatelství a soud následně rozhodl o zničení všech zabavených publikací a vydavateli udělil pokutu. Rozhodnutí o tom, že kniha může narušit zdravý mravní vývoj mladistvých čtenářů, potvrdil i odvolací soud.

Při právním posuzování věci vyslovil ESLP hned několik klíčových zásad. Jedna z otázek, kterou musel soud při meritorním rozhodování určit, byla, zda bylo použití zákona na ochranu morálky, ke kterému se v dané věci britská justice uchýlila, „nezbytné v demokratické společnosti“ (tak, jak to vyžaduje čl. 10 Úmluvy). Soud proto zkoumal, zda členské státy Rady Evropy, které spadají do jeho jurisdikce, vyvinuly nějaký společný koncept morálky. Na tuto otázku odpověděl negativně. *„Nalézt uniformní koncept morálky ve vnitrostátních právech různých členských států není možné. Pohled příslušných zákonů na požadavky morálky se mění jak v čase, tak i z místa na místo. To platí zvláště v dnešní době, kterou charakterizuje, pokud jde o názory na morálku, rychlý vývoj s dalekosáhlými důsledky.“*^{143.)}

Toto konstatování vedlo soud k vyslovení zásady, která je pro oblast regulace svobody projevu v národní legislativě klíčová. *„Státní orgány, díky tomu, že jsou v přímém kontaktu s vitálními silami svých zemí, proto principiálně mají lepší možnost než mezinárodní soudce kvalifikovaně posoudit, jaký je přesný obsah těchto požadavků, zda je nezbytné uložit restrikci a či udělit pokutu, aby byly dodržovány.“*^{144.)} Znamená to, že je především na národních orgánech (zákonodárci, soudu, státní správě), aby určily pravidla pro svobodu projevu ve své zemi.

Současně ale soud vyslovuje, že tato pravomoc státních orgánů v žádném případě není neomezená, když vyslovuje důležitou právní větu o tom, že „domácí míra uvážení jde ruku v ruce s evropským dohledem“.^{145.)}

K obecnému významu svobody projevu v této kauze soud vyslovil některé často citované věty.

^{143.)} Handyside v. the United Kingdom, in: Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007. s. 89.

^{144.)} Tamtéž.

^{145.)} Tamtéž.

Jde například o tyto:

„Svoboda projevu patří k bytostnému základu demokratické společnosti a je jednou z elementárních podmínek pro její rozvoj i pro rozvoj každého člověka.“^{146.)}

„Právo na svobodu projevu musí mít zaručeno nejen ten, kdo šíří informace a ideje, které jsou státem či libovolným segmentem obyvatelstva přijímány pozitivně, považují se za neofenzivní nebo se střetávají s lhostejností, ale i šířitel informací a idejí, které zraňují, šokují či znepokojují.“^{147.)}

V konkrétní věci Handyside proti Velké Británii pak ESLP dospěl k tomu, že zásah státní moci proti vydavateli „nemravné“ knihy nebyl porušením Úmluvy.

Dalším „core case“ (zásadním judikátem) je nepochybně **Sunday Times proti Velké Británii** z roku 1979. Skutkově zde šlo o soudní zákaz otisknutí novinového článku pojednávajícího o případu, který se v té době řešil před soudem. Svoboda projevu zde byla omezena kvůli ochraně nestrannosti soudu. Zatímco v případě Handyside proti Velké Británii soud judikoval, že neexistuje společná evropská koncepce morálky, v případě pojmu nestrannost a autorita soudní moci již existenci jednotné mezinárodní definice konstatoval.

Judikát je kromě jiného důležitý proto, že v něm soud rozšiřuje ochranu svobody projevu i na právo takový projev přijímat. *„Zatímco hromadná média nesmí překračovat hranice, vytvořené v zájmu adekvátního výkonu spravedlnosti, mají povinnost sdělovat informace a myšlenky týkající se záležitostí, které se dostávají před soudy, stejně jako tomu je v jiných oblastech veřejného zájmu. A platí nejen, že média mají za úkol myšlenky a informace šířit: veřejnost má také právo je přijímat.“^{148.)}*

V případě Sunday Times proti Velké Británii soud rozhodl, že došlo k porušení Úmluvy ze strany státu.

Judikatura ESLP – svoboda projevu a ochrana osobnostních práv v mediálních

Zřejmě nejzásadnějším případem, který ESLP řešil z hlediska střetu svobody projevu v médiích a ochrany osobnosti, je **Lingens proti Rakousku** z roku 1986.

^{146.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007, s. 1.

^{147.)} Tamtéž, s. 90-91.

^{148.)} Tamtéž, s. 96.

Skutkově šlo o ostře kritický článek novináře Lingense vůči rakouskému kancléři. Ten se ocitl na „mediálním pranýři“ proto, že vyjednával koalici s jiným politikem, který měl nacistickou minulost.

Jakkoli to z našeho pohledu může vypadat absurdně, kancléř se s kritikou nevyrovnal a podal na novináře žalobu na ochranu osobnosti a Lingens byl pravomocně odsouzen.

Z hlediska obecných zásad je judikát ESLP v této kauze důležitý zejména proto, že v něm soud vyslovil ústřední pravidlo pro kritiku veřejně činných osob, které v četných nálezech přejal i náš Ústavní soud. „*Meze přijatelné kritiky jsou podle toho u politiků širší než u soukromé osoby. Na rozdíl od ní se politik nutně a s plným svým svědomím vkládá do veřejné sféry a tudíž počítá s tím, že každé jeho slovo a každý jeho čin budou podrobeny detailnímu zkoumání, ať už ze strany žurnalistů nebo široké veřejnosti. Míra tolerance v tomto ohledu proto musí být větší.*“^{149.)} V tomto rozsudku soud také vysloví rozšířenou tezi o tom, že nezávislá média jsou „hlídacím psem demokracie“. V kauze Lingens proti Rakousku soud shledal porušení práva žalovaného na svobodu projevu.

Judikatura ESLP – svoboda projevu a ochrana náboženství

Podobně jako v konceptu mravnosti, i v otázce náboženství nelze podle názoru ESLP najít v členských státech Rady Evropy společně sdílené pojetí. Soud to vyslovil ve známém, a silně kontroverzním rozsudku ve věci **Otto-Preminger-Institut proti Rakousku** z roku 1994.

V případě šlo o omezení svobody projevu ve formě zákazu veřejného promítání filmu, jehož obsahem bylo zesměšňování křesťanského náboženství. Ještě, než mohl být film poprvé promítnut, došlo k zabavení snímku z rozhodnutí státního zástupce. To posléze potvrdil soud, když rozhodl o propadnutí filmu ve prospěch státu. Odvolání proti rozsudku podal Otto-Preminger-Institut, což byla instituce, které patřilo kino, kde mělo být dílo zveřejňováno. Pro vysvětlení je nutno uvést, že dějištěm celého případu byla rakouská oblast Tyrolsko, známá svým silným náboženským založením.

Soud na jedné straně zdůraznil, že věřící musí snést kritiku své víry a musí být připravení tolerovat odlišné názory, náboženství i světonázory. Současně však zdůraznil, že právo na kritiku náboženství není neomezené. „*Představa, že by provokativní zobrazování předmětů či postav, ke kterým se váže náboženská úcta, mohlo být považováno za porušování*

^{149.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007, s. 102.

respektu k náboženským pocitům věřících, je zcela legitimní.“^{150.)} Soud tedy balancoval hodnotu svobody (uměleckého) projevu a ochrany náboženského vyznání, konkrétně, zda je přípustné, aby v silně nábožensky založeném regionu mohl být v kinech promítán film, který toto náboženství uráží a zesměšňuje.

V souladu se svým názorem, že „není možné nalézt jednotnou koncepci významu náboženství ve společnosti“^{151.)} zohlednil místní demografická specifika a dospěl k velice kontroverznímu a diskutovanému rozhodnutí o tom, že „bylo nezbytné chránit znemožněním promítání a konfiskací předmětného filmu veřejný pořádek a že innsbrucké soudy onu míru, kterou pro své uvážení měly, svými rozhodnutími nepřekročily“.^{152.)} Tedy že k porušení Úmluvy nedošlo.

Patřím ke kritikům tohoto judikátu. Domnívám se, že takto výrazný zásah veřejné moci do svobody projevu (umělecké tvorby) s poukazem na místní náboženská specifika je daleko za hranou přijatelnosti. Zejména mi není vůbec jasné, jak by mohlo promítání v jediném kině narušit „veřejný pořádek“; a to zejména s přihlédnutím k faktu, že nikdo nikoho ke sledování problematického filmu nenutil a nábožensky založený člověk mohl celý problém vyřešit prostě tím, že si nekoupil vstupenku.

Judikatura ESLP – svoboda projevu a ochrana státu a veřejného pořádku

Důležitým případem v oblasti ochrany státu je rozsudek **Castells proti Španělsku** z roku 1992. Castells byl poslancem španělského parlamentu, který uveřejnil text, jenž napadal španělskou vládu. Za to byl nejprve zbaven poslanecké imunity a posléze i pravomocně odsouzen za urážku vlády, která byla ve Španělsku trestným činem.

Při Castellsově stížnosti ESLP stanovil důležité zásady v oblasti přípustné kritiky vlády coby kolektivního orgánu a mezi svobody projevu ústavních činitelů.

Pokud jde o kritiku vlády, soud judikoval, že „meze dovolené kritiky jsou širší, když jde o vládu, než když se to týká soukromého občana či dokonce politika. V demokratickém systému musí být konání a nekonání vlády předmětem přísné kontroly, a to nejen ze strany legislativy či soudních orgánů, ale i ze strany tisku a veřejného mínění.“^{153.)} Soud neopomněl poznamenat, že právní kroky vlády (a já dodávám, že právní kroky politiků

^{150.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007, s. 122.

^{151.)} Tamtéž, s. 123.

^{152.)} Tamtéž.

^{153.)} Tamtéž, s. 135.

obecně) vůči verbálním projevům názorových oponentů jsou projevem obecně nízké politické kultury a nepochopení pravidel demokratické veřejné diskuse. ESLP k tomu uvedl: „Vzhledem k dominantní pozici, kterou vláda má, je nutné, aby zde byla umírněná a neuchylovala se snadno k tomu, že dá podnět orgánům činným v trestním řízení, zvláště má-li k dispozici jiné prostředky, jak čelit neoprávněným útokům a kritice ze strany svých oponentů nebo sdělovacích prostředků.“^{154.)}

Soud zároveň rozšířil obecnou svobodu projevu ve prospěch členů parlamentu. „Zatímco svoboda projevu je důležitá pro každého, pro zvoleného zástupce lidu je její důležitost obzvláště velká. Zastupuje své voliče, přitahuje pozornost k tomu, co je zajímavé a hájí jejich zájmy. Z toho důvodu, zásahy do svobody projevu člena parlamentu opoziční strany, což je případ stěžovatele, vyžaduje ze strany Soudu zvlášť přísný dohled.“^{155.)}

Zajímavým případem, kdy soud řešil aplikaci Úmluvy na vojáky, je případ **Engel a ostatní proti Nizozemsku** z roku 1976. Vojáci jsou coby osoby odpovědné za obranyschopnost státu všude na světě podrobeni zvláštnímu disciplinárnímu řádu, který zřetelně modifikuje jejich práva a povinnosti. ESLP zde řešil otázku, do jaké míry se na osobu v činnou vojenskou službu vztahuje obecné právo na svobodu projevu obsažené v Úmluvě. Skutkově šlo o jistě pozoruhodný případ dvou vojáků, kteří v armádním prostředí vytvořili jakýsi časopisecký „samizdat“, jehož obsah ohrožoval vojenskou disciplínu.

Při řešení otázky, zda je legální omezit tuto jejich svobodu projevu, soud nejprve konstatoval, že Úmluva se v zásadě vztahuje jak na civilisty, tak i na vojáky, což ostatně plyne ze zásady nediskriminace. Vzápětí však soud zdůraznil, že při výkladu i aplikaci Úmluvy je třeba mít na vědomí určitá specifika vojenského povolání, ve kterém je právě udržení disciplíny *condicio sine qua non*. V této logice proto ESLP judikoval, že zamezení vydávání „podvrtné“ tiskoviny uvnitř armády není v rozporu se svobodou projevu, kterou také příslušníkům ozbrojených sil Úmluvy garantuje.

Tolik k obecné problematice právní úpravy svobody projevu. V následujících šesti kapitolách této rigorózní práce si dovoluji podrobněji rozebrat několik konkrétních sporů o

^{154.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007, s. 135.

^{155.)} Tamtéž.

svobodu projevu v médiích, při kterých moci soudní i zákonodárna v uplynulém desetiletí zásadním způsobem specifikovaly meze a hranice svobody slova v České republice.

Kapitola 6:

Vydání „bible nacismu“: Trestný čin, nebo realizace nedotknutelné svobody projevu?

Není mnoho jiných případů, které po roce 1989 vzbudily v tuzemském mediálním (ale i právním) světě takovou pozornost, jako první úplné vydání českého překladu knihy nacistického vůdce A. Hitlera *Mein Kampf (Můj boj)*. Kauza, kterou justice řešila pět let, rozpoutala celospolečenskou diskusi o tom, zda je možné kriminalizovat šíření historických děl, a pomohla také vymezit hranice trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (dle dnes účinného trestního zákona 40/2009 Sb. jde o trestný čin Založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka podle § 403).

Skutkový stav

Majitel Nakladatelství Otakar II. M. Zítka vydal v roce 2000 knihu A. Hitlera *Mein Kampf*, někdy přezdívanou „bible nacismu“.

Nakladatel nechal knihu svázat do černých desek, na jejichž přední stranu navrhl vytištění zlaceného nápisu psaného švabachem „Adolf Hitler, Mein Kampf“ a pod něj umístit zlacený znak nacistické politické strany NSDAP, tedy orlici držící ve spárech věnec z ratolestí s uvnitř umístěným pravotočivým hákovým křížem. Zítka knihu vydal nejprve v malém nákladu 2 tisíce výtisků, kniha však rychle vzbudila všeobecnou pozornost, a tak dal nakladatel na trh celkem 106 tisíc kopií.

Knihu napsal zločinný nacistický vůdce ještě před svým nástupem k moci, když byl ve 20. letech 20. století ve vězení po neúspěšném pokusu svrhnout německou vládu (tzv. Pivní puč). Hitler v knize shrnul své ostře rasistické a nesnášenlivé vidění světa, zejména nenávisť vůči Židům.

Knihou svým obsahem hanobí židovskou rasu tím, že jí upírá jakoukoliv vlastní kulturu, označuje Židy za pachatele duchovní krádeže, parazity usilující nejen o hospodářské ovládnutí světa, ale i o jeho politické podmanění; Židy označuje jako příčinu obtížné

situace Německa po první světové válce a ničitele kultury tak zvaných Árijců a považuje je za nejnižší rasu ve vztahu k rase nejvyšší – árijské, když je označuje i jako plevel.^{156.)}

Následující ukázky z textu Mein Kampf dokládají výše charakterizovaný obsah knihy více než výmluvně.

„Kdyby byli Židé na světě sami, zahynuli by ve špíně a nečistotě a snažili by se vzájemně získat výhody a v nenávistném boji se vyhubit, pokud by jejich nedostatek smyslu pro oběť vyjádřený zbabělostí neproměnil tento boj v pouhé divadlo.“

„Při posuzování Židovstva ve vztahu k otázce lidské kultury nesmíme zapomínat na podstatný příznak, že židovské umění nikdy neexistovalo, a proto ani dnes neexistuje, že především dvě oblasti, které kralují všemu umění, architektura a hudba, nevděčí Židovstvu za nic původního. Co vytváří v oblasti umění, je buď zkomolenina, nebo duchovní krádež. Tím však Židům chybějí ony vlastnosti, kterými se vyznačují tvůrčí a tím kulturně nadané rasy.“^{157.)}

Vedle toho Hitlerův Mein Kampf pohrdá demokratickými institucemi a hlásá jejich nahrazení diktaturou; propaguje také nutnost válčit, protože podle Hitlera musí německý národ pro vlastní potřebu získat další území v Evropě.

Knihy historicky stála u zrodu zločinného nacistického režimu a myšlenky holokaustu. Realizace tak zvaného „konečného řešení židovské otázky“ vedla v průběhu druhé světové války k systematickému vyvraždění přibližně šesti milionů nevinných civilistů v koncentračních táborech a učinila z A. Hitlera jednoho z největších zločinců v historii lidstva.

Nakladatel Zítko si byl závadného obsahu knihy Mein Kampf od počátku vědom. Radil se proto nejprve s právníčkou, zda se zamýšleným vydáním Hitlerovy knihy nemůže dostat do konfliktu s českými zákony. Právníčka mu odpověděla, že podle jejího názoru nikoli, ale pro jistotu ho odkázala na specialistu na trestní právo. Toho už Zítko nevyhledal a knihu vydal.

Nakladatel vydání Mein Kampfu opatřil papírovým proužkem, který byl součástí přebalu knihy, a na kterém stálo:

„Tento dokument dnes poprvé vychází v českém jazyce. Každý člověk má právo vědět, jak vypadá nacistická ideologie, jaké jsou její příznaky, důsledky a jak se projevuje, aby věděl,

^{156.)} Rozsudek Nejvyššího soudu, sp.zn. 3 Tdo 1174/2004, ze dne 10. 3. 2005.

^{157.)} http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/texts/mein_kampf.

jak jí účinně čelit. Nikdo nepochybuje o tom, že nacismus je synonymem zla a že připravil o život desítky milionů lidí. Tento překlad vychází proto, aby Hitlerův Můj boj přestal být tajemnou a mýtickou knihou, a aby se historie nemohla opakovat. Teprve nyní získá kritika nacismu pevné a nevyvratitelné základy. Kniha je vydávána bez úprav a nakladatelství poskytuje grant AV ČR na historické zhodnocení jejího vlivu na český nacismus. ^{158.)}

Kniha obsahovala i krátkou nakladatelskou předmluvu, kde bylo implicitně zopakováno, že jejím cílem není propagace myšlenek nacismu.

Právní aspekty

Vydání knihy, jejíž úplné znění vyšlo v češtině vůbec poprvé, vzbudilo od počátku velký veřejný rozruch a zájem.^{159.)} Na vydavatele M. Zítka bylo podáno několik trestních oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu, oznamovateli byli i dva tehdejší senátoři za ODA M. Žantovský a D. Kroupa. Druhý jmenovaný k tomu řekl: „*Podle našeho názoru se trestného činu pachatel dopustil tím, že vydáním neupravené verze knihy Adolfa Hitlera Mein Kampf propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod občanů.*“^{160.)}

Několik měsíců po vydání knihy, v červnu 2000, byl Zítka obviněn policií z trestného činu podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občana.

V době činu byla dikce § 260 trestního zákona tato: „*Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.*“ Vydavateli, který čin spáchal tiskem (knihou) hrozila v konkrétním případě kvalifikovaná skutková podstata podle § 260 odst. 2 písm. a), se sazbou tři až osm let odnětí svobody.

Policejní orgán nařídil zabavení celého vydání knihy, tedy i její stažení z pultů knihkupectví.

Tento ofenzivní krok policie rozpoutal společenskou diskusi o mezích svobody projevu v naší zemi. Výbor na ochranu svobody slova při Syndikátu novinářů České republiky postup policie označil za zcela zbytečně vyvolaný a politováníhodný případ útoku na svobodu slova. Syndikát novinářů ve svém stanovisku dále uvedl:

^{158.)} Hitler, A., Mein Kampf, Nakladatelství Otakar II., Praha 2000.

^{159.)} Např. Mein Kampf šel po vydání na dračku, ale lidé většinou netajili své obavy, Slovo, 4. 5. 2000, s. 3.

^{160.)} Senátoři podali oznámení na vydavatele Hitlera, Zemské noviny, 12. 4. 2000, s. 2.

„Pokud tento titul je zcela běžně dostupný v knihovnách vysokých škol a pokud jsou současně ve veřejných knihovnách k dispozici díla Marxe, Engelse či Lenina, jejichž studium a následná aplikace v nich obsažených myšlenek přinesla lidská utrpení srovnatelná s nacismem, je jakékoli zakazování této knihy a trestní stíhání vydavatele zcela nesmyslné. Je totiž i v příkrém rozporu s Listinou základních práv a svobod zaručující stejná zákonná omezení pro všechny případy.“^{161.)}

Syndikát ve své argumentaci naráží i na fakt, že v době předmětného vydání knihy existovalo již sedm let jiné české vydání Mein Kampfu, a to v podobě vybraných pasáží Hitlerovy knihy s odborným komentářem. V závěru svého stanoviska vyjádřil Syndikát novinářů České republiky politování nad tím, že se po razantním zákroku orgánů činných v trestním řízení stává z Hitlerovy knihy paradoxně jakýsi samizdat, což samo o sobě výrazně zvyšuje zájem lidí o získání titulu.

Bezmála pětiletá soudní „anabáze“ v kauze Mein Kampf začala v prosinci 2000, kdy vydavatel stanul před prvoinstančním soudem, který ho uznal vinným. Poté, co byla věc městským soudem vrácena zpět k novému projednání, byl v listopadu 2001 výrok o vině zopakován a Zítkovi byl uložen trest odnětí svobody na tři roky s podmíněným odkladem na pět let a peněžitý trest dva miliony korun.

Obviněný podal proti rozsudku odvolání, které bylo v únoru 2002 druhoinstančním soudem zamítnuto jako nedůvodné. Zítko následně využil možnost podání mimořádného opravného prostředku – dovolání k Nejvyššímu soudu, a to z důvodu nesprávného právního posouzení skutku nebo jiného nesprávného hmotně právního posouzení (§ 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu.)

Nejvyšší soud pak v červenci 2002 dovolání vyhověl, zrušil oba předchozí rozsudky a věc vrátil zpět státnímu zástupci do přípravného řízení.

Soud konstatoval dva hlavní nedostatky předchozích rozsudků:

1.) Prvoinstanční i druhoinstanční soud se nevypořádaly s prokázáním naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 260 trestního zákona. Ten totiž vyžadoval, aby pachatel podporoval nebo propagoval hnutí, které existovalo a působilo v okamžiku činu (je tedy irelevantní jakákoli podpora a propagace nacistického hnutí, které zaniklo na konci druhé

^{161.)} Stanovisko Výboru na ochranu svobody slova při Syndikátu novinářů České republiky ze dne 14. 6. 2000.

světové války). Soudy se však v napadených rozsudcích spokojily pouze s obecným konstatováním, že takovým hnutím je „antisemitismus“. Tento výklad Nejvyšší soud označil za chybný, když judikoval: *„Nelze než přisvědčit argumentaci dovolatele v tom směru, že antisemitismus nelze označit za hnutí, nýbrž za ideologii. (...) Antisemitismus v minulosti skutečně byl a jistě i v současnosti může být ideologií, na jejímž základě se určitá skupina osob sdruží do společenství označitelného jako hnutí, avšak vzhledem k tomu, že antisemitismus jako ideologie v minulosti byl uplatňován v rámci různých hnutí (např. nacismu, fašismu, ale i komunismu, kde byl uplatňován též v rámci procesů zejména ve čtyřicátých a padesátých letech, popř. byl v minulosti uplatňován i v rámci pogromů v carském Rusku atd.) nelze za hnutí považovat vlastní antisemitismus jako takový.“*^{162.)}

2.) Soudy neprokázaly naplnění subjektivní stránky předmětného trestného činu, tedy že vydavatel Zítka čin spáchal ve formě nepřímého úmyslu. Nejvyšší soud měl za to, že se soudy v rámci dokazování dostatečně nezabývaly tím, zda Zítka skutečně vydal Mein Kampf s úmyslem podporovat či propagovat hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť, a nesledoval výhradně jiné cíle.

Poté, co byla věc vrácena zpět státnímu zástupci, podal tento v dubnu 2003 na Zítka novou obžalobu pro tentýž trestný čin. Doplněním dokazování byla mimo jiné prokázána existence neonacistických a rasistických hnutí na území České republiky. V srpnu 2003 byl Zítka prvoinstančním soudem uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody na 22 měsíců s podmíněným odkladem na dobu tří let. Odvolací soud tento rozsudek zrušil a sám rozhodl ve věci samé tak, že uznal Zítka vinným a odsoudil ho k trestu tří let odnětí svobody s podmíněným odkladem na pět let. Následné odvolání obviněného bylo zamítnuto. Zítka už podruhé využil mimořádného opravného prostředku a podal dovolání, ve kterém rozsudek napadal v celém rozsahu.

O případu tedy nakonec v březnu 2005 rozhodl s konečnou platností ve svém rozsudku Nejvyšší soud. Ten Zítka zprostil obžaloby. Rozhodnutí zdůvodnil tím, že vydavatel nelze prokázat úmyslné spáchání trestného činu, ze kterého byl obžalován (šlo by uvažovat

^{162.)} Rozsudek Nejvyššího soudu, sp.zn. 5 Tdo 337/2002, ze dne 24. 7. 2002.

nejvýše o nedbalosti, ale takové jednání není ve vztahu k dané skutkové podstatě trestné). Soud judikoval, že samotné vydání ostře rasistické knihy bez dalšího neznamená, že pachatel zamýšlel podporovat a propagovat hnutí směřující k potlačení práv a svobod občanů, a nesledoval pouze finanční zisk. Soud zdůraznil, že znalecké posudky u osoby vydavatele neodhalily žádné sklony k politickému extremismu nebo nesnášenlivosti. Jako další fakt zpochybňující Zítkovo úmyslné zavinění uvedl jeho konzultaci s právníčkou, která ho ještě před vydáním knihy ujistila, že se nemůže dostat do konfliktu se zákony. Závěrem soud konstatoval, že beztrestnost Zítkova chování nemění nic na tom, že „*vydání knihy Adolfa Hitlera Mein Kampf (...) je vzhledem k obsahu tohoto díla počinem mimořádně nevkusným a přičícím se jakýmkoliv zásadám nakladatelské (publikační) etiky.*“^{163.)}

Rozsudek tedy přímo neřešil možný ústavně-právní konflikt mezi zákonnými omezeními svobody projevu a touto svobodou jako takovou. Příklad skončil konstatováním, že se Zítkovi neprokázal jeden z obligatorních znaků skutkové podstaty trestného činu.

Judikát tedy sám o sobě neznamená, že *jakékoli* vydání Hitlerova programového díla Mein Kampf je legální.

Z ústavně-právního hlediska považují za zásadní zhodnotit případ vydání knihy Mein Kampf ve vztahu k zaručeným základním právům a svobodám. Jakkoli soudy v konkrétním případě podrobně neřešily možný konflikt s ústavním právem na svobodu projevu (případ se nikdy nedostal před Ústavní soud), za zásadní přínos považují odbornou polemiku, kterou tato kauza vyvolala.

Jak poznamenává P. Černý, zprošťující rozsudek v kauze Mein Kampf ponechal nevyřešených hned několik otázek.^{164.)}

Tak předně, pro případ, že by se osobě prokázalo zavinění, není vyloučen její trestní postih. Lze si představit situaci, kdy pravicoví extremisté za účelem vydání extremistické literatury ‚najmou‘ bezúhonného člověka, který jinak s extremismem nebude mít nic společného. Pokud se neprokáže vazba osoby na extremistickou skupinu, bude celá distribuce v pořádku?

Černý dále poznamenává, že podle logiky osvobozujícího rozsudku by měly orgány činné v trestním řízení zkoumat také motivy všech sekundárních distributorů (knihkupců) díla

^{163.)} Rozsudek Nejvyššího soudu, sp.zn. 3 Tdo 1174/2004, ze dne 10. 3. 2005.

^{164.)} Černý, P., Případ Mein Kampf – poslední dějství, Právní rozhledy, 2005, č. 14, s. 518-519.

Mein Kampf. Nelze totiž vyloučit, že zatímco úmysly vydavatele Zítka byly v konkrétním případě „čisté“, některý z knihkupců chtěl prodejem díla podporovat extremismus. A bylo by například trestné prodávat knihu nikoli v běžném knihkupectví, ale u stánku během neonacistického srazu?^{165.)}

Jako doklad nejasného a nestejného přístupu Nejvyššího soudu k případům podpory a propagace extremismu bývá uváděn rozsudek z kauzy, která je po skutkové stránce do velké míry obdobná, vydaný jiným senátem Nejvyššího soudu v roce 2002.^{166.)} Soud v něm rozhodl zcela opačně.

Tentokrát soud zamítl dovolání muže obžalovaného z téhož trestného činu jako vydavatel Zítka. Dopustil se jej tím, že ve volném prodeji nabízel repliky i originály nášivek a dalších věci souvisejících s nacistickou armádou, jednotkami SS nebo mládežnickou organizací Hitlerjugend. U soudu bylo muži dokázáno, že část předmětů i sám vyráběl.

Dovolatel se hájil tím, že není žádným příznivcem extremismu, nýbrž pouhým sběratelem, který distribucí nacistických předmětů v žádném případě nepropaguje ideologii. Argumentoval tedy podobně jako Zítka, a to nedostatkem subjektivní stránky trestného činu.

Nejvyšší soud však dovolání zamítl s argumentací, že *„nacistické (fašistické) hnutí lze nepochybně zahrnout mezi znaky objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu podle § 260 trestního zákona. Pro předmětné hnutí byly přitom charakteristické některé specifické symboly, jež jsou obecně známé a nacismus je s nimi dodnes spojován. Za propagaci takového hnutí ve smyslu ustanovení § 260 trestního zákona je proto zapotřebí považovat mimo jiné i to, jestliže někdo předměty opatřené nacistickými symboly veřejně vystavuje a nabízí je za účelem jejich výměny nebo prodeje. (...) Z hlediska subjektivní stránky (úmyslného zavinění) pak postačí, věděl-li pachatel, že nabízené předměty mají shora uvedený charakter, a že je zpřístupňuje většímu okruhu osob.“*^{167.)}

Nejvyšší soud se pokusil tuto nežádoucí nejednotu v judikatuře odstranit ve stanovisku trestního kolegia Nejvyššího soudu z roku 2006.^{168.)} Zdůraznil v něm nutnost pečlivého

^{165.)} Černý, P., Případ Mein Kampf – poslední dějství, Právní rozhledy, 2005, č. 14, s. 518-519.

^{166.)} Usnesení Nejvyššího soudu, sp.zn. 3Tdo 651/2002, ze dne 12. 9. 2002.

^{167.)} Tamtéž.

^{168.)} Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Tpjn 302/2005, ze dne 13. 12. 2006.

posuzování všech okolností daného případu, když judikoval, že „*důležitý bude jednak charakter díla (předmětu) a dále osoba (okruh osob), kterému jsou dílo (předmět) určeny, případně účel, za jakým je takový předmět, který si pak další osoba opatřuje, distribuován či jinak šířen. Bude jistě rozdíl mezi prodejem jedné dýky nebo jiného předmětu s emblémem SS na burze sběratelů militárií na straně jedné a prodejem desítek nášivek s neonacistickými symboly na objednávku osobám vyznávajícím postoje uvedené v § 260 odst.1 tr. zák. (dnes § 403 současného trestního zákoníku, zákona 40/2009 Sb. – pozn. aut.) na straně druhé a hlásícím se k některému takovému hnutí. Zatímco první případ není možné postihovat podle § 260 tr. zák., druhý by nepochybně tuto skutkovou podstatu naplnil, neboť jde o podporu neonacistického hnutí, jehož je objednatel členem nebo sympatizantem. Bude tudíž pro posouzení případné trestní odpovědnosti toho, kdo takové dílo (předmět) distribuoval, nezbytné zkoumat a prokazovat, zda nepředpokládal či bez přiměřených důvodů spoléhal, že jím distribuované dílo (předmět) nebude sloužit k podpoře či propagaci hnutí uvedeného v § 260 odst. 1 tr. zák., či zda s takovým následkem byl srozuměn nebo jej dokonce zamýšlel.“*

Domnívám se, že sjednocující stanovisko klade vhodný akcent na nutnost rozlišovat mezi nahodilým prodejem zboží s extremistickou tematikou a cíleným prodejem velkého objemu zboží lidem, o nichž prodejce ví, že jsou sympatizanty extremismu. Právě s ohledem na argumentaci soudu ve stanovisku považují rozsudek Nejvyššího soudu v kauze prodejce nášivek z roku 2002 za nepřiměřeně tvrdý.

Pokud jde o ústavně-právní aspekty kauzy Mein Kampf, dovolím si ještě tuto závěrečnou úvahu.

Omezit svobodu projevu (v daném případě knižní vydání programového spisu německého nacismu) a právo šířit informace lze dle čl. 17 odst. 4 Listiny jen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Není pochyb o tom, že § 260 trestního zákona platného v době spáchání činu (stejně jako § 403 současného trestního zákoníku, zákona 40/2009 Sb.) je konkrétním naplněním ústavní podmínky zákonného omezení svobody projevu.^{169.)} Z hlediska zákonného důvodu by

^{169.)} Tuto skutečnost konstatoval i Nejvyšší soud, rozsudek sp.zn. 3 Tdo 1174/2004, ze dne 10. 3. 2005.

v konkrétním případě připadal v úvahu nejspíše ochrana veřejné bezpečnosti, bezpečnosti státu a ochrana práv a svobod druhých.

Jako klíčová pro posouzení ústavnosti knižního vydání Hitlerova Mein Kampfu se jeví ústavní podmínka, která říká, že svobodu projevu lze omezit pouze „jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné“. To obecně znamená, že k omezení svobody projevu musím být vždy naléhavá společenská potřeba a takový zásah musí být přiměřený sledovanému účelu^{170.)}

Je tedy zákaz vydání více než půl století starého díla A. Hitlera nezbytný v dnešní demokratické společnosti?

Mezi ty, jejichž doktrinální odpovědí je v daném případě ano, patří například J. Herczeg. Podle něj lze sice obecně souhlasit s tím, že samotné vydání historického dokumentu není trestným činem a čtenář má právo číst i takovou knihu, jakou je Mein Kampf. „*V tomto případě ovšem nešlo o pouhé vydání historického dokumentu ke studijním účelům, jak bylo proklamováno. Kniha je provedena ve zlatočerném provedení s názvem Mein Kampf a oficiálním znakem NSDAP – orlice s hákovým křížem – na obalu. Vzhledem k tomu, že jde o český překlad, bylo by logické, aby název zněl Můj boj,*“^{171.)} tvrdí Herczeg s tím, že spíše než o studijní materiál šlo o knihu výtvarně provedenou jako nacistický fetiš.

Herczeg, který o případu psal ještě před vynesením zprošťujícího rozsudku Nejvyššího soudu, považuje za možné kvalifikovat Zítkovo jednání i jako trestný čin Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a tehdejšího trestního zákona.

Opačný názor, tedy že vydání knihy nemůže být nezákonné, razí například M. Bartoň, podle kterého není zákaz vydání Mein Kampfu ve společenské situaci České republiky v roce 2000 opatřením „v demokratické společnosti nezbytným“.

„*Je nutno si uvědomit, že pokud vyjde kniha, která nese na titulní straně nápis Adolf Hitler: Mein Kampf a kdy si tedy průměrně uvažující čtenář již při koupi knihy v hrubých rysech uvědomuje, o jaké dílo jde, je již samotným tímto faktem apriorně degradován a znedůvěryhodněn obsah daného díla.*“^{172.)}

Pregnantně vyjádřil své zamítavé stanovisko ke kriminalizaci Mein Kampfu novinář M. Komárek: „*Zakazovat historický dokument v době, kdy vycházejí desítky a stovky studií*

^{170.)} Viz čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

^{171.)} Herczeg, J., *Meze svobody projevu*, Orac, Praha 2004, s. 95.

^{172.)} Bartoň, M., *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*, Linde, Praha 2002, s. 247.

důkladně rozebírajících kořeny nacismu, by bylo zpozdilé. (...) Skutečné zlo – a historický Hitler je ztělesněním zla – nepramení z potrhlého spisku, ale ze zvilé vůle k moci a zbabělosti těch, kteří mu ji dali. Hitlera nestvořila přemíra svobody, ale její nedostatek. Tam, kde Mein Kampf bez překážek spatří světlo světa, zůstávají Hitlerové zneuznanými malíři. ^{173.)}

Právní názor, že vydání programového spisu německého nacismu více než půl století po skončení druhé světové války je legální a nepostizitelné, je podle mě správný. Fakt, že zločiny německého nacismu jsou všeobecně známé a pojednává o nich dějepis se na každé základní škole v naší zemi, sám o sobě v rozhodující míře odstraňuje schopnost díla Mein Kampf zasáhnout do ústavně zaručených hodnot, jakými jsou bezpečnost státu, veřejná bezpečnost nebo práva a svobody druhých.

Z tohoto důvodu neplatí následující argument bývalého senátora Kroupy: „*Tato díla někteří lidé označují za neškodná, protože říkají, že ten Mein Kampf je slátanina hloupá, ideologická a podobně. Tito lidé si neuvědomují, že už jednou tato díla prokázala svoji propagandistickou schopnost. Tak, jako vidíme, že jsou mnohé reklamy hloupoučké, ale fungují, tak také tato díla, sice jsou některá hloupoučká, některá jsou propracovaná a inteligentní, přesto zvrhlá, a bohužel fungují.*“ ^{174.)} Podle mého názoru není možné takto zkratkovitě srovnávat sociální situaci Německa 30. let, kdy se nacismus chopil moci, a České republiky roku 2000. Důležitý je v této souvislosti fakt, že neonacisté a rasisté, kteří by snad mohli z Hitlerovy opovrženímhodné knihy čerpat inspiraci, mají v dnešní České republice mizivý politický a mocenský vliv. Drtivá většina společnosti jejich názory a postoje ostře odsuzuje a občasná excesy extremistů v ulicích měst dokáže policie úspěšně neutralizovat.

Evropský soud pro lidská práva judikoval, že „právo na svobodu projevu musí mít zaručeno (...) i šířitel informací a idejí, které zraňují, šokují či znepokojují“ ^{175.)} Souhlasím s Bartoněm, ^{176.)} že je třeba zásadně odlišit vydání všeobecně známého titulu šířícího rasismus a xenofobii od situace, kdy by obsahově podobné dílo někdo napsal dnes a vydal

^{173.)} Komárek, M., Je špatné vydávat Mein Kampf? Mladá fronta Dnes, 23. 3. 2000, s. 6.

^{174.)} Nedělní partie, TV Prima, 26. 3. 2000.

^{175.)} Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007, s. 96.

^{176.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 247.

je pod svým jménem. Ve druhém případě by nebezpečnost šíření knihy s rasistickými a antidemokratickými názory byla podstatně vyšší, a to právě proto, že by takové dílo nebylo dopředu zdiskreditováno jménem svého autora, ani tragickými historickými souvislostmi. V takovém případě bychom mohli o trestnosti jednání hovořit daleko spíše, než v případě Mein Kampfu, „bible“ zločinného režimu, který byl vojensky donucen k bezpodmínečné kapitulaci už před šedesáti pěti lety.

Kapitola 7:

Má veřejnost právo znát minulost soudce?

Jedním z velkých témat, která v posledních dvaceti letech hýbala veřejnou diskusí, je vyrovnání se s totalitní minulostí, zejména pak s dobou vlády Komunistické strany Československa (KSČ) mezi lety 1948 až 1989.

Zákonodárce již zkraje 90. let schválil lustrační zákony, jejichž cílem bylo zabránit exponentům minulého režimu v přístupu k některým funkcím ve státní správě. Média informovala o spolupracovnících i příslušnících komunistické Státní bezpečnosti (StB) a justice se (ve velké většině případů neúspěšně) pokoušela pohnat k zodpovědnosti lidi, mající na svědomí nezákonnosti a perzekuci obyvatel za minulého režimu.

Jednou z rovin vyrovnání se s minulostí je i otázka soudců, kteří soudili před rokem 1990. Československo stálo po tak zvané sametové revoluci před důležitým rozhodnutím, jak naložit se soudci, kteří se v minulosti podíleli na politických procesech s odpůrci režimu, a ve funkci zůstali i po listopadu 1989.

Zákonodárce rozhodl, že aby soudce mohl pokračovat ve výkonu své práce, musí být znovu jmenován.^{177.)} Na každého soudce byl zpracován posudek. Předsednictvo národní rady pak jednotlivé soudce na návrh vlády znovu jmenovalo.

Tehdejší ministr spravedlnosti J. Novák navíc ve spolupráci s disidentským Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) navrhl zbavit funkce pět soudců, kteří podle jeho názoru nejzávažněji porušovali lidská práva. Kárný senát, složený ze soudců, však všechny ministry návrhy odmítl a své kolegy ve funkcích soudců podržel.

Přes výše zmíněné kroky k „očistě“ justice v ní po roce 1989 zůstaly nejméně desítky soudců, které se aktivně podílely na politických procesech v době nesvobody. Tento fakt byl ze strany médií, politiků i široké veřejnosti opakovaně kritizován^{178.)}

Kritikům vadí zejména skutečnost, že morálně problematická minulost soudce může mít negativní vliv na jeho další rozhodování, například v okamžiku, kdy má rozhodovat o právech člověka souzeného za politicky motivovaný čin spáchaný před rokem 1990.

^{177.)} Viz § 69 odst. 2 ve vazbě na § 38 odst. 3 zákona 335/1991 Sb., o soudech a soudcích.

^{178.)} Viz například Hympl, J., Mají komunistickou minulost, přesto soudí dál – galerie portrétů, Lidovky.cz, 24. 3. 2010, [http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/stigma-ceske-justice-komunisticti-soudci_83407.html](http://www.lidovky.cz/nepranyrujeme-soudce-rikaji-autori-vystavy-malik-urvi-ii-p34-/ln_kultura.asp?c=A100324_182955_ln_kultura_glu; nebo Samek, M, Stigma české justice: komunističtí soudci, Tyden.cz, 3. 10. 2008, <a href=).

„Komunistická minulost soudců přímo ovlivňuje jejich rozhodování,“ řekl například bývalý senátor M. Mejstřík, který v roce 2008 neúspěšně usiloval o zákon, který by soudcům uložil povinnost zveřejnit profesní životopis včetně politické angažovanosti.^{179.)}

Zásadním příspěvkem do veřejné diskuse ohledně minulosti soudců a práva veřejnosti na informace o ní je bezesporu náleží ústavního soudu týkající se televizní reportáže o soudkyni Městského soudu v Praze S. Píchové.^{180.)}

Skutkový stav

Česká televize odvysílala v listopadu 1998 u příležitosti devátého výročí listopadové revoluce v publicistickém pořadu Nadoraz reportáž jménem Soudkyně.^{181.)}

Novinářka Š. Weberová se v reportáži zabývala předlistopadovou profesní kariérou soudkyně Městského soudu v Praze S. Píchové. V reportáži zaznělo tvrzení, že Píchová před rokem 1990 patřila do úzké skupiny soudců vybrané k souzení politických procesů. Píchová byla charakterizována jako soudkyně, která za minulého režimu soudila v rozporu s platným zákonem, což bylo dokumentováno na příkladu dvou konkrétních procesů, na nichž se jako předsedkyně soudního senátu podílela.

Prvním příkladem byl proces z roku 1987 v neprospěch příslušníků Jazzové sekce, kteří dostali nepodmíněné tresty za údajné hospodářské delikty spočívající v distribuci materiálů vydaných sekcí. Druhým příkladem byly nepodmíněné tresty pro signatáře Charty 77 M. Kobala a I. Maňásk, kteří byli roku 1978 odsouzeni za šíření tiskovin „namířených proti socialistickému zřízení“.

V reportáži byl zmíněn i třetí problematický proces, s příslušníkem StB J. Kafkou. Ten při výsleších zhasínal protirežimnímu zpěvákovi V. Třešňákovi hořící zápalky o ruku a psychickým i fyzickým terorem donutil Třešňáka k emigraci. Kafka byl soudním senátem, jemuž Píchová předsedala, v roce 1998 odsouzen k pokutě 50 tisíc korun, jejíž nízká výše vzbudila negativní reakci široké veřejnosti.

Úvodní slovo redaktorky v reportáži říká, že „justice by se měla zbavit nejen neschopných, ale i všehoschopných lidí“. V reportáži se dále konstatuje, že ministr spravedlnosti J. Novák podal v roce 1993 žádost o odvolání Píchové, které však kárný senát nevyhověl.

^{179.)} Zpráva ČTK, 3. 10. 2008.

^{180.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{181.)} Nadoraz, Česká televize, 17. 11. 1998.

Na obsahu reportáže se výrazně podepsala všeobecná neochota lidí z justice o minulosti S. Píchové hovořit. Samotná Píchová s novinářkou odmítla mluvit; zpřístupnění dokumentů o minulosti soudkyně novinářce postupně odepřeli předseda Městského soudu v Praze i ministr spravedlnosti; místopředseda Městského soudu v Praze a předseda Soudcovské unie dokonce proti odvysílání reportáže ostře protestovali s poukazem na to, že redaktorka Weberová není osobou povolanou k řešení problémů české justice, neboť sama byla v minulosti soudkyní a z této funkce byla pro vlastní pochybení odvolána.^{182.)}

Právní aspekty

Soudkyně Píchová podala kvůli reportáži žalobu na ochranu osobnosti, ve které se na České televizi domáhala zveřejnění omluvy a finanční satisfakce. Namítala, že uplatnění svobody projevu nesmí být v rozporu s právy občanů a že reportáž obsahovala nepravdivé informace, které ji osobně poškodily.

Spor nejprve řadu let řešila soustava obecných soudů. Vinou chybného právního posouzení nižší instancí a jednoho zrušujícího rozsudku Vrchního soudu se justice k pravomocnému rozsudku dobrala až v září 2004, tedy bezmála šest let po odvysílání sporné reportáže.

Vrchní soud v Praze v pravomocném rozsudku odsoudil Českou televizi k veřejné omluvě za to, že Píchová byla v reportáži hodnocena jako soudkyně, které se justice v rámci očisty měla zbavit, neboť soudila v rozporu s platným zákonem. Tato tvrzení byla dle názoru soudu nepravdivá, zkreslená a vytržená z kontextu. Česká televize se měla omluvit i za slova o tom, že Píchová byla soudkyní určenou k souzení politických procesů, což podle názoru Vrchního soudu nebyla pravda. Rozsudek poté potvrdil i Nejvyšší soud.

Redaktorka Weberová podala v lednu 2005 z pozice vedlejšího účastníka civilního řízení ústavní stížnost z důvodu porušení čl. 17 Listiny, tedy práva na svobodu projevu.

Ústavní soud svým nálezem z července 2007 konstatoval porušení stěžovatelčina základního práva garantovaného čl. 17 odst. 1 Listiny a celý rozsudek Vrchního soudu zrušil.

Ústavní soud při posuzování postupu novinářky nejprve zdůraznil důležitost tématu. *„Takzvaná investigativní reportáž se pokusila vysvětlit možnou příčinu nedostatečného*

^{182.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

vypořádání s minulostí v justici, což byla legitimní otázka veřejného zájmu, který byl v té době enormně vysoký, o čemž svědčí celá řada článků, statí a rozhovorů v dobovém tisku, jakož i prezentací v jiných médiích.^{183.)}

Jedním ze zásadních bodů nálezu je stanovení principu pro posuzování přesnosti faktů prezentovaných v médiích. Judikuje totiž, že požadavky na novinářovu přesnost v informování o tématech veřejného zájmu se úzce odvíjí od (ne)ochoty dotčených osob a orgánů poskytnout novináři relevantní informace.

„Podle stěžovatelčiny hypotézy, kterou vyjádřila v podstatě otázkou, může pramenit postoj soudců k době, v níž Československá socialistická republika nebyla právním státem, neplatila soudcovská nezávislost (...) a soudci se podíleli na pošlapávání lidských práv, z profesní minulosti konkrétních soudců. Hypotézu se stěžovatelka při tvorbě reportáže snažila ověřit, avšak orgány spravující potřebné informace (předseda soudu, ministerstvo, včetně tehdejšího ministra spravedlnosti – viz reportáž) jí potřebné informace neposkytly, a znemožnily tak nejsnazší a nejsamozřejmější cestu k potvrzení nebo vyvrácení hypotézy. Na otázky stěžovatelky odmítla odpovídat i vedlejší účastnice. Tímto zjištěním musí být také determinováno poměrování přesnosti stěžovatelkou prezentovaných faktů. (...) Nelze však přehlížet, že omezování přístupu k informacím nutí novináře k autocenzuře či dokonce opuštění tématu, což může oslabovat roli žurnalistiky při kontrole moci.“^{184.)}

Soud podle mého názoru velmi přesně zohlednil mimořádnou důležitost tématu, když judikoval, že *„stěžovatelka je novinářka, vedlejší účastnice je soudkyně, a jejich profesní čest se proto pohybuje ve sféře, kterou lze označit za veřejnou, a proto by v ní měla platit informační otevřenost. Argumentace o nemožnosti oddělení osobního a profesního života nemůže soudci poskytnout imunitu vůči zájmu veřejnosti na informacích o jeho profesních předpokladech k výkonu funkce. Soudkyně P. byla předmětem zkoumání reportáže jen v rovině profesní. Předvídatelnost výkonu funkce soudce je legitimní otázkou veřejného zájmu, stejně jako byla v době vysílání inkriminované reportáže otázkou veřejného zájmu kvalita soudního rozhodování v návaznosti na personální složení justice. (...) Míra ochrany profesní cti osob působících ve veřejném životě před výkonem svobody projevu je oslabena, což plyne z veřejného zájmu na kontrole moci.*

(...) Je-li nezávislost soudní moci samozřejmě hájena jako nezbytná podmínka fungování justice, musí být z druhé strany umožněna, a to i ochranou svobody projevu, veřejná

^{183.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{184.)} Tamtéž.

kontrola soudní moci s přihlédnutím k faktu, že o oprávněnosti kritiky rozhodují zase jen soudy. Účelem reportáže nebylo dle názoru Ústavního soudu oslabení autority soudní moci demokratického státu, ale naopak její posílení. Účelem reportáže také nebyla dehonestace osoby vedlejší účastnice. Účelem reportáže bylo dobrat se pomocí otázek (na něž ovšem justiční orgány, jakož i Ministerstvo spravedlnosti z nepochopitelných důvodů odmítly odpovědět, čímž justici jako celek, jakož i vedlejší účastníci poškodily) odpovědi na základní otázku – totiž jak souvisí profesní minulost soudce s jeho současným rozhodováním. Konstatování, že tato souvislost existuje, je pod zorným úhlem bohaté zahraniční literatury (...) až triviální. ^{185.)}

V tomto ohledu se soud jednoznačně staví za maximální otevřenost v poskytování informací a akcentuje nutnost důkladné veřejné diskuse o minulosti soudců. Soudce, kteří se nechtějí o problematice profesní minulosti své a svých kolegů s médii bavit, dokonce kritizuje za poškozování jména justice v očích veřejnosti. Domnívám se, že právě zcela otevřená diskuse je jedinou cestou, jak se pokusit vyrovnat s obdobím totalitního bezpráví. „Soudce je osobou působící ve veřejném životě a požadavek na uveřejnění jeho co možná nejúplnějšího profesního životopisu nemůže být oslyšen poukazem na ohrožení soudcovské nezávislosti. Autoritě justice nijak neprospělo, když tehdejší předseda Soudcovské unie ostře protestoval proti odvysílání reportáže, a to s odkazem na nezpůsobilost a zaujatost stěžovatelky, avšak nereagoval na podstatu tvrzení obsažených v reportáži („nechci sklouznout na argumentační úroveň tvůrců pořadu“). Ke stížnosti se připojil i tehdejší místopředseda Městského soudu v Praze s tím, že stěžovatelka není osobou povolánou k řešení problémů české justice, což opět nebylo doprovázeno údaji vztahujícími se k obsahu reportáže. Informační autonomie soudce v otázkách týkajících se jeho profesní minulosti neexistuje. Cenzura informací a svobodné výměny názorů na práci soudů či výběr osob, které smějí takové informace prezentovat, snižuje důstojnost justice víc než případné kontroverzní názory, které v diskusi zazní. Pokud by soudy mocensky vnucovaly veřejnosti své vlastní hodnocení minulosti, zvláště když významná část veřejnosti s tímto hodnocením zásadně nesouhlasí, oslabovaly by svou legitimitu.“ ^{186.)}

Soud postupně vyvrátil všechny body žaloby, ve kterých se měla Česká televize dle pravomocného rozsudku Vrchního soudu omluvit. Zdůraznil při tom, že na informace massmédií nelze klást požadavek naprosté exaktnosti, důležitý je vždy smysl sdělení.

^{185.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

^{186.)} Tamtéž.

Tak soud odmítá argument Píchové, že o ní nelze hovořit jako o soudkyni vybrané k souzení politických procesů. Dovojuje, že jde o přijatelnou zkratku pro fakt, že Píchová působila na Městském soudě jako předsedkyně senátu, který jako jediný rozhodoval v odvolacím řízení o trestních věcech, které bylo možné označit za politické procesy.

Podobně Ústavní soud přistupuje i k hodnocení mediálního výroku, že Píchová postupovala „v rozporu s platným zákonem“. Za prvé konstatuje, že soudkyně v politických procesech zřejmě porušila i tehdy platnou socialistickou ústavu, když nehleděla na svobodu projevu v ní zakotvenou. I s odhlédnutím od tohoto faktu soud dále konstatuje, že soudkyně porušila právo jakožto obecnou spravedlnost, která stojí nad formalistní aplikací zákonů.

„Pojmy zákon a právo jsou, jak známo, užívány v obecném jazyce jako synonyma, resp. jsou užívány promiscue. Jazyk televizní reportáže je samozřejmě jazykem obecným. Nelze proto od něj vyžadovat puristickou právně pojmovou čistotu, která je ostatně, jak sám vývoj práva od druhé poloviny 20. století ukázal, toliko iluzí i v rigidně vymezené oblasti práva samotného.“^{187.)}

Nález Ústavního soudu týkající se reportáže o minulosti soudkyně S. Píchové považují za zásadní z několika důvodů. Předně ho lze interpretovat jako jednoznačnou podporu „odtajnění“ profesního života soudců, kteří v taláru přečkali rok 1989 a o jejichž morálních i odborných schopnostech spravedlivě soudit může mít veřejnost důvodné pochyby. Druhým velkým přínosem judikátu je apel na státní orgány spravující data o minulosti soudců, aby spolupracovaly s médii, a tím veřejnosti umožnily vědět více než dnes, kdy stále ještě není zvykem zveřejňovat profesní životopisy představitelů soudní moci. Třetí významnou pasáží nálezu je konstatování, že na médiích nelze žádat naprostou přesnost, pokud jde o právní pojmosloví. Jazykem masmédií je obecná čeština, která musí často velmi komplikovanou odbornou tematiku vysvětlit srozumitelným a jednoduchým jazykem, kterému porozumí i lidé bez vysokoškolského vzdělání. Má to své kladné i záporné stránky. Nevýhodou je nesporně nutnost zjednodušení, které jde často na úkor exaktnosti a v případě méně kvalitních médií i na úkor pravdivosti informace; výhodou pak je, že zjednodušení poskytuje médiím důležitou možnost odhalit podstatu problému, který je „zahalený“ do nic neříkajících frází, které mají někdy odvést pozornost od jádra věci.

^{187.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

Závěrem je k tomuto případu nutné poznamenat, že reportáž o soudkyni S. Píchové byla z hlediska reportérky Š. Weberové nepochybně porušením novinářské etiky. Je tomu tak proto, že Weberová, která sama byla dříve soudkyní, přišla o tuto funkci v roce 1994 rozhodnutím kárného senátu, jemuž předsedala právě Píchová. Myslím si, že Weberová se ocitla při natáčení reportáže v nepřijatelném konfliktu zájmů, který se v redakcích seriózních médií obvykle řeší tak, že téma převezme ke zpracování jiný reportér.

Nic z toho však na druhé straně nezpochybnuje právní věty z nálezu Ústavního soudu. Justice musí poskytovat informace médiím bez ohledu na osobu konkrétního redaktora; Weberové konflikt zájmů nemůže zpochybnit ani nesporná fakta, která v reportáži o Píchové zazněla. „Soudcem“ z hlediska porušení novinářské etiky v tomto případě může být pouze Syndikát novinářů, Rada České televize, popřípadě vedení České televize.

V podobném duchu se nese i nález Ústavního soudu ve věci práva veřejnosti na informace o členství soudců v KSČ ke dni 17. 11. 1989.^{188.)} Soud v něm zrušil rozsudek Nejvyššího správního soudu, který upřel žadateli právo na informaci o členství soudce v KSČ s odůvodněním, že taková informace spadá pod soukromí fyzické osoby podle ustanovení § 8a zákona 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, a současně je tak zvaným citlivým údajem podle § 4 písm. b) zákona 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Ústavní soud v odůvodnění nálezu několikrát odkazuje k nálezu týkajícím případu soudkyně Píchové^{189.)}. Dále v rovině podústavního práva konstatuje, že z dikce zákona o ochraně soukromých údajů bez dalšího neplyne, že do množiny „citlivých údajů“ patří i členství fyzické osoby v politické straně.

Především však soud judikuje, že údaj o členství soudce v KSČ ke dni 17. 11. 1989 nenáleží do čistě soukromé sféry soudce, nýbrž do sféry veřejné, a na její poskytnutí dopadá právo na informace dle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny.

„Vstup občanské společnosti do této (veřejné) části osobnosti soudce je opodstatněn skutečností, že v případě soudů jde o mocenské orgány; to je spojeno s faktem, že profesionální sféra (profesní minulost) soudce může souviset s realizací moci ve státě (s rozhodováním soudce). (...) Profesní (a tím i veřejnou) sféru naplňují (zásadně) veškeré

^{188.)} Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 517/10, ze dne 15. 11. 2010.

^{189.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

aspekty osobnosti soudce objektivně způsobilé mít souvislost s výkonem funkce. Takovou korelující skutečností je i členství soudce v KSČ ke dni 17. 11. 1989. ^{190.)}

Mezi hlavními důvody soud zmiňuje, že informace o soudcově členství v KSČ může vyvolat objektivní obavu z podjatosti soudce, například pokud by soudce-člen KSČ rozhodoval o povinnosti státního orgánu zveřejnit údaje o členství jiného soudce v KSČ.

Dalším důvodem, proč je podle soudu ve veřejném zájmu, aby se veřejnost dozvěděla o komunistické minulosti činných soudců, je ústavou garantované právo na informace a svoboda myšlení jakožto prostředek k vyvolání veřejné diskuse a kontroly činnosti soudců.

„Hodnotový systém členů KSČ byl často odchylný od hodnotového systému moderního demokratického právního státu; z povahy věci mohl – a stále může – ovlivňovat (v té které míře) rozhodnutí jednotlivých soudců–členů KSČ. Zde není myšlena event. podjatost soudců–členů KSČ, ale soudcův výklad zákona a rozhodování, nezávislé a nestranné, podle nejlepšího svědomí a vědomí, tedy i dle vlastního hodnotového systému, včetně úrovně smyslu pro ochranu základních práv a svobod. (...) Nemusí jít přitom o determinaci rozhodování pouze hodnotovým systémem soudce jako člena KSČ, nýbrž i o metodologii výkladu a aplikace práva typickou pro komunistickou ideologii a celkově pro její koncepci práva vůbec. ^{191.)}

Na podkladě této úvahy soud konstatuje, že *„poskytnutí předmětného údaje (informace o eventuálním členství soudce v KSČ – pozn. aut.) může umožnit člověku seberealizaci a rozvoj v podobě svobodného vnitřního utvoření si názoru na nezávislost a nestrannost rozhodujícího soudce jak v minulosti, tak v budoucnosti. V tomto smyslu tak předmětný údaj umožňuje rozvíjet myšlení člověka (takže má i přesah do svobody myšlení). Předmětný údaj však umožní člověku již utvořený názor případně veřejně projevit, a tím vyvolat diskusi na toto téma, což může působit jako veřejná kontrola. To tedy umožní občanské společnosti informovaně analyzovat a případně vést diskusi o nezávislosti a nestrannosti soudců v návaznosti na jejich rozhodování, což naplňuje v demokratickém právním státě žádoucí roli ‚hlídacího psa‘ nezávislého a nestranného soudcovského rozhodování.* ^{192.)}

Analogicky k nálezu z roku 2007^{193.)} soud argumentuje, že zamlčování informací o předlistopadové kariéře dnešních soudců je nehodné důstojnosti soudcovského povolání a

^{190.)} Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 517/10, ze dne 15. 11. 2010.

^{191.)} Tamtéž.

^{192.)} Tamtéž.

^{193.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.

ohrožuje pověst celé justice v očích veřejnosti. „*Cenzura informací v tomto směru je způsobilá snížit autoritu soudní moci více, než případné kontroverzní názory vyskytnuvší se v event. diskurzu vyvolaném zveřejněním předmětného údaje.*“^{194.)}

Oba výše zmíněné nálezy považuji za velmi důležitý a pozitivní přínos pro společnost, která se ani dvacet jedna let po revoluci 1989 nevyrovnala s otázkami komunistické minulosti. Oceňuji vysokou argumentační, právní i stylistickou úroveň nálezů, z jejichž celkového textu je v této práci pochopitelně citována jen malá část.

Myslím si, že důvěru v celou justici (v níž dodnes působí soudci, kteří soudili před rokem 1990) může zajistit pouze poctivá a otevřená diskuse, jejíž klíčovou součástí je i spolupráce justice s médii a veřejností na informování o komunistickém bezpráví. Nelze nevidět, že se na něm podíleli i někteří dodnes činní soudci. Osoba soudce, která z titulu své funkce rozhoduje o právech druhých (a tím o jejich osudech) podle mého přesvědčení musí veřejnosti sdělit, zda byla v minulosti členem politické strany, která „*byla organizací zločinnou a zavrženíhodnou obdobně jako další organizace založené na její ideologii, které ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému.*“^{195.)}

Nejde v žádném případě o uplatňování jakési kolektivní viny typu tvrzení, že „všichni členové KSČ byli zločinci“. Míra morálních i odborných kvalit jednotlivých členů KSČ se bude výrazně lišit, už proto, že například k lednu 1989 zahrnovala tato skupina celkem 1,7 milionu fyzických osob. Samo členství soudce v KSČ však může být pro veřejnost důležitou informací ve vztahu ke sporům, které takový soudce rozhoduje (zvláště v případech tak či onak se dotýkajících doby před rokem 1990). Informace je zásadní i kvůli vytvoření si názoru na osobnost soudce, který byl až do listopadu 1989 členem strany, jež byla kromě jiného výtahem ke kariéře, zatímco mnoho jiných občanů bylo za odmítnutí vstupu do KSČ profesně i lidsky šikanováno.

Není to právě nepokorný přístup některých soudců k diskusi o vlastní minulosti, který je jedním z důležitých důvodů, proč část veřejnosti hovoří o uzavřenosti české justice do sebe, falešné soudcovské solidaritě i justici, která z valné části dodnes nedokázala potrestat viníky komunistického bezpráví? Jsem přesvědčený, že otevřená, pokojná a důkladná

^{194.)} Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 517/10, ze dne 15. 11. 2010.

^{195.)} Díkce § 2 odst. 2 zákona 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

debata o justici před rokem 1990 je jedním z nejdůležitějších prostředků, jak zlepšit autoritu celé soudní moci v současné české společnosti.

Kapitola 8:

Rejžek versus Vondráčková: Co je skutkové tvrzení a co hodnotící soud?

Spor hudebního kritika J. Rejžka a populární zpěvačky H. Vondráčkové vyústil v zásadní nález Ústavního soudu, který přispěl k ujasnění hranic mezi dvěma základními druhy výroků – skutkovými tvrzeními a hodnotícími soudy. Judikát také rozvinul tezi o rozdílné úrovni právní ochrany populárních osobností na jedné straně a zbytku populace na straně druhé.

Skutkový stav

Na počátku případu, kterému se ve své době dostalo velké mediální pozornosti, stojí článek zveřejněný v říjnu 2000 v magazínu Lidových novin, který nesl titulěk „*Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen naličené tváře z obálek?*“^{196.)}

Článek se zabývá zákulisím české populární hudby, zejména pak skutečností, že na špičce hudebního trhu dlouhodobě působí osm zpěvaček, které mezi sebe odmítají pustit některou další. Jako jednoho z „arbitrů“ citovaly Lidové noviny ve svém článku renomovaného hudebního kritika J. Rejžka, který v oboru působí desítky let a jenž byl autorkou v úvodu předmětného textu pro své příkré výroky označen za „kritika z nejkritičtějších“. Kritik se v článku postupně vyjádřil ke kariéře každé z osmičky nejpopulárnějších zpěvaček.

Rejžek v textu hovořil o českém showbusinessu velmi skepticky. Tvoří podle něj „podivnou komunitu, která je uzavřená a do svého prostředí odmítá pustit kohokoli dalšího ze světa české hudby“.^{197.)} Na jiném místě článku zase Rejžek situaci v populární hudbě přirovnal k politickým poměrům v době publikace článku, když řekl, že „*v českém showbyznysu jako by fungovala opoziční smlouva. Žádný nový talent se tu nemůže prosadit. Třeba Iva Bittová dělá naprosto unikátní věci, ale nikdy se nedostane do popředí. Za vším stojí ta stáj, která zpěvačky podporuje. A zmiňované slečny nebo paní jsou populární, i když nikdo vlastně neví proč.*“^{198.)}

^{196.)} Kalenská, R., *Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen naličené tváře z obálek?* Magazín Pátek Lidových novin, 6. 10. 2000, s. 10.

^{197.)} Tamtéž.

^{198.)} Tamtéž.

Důvodem soudního sporu se stalo Rejžkovo hodnocení kariéry H. Vondráčkové, jedné z dlouhodobě nejpopulárnějších tuzemských zpěvaček.

Rejžek ve své stěžejní citaci o Vondráčkové uvedl: „*Můžeme se na ni dívat několika způsoby – i jako na osobu, která se jako jiné a jiní z pop-music, zapletla s minulým režimem. Jenže jí se zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky. Teď slavila come back v Polsku, ba dokonce s Gottem v Carnegie Hall. Velmi dojemné zpívat pro podezřelého Šloufova kámoše Čechoameričana Jedličku.*“^{199.)}

Tato slova odstartovala několikadenní veřejnou debatu mezi kritikem a zpěvačkou, která probíhala na stránkách Lidových novin.

H. Vondráčková nejprve na uveřejněné výroky J. Rejžka reagovala v obsáhlém rozhovoru, který vyšel v tomtéž médiu o týden později, s titulkem „Měla jsem snad emigrovat?“ s podtitulem „Helena Vondráčková 35 let na vrcholu“.^{200.)}

Na novinářskou otázku „Máte na mysli kauzu ‚Helena Vondráčková a její mafiánské kontakty z minula‘?“ zpěvačka reagovala doslova takto: „*Pakliže on (Rejžek) o mně hanlivě píše jako o zpěvačce režimu, tak on musel být jeho pisálkem, když ve stejných dobách tvořil své články a bral za to od režimu peníze. Mně ale nezáleží vůbec na tom, co pan Rejžek napsal. Myslím, že za mne dostatečně mluví výsledky mé práce a její ohlasy věcné a seriózní kritiky, jak zdejší, tak zahraniční. (...) A ty politické útoky jsou jen ubohým výmyslem a pomluvou. A jak víte, proti pomluvě člověk nemůže účinně bojovat. O mých politických postojích vědí velmi dobře moji přátelé a spolupracovníci z branže.*“^{201.)}

Následovala otázka „Co podpis pod antichartou?“ Vondráčková odpověděla: „*Žádnou antichartu a podobné pamflety jsem nikdy nepodepsala.*“^{202.)}

Dva dny na to pokračovala veřejná diskuse mezi kritikem a zpěvačkou Rejžkovou reakcí, kterou opět publikovaly Lidové noviny. „*Rád bych její (Vondráčkové) děravé paměti připomněl, že mezi stovkami signatářů Anticharty uvedlo Rudé právo z 11. 2. 1977: ‚Z oblasti zábavného umění se svými podpisy připojili i (...) Helena Vondráčková se skupinou‘. Ještě že nám Helenka neemigrovala...*“^{203.)}

^{199.)} Kalenská, R., Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek? Magazín Pátek Lidových novin, 6. 10. 2000, s. 10.

^{200.)} Turková M., Měla jsem snad emigrovat? Lidové noviny, 14. 10. 2000, s. 25 n.

^{201.)} Tamtéž.

^{202.)} Tamtéž.

^{203.)} Rejžek, J., Ach, ta Helenčina paměť! Lidové noviny, 16. 10. 2000, s. 12.

O pět dní později zpěvačka veřejně zopakovala, že Antichartu nepodepsala a jako důkaz uvedla, že byla v době akce pracovně v zahraničí.^{204.)}

Poslední slovo v této mediální výměně názorů měl Rejžek, který uvedl, že trvá na tom, že Vondráčková antichartu podepsala.^{205.)}

Právní aspekty

Rejžkovy výroky z prvního citovaného článku se staly základem pro žalobu na ochranu osobnosti, kterou na jejích autora podala Vondráčková. Zpěvačka se domáhala, aby se kritik zdržel dalších mediálních útoků na její osobu, aby se jí písemně omluvil a aby omluvu uveřejnil na vlastní náklady i v denním tisku.

Prvoinstanční Městský soud v Praze Vondráčkové žalobu v lednu 2002 v plném rozsahu zamítl. Odvolací Vrchní soud v červenci 2002 zamítavý rozsudek změnil a uložil žalovanému jednak povinnost písemně se žalobkyni omluvit, jednak na vlastní náklady zveřejnit omluvu v celostátních denících Lidové noviny a Mladá fronta Dnes. Rejžek využil mimořádného opravného prostředku a dovolal se k Nejvyššímu soudu, ten však v dubnu 2003 dovolání zamítl. Rejžek pak v květnu 2003 zaslal Vondráčkové omluvný dopis a následující měsíc zveřejnil omluvu i na stránkách obou výše zmiňovaných deníků. Rejžek současně podal ústavní stížnost, když tvrdil, že jej předchozí rozsudky zkrátily na jeho ústavně zaručených právech, konkrétně pak zejména na právu svobodně vyjadřovat názory podle čl. 17 odst. 2 Listiny.

Zřejmě nejzásadnějším bodem nálezu Ústavního soudu ve věci Rejžek-Vondráčková^{206.)} je z obecného hlediska vymezení rozdílu mezi skutkovým tvrzením a hodnotícím soudem.

Obecné soudy nesprávně judikovaly, že Rejžkova slova o Vondráčkové, které „se zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiany, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky“, jsou skutkovým tvrzením. V důsledku tohoto právního názoru po žalovaném požadovaly důkaz pravdy. To v konkrétním případě znamenalo, že Rejžek by musel unést důkazní břemeno spočívající v prokázání, že Vondráčková je v kontaktu s „mezinárodní zločineckou organizací, spojenou s brutálním násilím, únosy, vyhrožováním apod.“ (takto Městský soud definoval mafii). To se v konkrétním případě z pochopitelných důvodů nepodařilo, protože Rejžek spor prohrál.

^{204.)} Vondráčková, H., Nejsem lhářka, Lidové noviny, 21. 10. 2000, s. 10.

^{205.)} Rejžek, J., Další Helenčin neplatný pokus, Lidové noviny, 23. 10. 2000, s. 10.

^{206.)} Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 367/03, ze dne 15. 3. 2005.

Naproti tomu Ústavní soud ve svém nálezu rozhodl, že výše zmíněná slova byla nikoli skutkovým tvrzením, ale hodnotícím soudem. Jako klíčové pro tuto svou úvahu vzal soud kontext, ve kterém kritikův výrok zazněl.

Ústavní soud judikoval, že „v žádném případě nemůže průměrný čtenář, který čte zmiňovaná slova v kontextu celého článku, chápat stěžovatelovu kritiku vedlejší účastnice tak, že je jako zpěvačka, v kontaktu se členy mafie (...) Výroky stěžovatele nejsou v kontextu celého článku tvrzením skutečnosti, ale hodnotovým soudem. Pokud obecné soudy požadovaly prokázání tohoto hodnotového soudu, postupovaly protiústavně a porušily jak čl. 17 odst. 2 Listiny, tak čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod“.^{207.)}

Klíčovým mezníkem mezi skutkovým tvrzením a hodnotícím soudem je v daném případě dojem, jaký slova o mafii vyvolají u průměrného čtenáře.

Je zřejmé, že v textu, jehož jediným tématem jsou poměry v populární hudbě, má slovo mafie zcela jiný význam, než například ve stati pojednávající o problematice organizovaného zločinu. Proto lze konstatovat, že v daném kontextu měl Rejžek mafii na mysli vlivné lidi z předlistopadového hudebního průmyslu, a nikoli členy rozsáhlé organizované skupiny páchající trestnou činností (mafie).

Podle Ústavního soudu „je nepochybné, že pro expresivní, polemické a kontroverzní hodnocení pozadí populární hudby jako ‚mafie‘ nebo ‚mafianů‘ měl stěžovatel určitý podklad a určitý podklad mu poskytují i výroky jedné ze zpěvaček v citovaném článku (Svět showbiznyse je opravdu velmi tvrdý. Ta zranění, šlehy, intriky, zpochybňování vašich výsledků, zamlžování skutkové podstaty, povrchní hodnocení ... To se děje v zákulisí. Je to zápas mezi gramofonovými firmami, boj o to, jak která z nich dokáže svůj projekt nafouknout, nebo cizí projekt naopak zhatit. Je to brutální a perverzní.‘). Hodnotový soud stěžovatele byl navíc postaven na informacích široké veřejnosti všeobecně známých (např. návrat producentů, kteří významně ovlivňovali populární hudbu před rokem 1990).“^{208.)}

Ústavní soud v konkrétní věci vytýká obecným soudům, že se dostatečně nezabývaly konfliktem dvou základních práv – tedy ochrany osobnosti a svobody projevu. Vrchní soud se v dané věci problematice svobody projevu věnoval jen v jediném odstavci, kde stroze konstatoval, že svoboda projevu nebyla porušena; Nejvyšší soud se pak tímto aspektem případu nezabýval vůbec. Ústavní soud judikoval, že takovým postupem „obecné soudy daly nedůvodně přednost jednomu základnímu právu před právem druhým, přičemž jejich

^{207.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 367/03, ze dne 15. 3. 2005.

^{208.)} Tamtéž.

zásah do svobody projevu stěžovatele, jak bude vyloženo dále, je nutno hodnotit jako velmi závažný a ohrožující veřejnou diskusi o pozadí populární hudby jako předmětu obecného zájmu“.^{209.)}

Druhým podstatným bojem nálezu je konstatování, že obecné soudy dostatečně nezohlednily, že žalobkyně je veřejně činnou osobou, které obecně musejí snášet podstatně tvrdší kritiku, než ostatní občané.

Tento princip soud zdůvodnil dvěma argumenty. Za prvé je jím zájem na podpoře široké diskuse o veřejných věcech, která přispívá ke svobodnému utváření názorů. Druhým důvodem je fakt, že veřejně činné osoby mají nesrovnatelně větší možnosti vlastní obrany proti kritice, protože se o jejich názory ve zvýšené míře zajímají média. Soud v závěru nálezu zdůraznil své restriktivní pojetí soudní ochrany veřejně známých osob, když judikoval, že není věcí soudů, aby vstupovaly do takového druhu diskuse, jaké byli v předmětné věci svědky čtenáři Lidových novin, a že právě tato neregulovaná diskuse je tím nejlepším fórem pro utváření názorů a hledání odpovědí.^{210.)}

Domnívám se, že oba stěžejní právní názory Ústavního soudu jsou správné. Tvrzení Vondráčkové, že nezáleží na tom, co Rejžek ve skutečnosti myslel oněmi „mafianý“,^{211.)} jsou zřejmým nepochopením právní úpravy svobody projevu a ochrany osobnosti. Z kontextu jednoznačně vyplynulo, že šlo nikoli o organizovaný zločin, ale o kritikovo hodnocení zpěvaččiných kontaktů v předrevolučním světě populární hudby.

Pokud jde o přijatelnou míru kritiky, ani zde není žádného důvodu, proč by měl soud zasahovat. Rejžkova kritika měla reálný základ, který byl v novinovém textu popsán. Vondráčková navíc mohla na Rejžkova slova bezprostředně reagovat v obsáhlém rozhovoru pro Lidové noviny a i následně dostala v médiích pokaždé adekvátní prostor pro vyjádření svých postojů (viz výše).

V situaci, kdy Vondráčková na stránkách tisku hájila svou osobu před fórem, které čítalo statisíce čtenářů, není účelné, aby její práva musel nad tento rámec chránit soud.

M. Bobek k judikátu poznamenává, že je důkazem ústavněprávní preference materiální rovnosti práv před rovností formální. Zatímco formální přístup by v daném případě preferoval stejnou míru soudní ochrany pro všechny lidi bez rozdílu, materiální kritérium

^{209.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 367/03, ze dne 15. 3. 2005.

^{210.)} Tamtéž.

^{211.)} Tamtéž.

sleduje právě nerovnost lidí v jejich schopnosti veřejně se bránit proti kritice. Státní zásah (soudy) tak vlastně vyrovnává příležitost obou jedinců k tomu, aby sami zjednali nápravu^{212.)} (populární zpěvák má takovou příležitost nesrovnatelně větší než například neznámý Jan Novák z Frýdku-Místku).

Ponechme stranou, že není zcela zřejmé, proč zpěvačka vůbec podávala žalobu, když v rozhovoru pro tisk na samém počátku celého případu uvedla: „Mně ale nezáleží vůbec na tom, co pan Rejžek napsal.“^{213.)}

Zajímavý příspěvek k dichotomii výroků (skutková tvrzení versus hodnotící soudy) má M. Bobek.^{214.)} Ten v citovaném článku označuje standardní dělení za nevhodné a zamýšlí se nad možnostmi jeho náhrady. *„Dělba mezi názorem a skutečností může fungovat pouze v naprosto zjevných případech, kdy není pochyb o lživosti výroku. Ve většině případů ale fungovat nemůže. Navíc přisuzuje soudům politicky ztěží akceptovatelnou míru dozoru nad obsahovou ‚správností‘ výroku a zvyšuje míru právní nejistoty ohledně toho, co bude nakonec kvalifikováno jako názor a co jako skutečnost.“*

Jako příklad označuje Bobek výrok „Osoba B je homosexuál“, jehož povaha je může v závislosti na kontextu (podobně jako případ „mafie“ v kauze Rejžek-Vondráčková) jednou jevit jako skutkové tvrzení, podruhé jako hodnotící soud. *„Na první pohled je zřejmé, že skutečnost, jestli A měl (či má) pohlavní styk s osobou stejného pohlaví je tvrzení skutečnosti. Stejný výrok ale může být (...) chápán odlišně a proměnit se z tvrzení skutečnosti na osobní názor. Výrok může být třeba vnímán jako širší vyslovení odsudku nad danou osobou, jako pomlouvačný osobní názor, kdy negativní konotace, kterou ve většinové (heterosexuální) společnosti daná sexuální orientace má, má být odrazem negativního názoru o B.“*

Jako možný „únik“ před tvrzenou nevhodností dělení výroků navrhuje Bobek zcela jej opustit a chápat všechny výroky jako názory svého druhu, které jsou pod ochranou svobody slova, ať je jejich obsah jakýkoliv. *„Tento model může dobře fungovat v právních rádech, které mají dvoustupňový přezkum porušení svobody slova, tedy především v evropském modelu. (...) První stupeň je představován obecnou zárukou svobody slova či*

^{212.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 362.

^{213.)} Turková, M., Měla jsem snad emigrovat? Lidové noviny, 14. 10. 2000, s. 25 n.

^{214.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 360-361.

projevu (srov. čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny). Druhým stupněm je diskuse nad tím, zda a kdy je možné dané právo omezit (čl. 17 odst. 4 Listiny). Hmotně-právní vyvažování jednotlivých zájmů se tak posune až do stadia hodnocení omezení svobody slova, jeho nutnosti a přiměřenosti.^{215.)} Tento postup dle názoru Bobka mohl uplatnit i Ústavní soud, kdyby rozšířil definici „názoru“ a přípustnost výroků podrobil až omezením plynoucím z čl. 17 odst. 4 Listiny.

Autorův názor považuji za podnětný příspěvek do diskuse o koncepci a mezích svobody projevu. Ukazuje totiž, že teze současné domácí judikatury o skutkových výrocích a hodnotících soudech není jedinou možnou a lze si představit její alternativy. Je jistě možné široce diskutovat o vhodnosti takové změny. Především s ohledem na dnes dostupnou judikaturu Ústavního soudu si myslím, že výše naznačená změna není nutná, ani vhodná. Jak vidíme i v případě kauzy Rejžek-Vondráčková, soud relativně důkladně analyzuje kontext napadených výroků tak, aby mohl rozlišit, šlo-li v daném případě o skutkové tvrzení nebo hodnotící soud.

Ústavní soud navíc v jednom z dřívějších judikátů^{216.)} zdůraznil, že i u nepravdivých skutkových tvrzení je nutné analyzovat intenzitu zásahu do osobnostních práv, a to právě s ohledem na zásadní význam ústavně zaručené svobody projevu. Ani u prokazatelně nepravdivých skutkových tvrzení tedy nelze bez dalšího říci, že jsou protiprávní (srov. například banální nepravdy, které nejsou samy o sobě způsobilé druhého poškodit).

S tím souvisí i relativně vysoká míra právní jistoty, že pronesený výrok bude zhodnocen ve všech souvislostech a nestane se, že slova zamýšlená jako hodnotící soud budou vyložena coby skutkové tvrzení a vice versa. Bobkovu tezi o tom, že jím navrhovaná změna by přinesla do rozhodování soudů vyšší právní jistotu, považuji za velice spornou. Podle mého názoru lze jen obtížně presumovat, že uplatněním Bobkova konceptu v praxi by bylo možno výsledek soudního sporu předpokládat lépe, než za stávající právní praxe. Přinejmenším nejsou k takovému závěru dostupné žádné indicie.

^{215.)} Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005, s. 360-361.

^{216.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 156/99, ze dne 8. 2. 2000.

Kapitola 9:

Zeman versus Brezina: Jaká jsou kritéria pro difamační výrok? Co může říci politik, a co novinář?

Pokud jde o právní kroky mezi politiky a novináři, v praxi většinou žalují první ty druhé kvůli zveřejněným informacím. Významnou výjimkou byl případ sporu mezi novinářem I. Brezinou a tehdejší předsedou vlády M. Zemanem. Novinář žaloval politika za to, že ho bez důkazů veřejně označil za korupčníka, a tím nezákonně zasáhl do jeho osobnostních práv. Nález Ústavního soudu v této věci přinesl do naší judikatury důležitý desetiprvkový test pro hodnocení difamujících skutkových tvrzení a také stanovení rozdílných nároků na výroky vrcholného politika a investigativního novináře.

Skutkový stav

Předseda vlády M. Zeman v roce 1999 celkem čtyřikrát veřejně slovně napadl novináře I. Brezinu.

Nejprve 29. 6. 1999 Zeman v Poslanecké sněmovně před novináři řekl: „*Když si přežete neustále nějaké konkrétní důkazy o korupci novinářů, dovolte, abych vám jeden dal. Existuje novinář, který se jmenuje Ivan Brezina. Tento novinář psal pro časopis Reflex a možná ještě píše. Tento Ivan Brezina psal články na podporu dostavby jaderné elektrárny Temelín. Na tom není samozřejmě nic špatného. Já, jak dobře víte, jsem rovněž zastáncem dostavby této elektrárny. Ale tento Ivan Brezina měl důvěrnou smlouvu s Českými energetickými závody (ČEZ), to znamená, že psal na objednávku Českých energetických závodů, a to už pokládám za formu korupce.*“^{217.)}

Následující den vydávala firma ČEZ tiskovou zprávu, ve které stojí: „Současné vedení společnosti Ivana Brezinu nikdy neplatilo a nic nenasvědčuje tomu, že by tak činilo bývalé vedení ČEZ.“^{218.)}

Oficiální stanovisko společnosti ČEZ obsahovalo i prohlášení generálního ředitele Černého, v němž s politováním konstatoval, že na základě neúplných informací chybně informoval premiéra o vztazích mezi ČEZ a Brezinou, a současně se oběma pánům omluvil. Vyšlo totiž najevo, že v momentě, kdy Černý Zemana v neformální debatě

^{217.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

^{218.)} Tamtéž.

informoval o údajných finančních vztazích své společnosti s tímto novinářem, v rozporu s realitou se domníval, že společnost ČEZ Brezinovi v minulosti vyplatila autorský honorář za to, že jí novinář dovolil přetisknout svůj časopisecký článek v oficiálních tiskovinách ČEZ. Novinář sice udělil společnosti ČEZ souhlas s přetisknutím svého článku, který dříve vyšel v časopise Reflex, ovšem bez nároku na honorář. O podezření z korupce tedy nemohlo být řeči.

V ten samý den o několik hodin později předseda vlády (bez ohledu na to, co předtím uvedla společnost ČEZ) v pořadu České televize řekl: „*A když dovolíte, já vám jako prvním novinářům řeknu něco, co jsem ještě neměl příležitost říci. Víte, že jsem včera obvinil pana redaktora Ivana Brezinu, který na mě následně podal oznámení, z toho, že si ať už jakoukoli formou nechával zaplatit své články ve prospěch dostavby jaderné elektrárny Temelín, a to od podniku ČEZ. Víím také, že tiskový mluvčí ČEZ tuto zprávu dementoval. Víím ovšem také, že mě zhruba před měsícem generální ředitel ČEZ, pan Černý, informoval o tom, že tato smlouva uzavřena byla a on že ji zrušil. Co z toho vyplývá? V tom případě buď nemluví pravdu tiskový mluvčí ČEZ, nebo nemluví pravdu generální ředitel Černý. A už kvůli tomu je tyhle věci zapotřebí šetřit, ať jde o zahraničí, ať jde o dopravu, ať jde o energetiku, protože korupce je strašně těžko prokazatelná.*“^{219.)}

Zemanovy výroky pokračovaly dne 3. 7. 1999, kdy pro Český rozhlas řekl: „*Veřejně vám sděluji následující informace, že jsem sledoval před nějakou dobou, asi před měsícem, televizní pořad, který se, tuším, jmenuje Na hraně, a v tom pořadu byla diskuse k Temelínu. Tak tam mj. za přítomnosti pana Breziny ho jeden ekologický aktivista obvinil, že píše pro ČEZ za peníze ČEZ články ve prospěch jaderné energetiky. Ale shodou okolností jsem se krátce poté, protože byl přizván jako expert na jednání vlády o Temelínu, setkal s novým generálním ředitelem ČEZ, panem Černým. A říkal jsem mu: podívejte se, pane generální řediteli, já jsem sice pro dostavbu Temelína, ale slyšel jsem v tomto pořadu, že pan Brezina o vás píše za peníze za smlouvu. A myslím si, že to není správné, že se každý má prosazovat svými názory, a nikoli korupcí. Pan Černý mi tehdy řekl doslova a před svědky: Pan Brezina u nás není zaměstnán, pan Brezina má u nás jenom smlouvu. Vzal jsem toto sdělení na vědomí. Ale dovolte mi, abych pokračoval. Nyní pan Černý prohlašuje, že mne mylně informoval. Vydal takové prohlášení. Výborně, sděluji vám tedy další věc. Několik týdnů nato - a teď, upřímně řečeno, nevím kdy, při nějaké recepci, kde jsme se oba potkali,*

^{219.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

- ke mně pan generální ředitel Černý přišel a oznámil mi: já jsem tu smlouvu s panem Brezinou zrušil. A já jsem to vzal na vědomí. A teď vám oběma, protože jste redaktori, kladu jednoduchou otázku: dobře, připouštím, že se mohu mýlit a že žádná taková smlouva neexistovala. Mýlit se je lidské. Ale jak můžete zrušit smlouvu, která neexistuje?^{220.)}

Naposledy, počtvrté, Zeman hovořil o údajné zkorumpovanosti novináře Breziny na tiskové konferenci v sídle své strany ČSSD dne 16. 7. 1999, kde na přímou otázku Breziny, který se ptal na důkazy pro Zemanova tvrzení, odpověděl: „Sled vaší causy je následující. Fáze číslo jedna: v televizním pořadu *Na doraz* jste byl obviněn ekologickým aktivistou z toho, že pro ČEZ za peníze píšete propagační materiály. Byl jste v tom pořadu přítomen a nechci to teď rozvádět, protože to byla skutečná fáze číslo jedna. Čili toto obvinění zaznělo z jiné strany a veřejně ještě dříve než ode mne. Fáze číslo dvě: za přítomnosti svědků jsem se dotázal generálního ředitele ČEZ, pana Černého, a říkal jsem, já jsem sice zastáncem nukleární energetiky stejně tak jako vy, ale pokládám za poněkud nemravné, když si váš podnik platí články novinářů, pokud je pravda to, co bylo řečeno v pořadu *Na hraně*. Veřejně mohu konstatovat, že generální ředitel ČEZ konstatoval: pan Brezina u nás není zaměstnán, ale má s námi smlouvu. A řekl to před svědky. A fáze číslo tři, pane Brezino: krátce poté přišel pan Černý opět před svědky na jakési recepci v Lichtenštejnském paláci a oznámil mně, že smlouvu s vámi zrušil. To jsou tedy tři naprosto jasné argumenty, o které se opírám.“^{221.)}

Právní aspekty

Brezina kvůli výše zmíněným výroků nejprve podal na předsedu vlády trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu pomluvy. To policie následně odložila s tím, že autorovi výroků nelze prokázat úmyslné šíření nepravdivé informace.

Později Brezina podal na Zemana žalobu na ochranu osobnosti a domáhal se veřejné omluvy za obvinění z korupce a finanční satisfakce. Prvoinstanční Městský soud v Praze rozhodl v únoru 2001, že politik nepravdivým výrokem zasáhl do novinářových práv a odsoudil Zemana ke zveřejnění omluvy v celostátním deníku a k zaplacení finanční kompenzace 300 tisíc korun. Žalovaný se odvolal k Vrchnímu soudu, který v prosinci 2001 rozhodnutí Městského soudu změnil tak, že se Zeman nemusí omlouvat ani platit žalobci odškodnění s argumentací, že korupce se sice neprokázala, ale Zeman pouze pravdivě

^{220.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

^{221.)} Tamtéž.

opakoval informace, které se dozvěděl od generálního ředitele ČEZ (o neudržitelnosti takového zdůvodnění viz níže).

Brezina podal proti rozsudku dovolání k Nejvyššímu soudu, které bylo v květnu 2003 s argumentačně značně nejasným zdůvodněním zamítnuto. Brezina šel následně cestou ústavní stížnosti na porušení svých základních lidských práv (práva na osobní čest a dobrou pověst, jakož i práva na spravedlivý soudní proces).

Ústavní soud svým nálezem z listopadu 2005^{222.)} rozsudky Vrchního i Nejvyššího soudu zrušil pro jejich neústavnost. Konstatoval, že neodůvodněně daly přednost Zemanově právu na svobodu projevu před ochranou osobnostních práv novináře.

Stěžejní částí judikátu je stanovení desetiprvkového testu, kterým musí projít tvrzený difamační fakt.

Jednotlivé body jsou dle Ústavního soudu tyto:

- 1.) Závažnost obvinění. Čím závažnější obvinění je, tím více byla veřejnost dezinformována a difamovaná osoba poškozena, pokud tvrzení není pravdivé.
- 2.) Povaha informace a uvážení, do jaké míry je předmětný problém záležitostí veřejného zájmu.
- 3.) Zdroj informace. Někteří šířitelé informace nemají přímou znalost o události. Někteří mají vlastní důvody rozmělnit informaci anebo jsou placeni za své příběhy.
- 4.) Vynaložené úsilí a konkrétní kroky k ověření pravdivosti informace.
- 5.) Status informace. Obvinění již může být předmětem vyšetřování, které vyžaduje ohledy.
- 6.) Naléhavost záležitosti. Zprávy jsou často komoditou podléhající rychlé zkáze.
- 7.) Zda byl žádán komentář od stěžovatele (žalobce). Ten může mít informace, kterými jiní nedisponují nebo které nesdělili. Oslovení stěžovatele (žalobce) nemusí být vždy nutné.
- 8.) Zda médiu šířené sdělení obsahovalo podstatu události viděné očima stěžovatele (žalobce).
- 9.) Tón sdělení šířeného médiu. Původce mediálně šířené informace může iniciovat diskusi nebo vyšetřování. Nemusí prezentovat obvinění jako sdělování faktu.

^{222.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

10.) Okolnosti zveřejnění včetně jeho načasování.

Soud následně tato kritéria aplikoval na předmětný spor.

Pokud jde o kritérium ad 1.), Ústavní soud označil za nepochybné, že obvinění závažným způsobem zasáhlo do novinářovy dobré pověsti a osobní cti a mělo na něj současně závažný existenční dopad. Nadto soud dovodil, že Zemanův výrok svou závažností překročil difamaci konkrétní osoby (Breziny), když obviněním z korupce zpochybnil novinářskou komunitu jako celek. Z kontextu Zemanovy věty „Když si přejete neustále nějaké konkrétní důkazy o korupci novinářů, dovolte, abych vám jeden dal“ je totiž možné dovodit, že premiér uvádí toliko jeden z více příkladů, které mají dokázat údajnou zkorumpovanost novinářského stavu v České republice. K tomuto faktu soud judikuje, že *„vytvoření obrazu zkorumpovaných médií má ovšem na vztahy v občanské společnosti devastující účinek, neboť jednotlivci jsou při tvorbě svých názorů a jejich následném promítání do každodenního rozhodování zpravidla zcela odkázáni na informace pocházející z médií“*.^{223.)}

Ústavní soud označil rozhodnutí Vrchního soudu za vadné kvůli argumentaci, že žalovaný nepoškodil práva žalobce proto, že informoval novináře o sdělení generálního ředitele ČEZ pravdivě a rovněž jej uvedl jako zdroj svých informací. Pokud pak Zeman tyto výroky vyhodnotil jako korupci, šlo podle Vrchního soudu o jeho názor, který ze své povahy není přístupný důkazu pravdivosti. Soudkyně Ústavního soudu M. Židlická ve svém odlišném stanovisku v předmětném nálezu uvedla, že tento výklad je z ústavněprávního hlediska neakceptovatelný, protože upřednostňuje formální výrokovou logiku před reálným smyslem sdělení, tak jak je vnímán jeho adresáty. A to zejména proto, že Zemanovo vyjádření v sobě neobsahovalo ani náznak pochybností, že by to stvrzenou zkorumpovaností Breziny mohlo být jinak, a u adresátů sdělení navodilo jednoznačný dojem, že Brezina je zkorumpovaný.

Pokud jde o kritérium ad 2.), Ústavní soud konstatoval, že téma korupce novinářů je bezpochyby je záležitostí veřejného zájmu.

Za zcela nedostatečné považoval soud způsob, jakým se obecné soudy vypořádaly s požadavky kladenými na zdroj difamující informace (ad 3.). Zde Vrchní soud uplatnil nepřipustně tvrdý formalismus, když judikoval, že informaci od generálního ředitele ČEZ

^{223.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

není třeba dále ověřovat, protože jde o statutární orgán, jehož informace jsou z povahy věci pravdivé. Ústavní soud dle mého názoru velmi případně konstatuje, že s ohledem na postavení autora výroku se liší i nároky na ověřování informace. Nález uvádí, že *„informace poskytované vysokými ústavními činiteli obsahující tak výbušný potenciál jako v tomto případě by měly být seriózně ověřovány jejich odbornými aparáty předtím, než budou veřejně sdělovány, což se v daném případě evidentně nestalo“*.^{224.)}

Lze jistě tvrdit, že není žádná osoba ve státě, která má lepší předpoklady k dokonalému prověření informace před její publikací, než právě předseda vlády stojící v čele státního aparátu. Domnívám se, že je neomluvitelné, jestliže premiér s celou vahou své funkce veřejně šíří nijak neověřenou informaci, a nadto informaci, kterou podle zjištění soudu v konkrétním případě dostal během dvou neformálních setkání s ředitele ČEZ, poprvé v „předpokoji po zasedání vlády“, v době kolem půlnoci, a podruhé na blíž neurčené recepci. Jsem přesvědčen, že publikaci nijak neověřených si nemůže dovolit žádná veřejně činná osoba včetně novinářů, tím méně vrcholný ústavní činitel. Za obzvláště zarážející považuji skutečnost, že Zeman ve svém druhém, třetí a čtvrtém výroku na adresu Breziny dostatečně nereflektoval stanovisko ředitele ČEZ, který se Zemanovi i Brezinovi oficiálně omluvil s tím, že zjistil, že jeho informace o vztazích novináře a energetické společnosti byly nepravdivé.

Soud v tomto duchu explicitně konstatoval odlišné nároky na prověřování informací ze strany předsedy vlády a médií. *„Ve vládě, které (Zeman) předsedal, v té době působilo několik právníků, s nimiž měl možnost, ba povinnost, věc konzultovat, nehledě k žádoucím, ba povinným konzultacím s odborným aparátem úřadu vlády. Jinak řečeno, zvýšené nároky na přiměřenost názoru vedlejšího účastníka se opět odvíjejí od jeho tehdejšího funkčního postavení a nelze na ně vztahovat parametry uplatňované např. na média, jimž lze jistou míru nepřesnosti v právním hodnocení skutků osob, o nichž referují, tolerovat, byť ani v tomto případě nemůže jít o toleranci bezbřehou.“*^{225.)}

S ohledem na tuto argumentaci soud označil jako zcela neadekvátní míru Zemanem vynaloženého úsilí k ověření pravdivosti informace (ad. 4.)

Z hlediska statusu informace (ad 5.) soud dovedl, že výroky předsedy vlády mají ve společnosti mimořádně vysokou autoritu, ještě vyšší, než výroky nezávislých médií. Soud proto judikoval, že *„představitelé státní moci jsou povinni zveřejňovat jen skutkově*

^{224.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

^{225.)} Tamtéž.

důkladně prověřené informace. (...) Difamace jednotlivců představiteli státní moci a z ní plynoucí dezinformace všech členů společnosti je naopak technikou dobře známou totalitním režimům. ^{226.)}

Bodem 6.) se soud v konkrétním případě podrobněji nezabýval.

Z hlediska kritéria ad 7.) nálezný konstataje, že Zeman sice nutně nemusel před pronesením výroku oslovit samotného novináře Brezina, avšak jen v případě, že by informaci ověřoval z dalších zdrojů.

Velmi zajímavý právní názor přináší judikát z hlediska „tónu sdělení“ (ad 9.). Soud zastává názor, že *„u osoby zastávající ústavní funkci nelze připustit, že by, byť položením řečnických otázek, směla iniciovat diskusi na úkor cti a pověsti soukromé osoby. Takový postup, a pouze s velkou dávkou opatrnosti, lze za určitých okolností připustit např. u investigativní žurnalistiky. Funkce předsedy vlády však není srovnatelná s účelem činnosti investigativního novináře.* ^{227.)} Soud argumentuje tím, že ústavní činitelé jsou jakousi zvláštní skupinou občanů, od kterých společnost očekává, že budou zachovávat naprostý respekt k jednotlivým osobám, členům občanské společnosti.

Domnívám se, že naposledy zmíněný argument je třeba vykládat restriktivně. Není sporu o tom, že ústavní činitelé mají celé společnosti jít příkladem v dodržování psaných i nepsaných norem chování, včetně úcty k právům druhých. Na druhou stranu se domnívám, že není možné ústavním činitelům a priori odnímat právo rozpoutávat veřejnou diskusi o cti a morálce druhých. Zejména pak v situaci, kdy oním „terčem“ je novinář, tedy osoba veřejně činná, která (podobně jako politik) musí snést znatelně větší míru veřejné kritiky své práce i osobnosti. Nehledě na to, že jsou to právě tyto, často třaskavé a kontroverzní diskuse, při kterých má veřejnost právo tříbit si vlastní názory na aktéry sporu.

Pokud jde o poslední kritérium testu (ad 10.), Ústavní soud se jím podrobněji nezabýval s odkazem, že to bylo úkolem obecných soudů, který nesplnily.

Za zásadní přínos nálezu v kauze Zeman versus Brezina považuji stanovení přehledných kritérií, podle kterých mají soudy posuzovat difamační výrok. To samo o sobě zvyšuje právní jistotu pro případ budoucích sporů v této oblasti. Druhým významným místem judikátu je zásada, že na vysoce postavené ústavní činitele jsou kladeny vyšší nároky, pokud jde o přesnost a intenzitu jejich výroků.

^{226.)} Nález Ústavního soudu, sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.

^{227.)} Tamtéž.

Kapitola 10:

Může být karikatura nezákonná?

Zcela specifickým výrazem projevu jsou tak zvané karikatury. Encyklopedický slovník definuje karikaturu jako úmyslně zkreslené, přehnané zobrazení osoby nebo jevu. Výtvarnými prostředky jsou expresivní nadsázka a abstrahující zkratka. Karikatura se objevila už v antice, jako samostatný výtvarný obor se vyhranila v Anglii koncem 18. století.^{228.)}

Kvalitní karikatura je vždy provokativní, vyhraněná a tak zvaně „politicky nekorektní“. Na rozdíl od novinového zpravodajství není jejím účelem podat objektivní informaci, ale podívat se na daný jev nebo osobu s vtipem a nadsázkou a úmyslně zveličit její charakteristické rysy. Jak trefně poznamenává Herczeg, umění karikaturisty není v tom být přiměřený a nestranný, ale právě v tom, že je ostrý a jednostranný. Dobrá karikatura vždy překračuje hranice dobrého vkusu a konvenčního způsobu chování.^{229.)} Karikatura tvoří svébytnou součást práce médií a její legální hranice proto spoludefinují i celkovou míru svobody projevu ve společnosti.

Z nedávných soudních sporů ve věcech novinových karikatur jsem vybral dva případy, které jsou podle mého názoru vahou své právní argumentace zvláště významné.

Prvním je spor tehdejšího ministra bez portfeje K. Březiny s vydavatelem týdeníku Reflex, druhým žaloba bývalého šéfa poradců předsedy vlády M. Zemana M. Šloufa na vydavatele týdeníku Respekt.

Případ první

Skutkový stav

Časopis Reflex zveřejnil ve svém čísle 18/2001 díl kresleného komiksu Zelený Raoul, který každý týden s nadsázkou komentuje českou společnost viděnou očima „ufona“. V tomto díle se Březina celkem čtyřikrát objevil na karikatuře v nelichotivých pozicích.

^{228.)} Kolektiv autorů, Encyklopedický slovník, Odeon, Praha 1993, s. 501.

^{229.)} Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, s. 71.

Nahý a se ztopořeným penisem na obrázcích postupně souložil se spisovatelkou B. Nesvadbovou, poslankyní J. Wolfovou a poslancem M. Kučerou. Předmětné scény byly doplněny silně expresivními výrazy, konkrétně „Natvrdo a naplno“, „Orál se mnou dělá divy“ a „Báječný anál“ i výroky, připisovanými žalobci: „A já jsem Tvůj hafík, Báro“ a „Budeme si hrát na nezkušené školáky, Jano“.

Právní aspekty

Ministr Karel Březina žaloval v červnu 2001 vydavatele deníku Reflex, společnost Ringier, a domáhal se zveřejnění omluvy.^{230.)} Žalobce poukazoval na intenzitu zneuctvujícího obsahu karikatury, vulgární nápisy i nevhodné výroky, představující hrubý zásah do cti, důstojnosti a osobního soukromí, což je objektivně způsobilé znevážit u čtenářské veřejnosti dobrou pověst, vážnost a postavení žalobce jako občana i politika.^{231.)}

Žalovaný vydavatel týdeníku Reflex se hájil dvěma základními argumenty: Za prvé konstatoval, že komiks z principu nelze brát vážně a že tento pouze karikoval v médiích prezentovaný obraz ministra Březiny. Za druhé žalovaný uvedl, že Březina sám dal k této satíře podnět tím, že sám o sobě vytváří obraz playboye, například tím, že se účastnil soutěže o krásné nohy a na televizní obrazovce přiznal, že měl třicet až čtyřicet intimních partnerek, což označil za úctyhodný výkon. Také bylo připomenuto, že i premiér Miloš Zeman v tisku označil ministra Březinu za „sexuálního maniaka“.^{232.)}

Prvoinstanční Městský soud v Praze žalobci vyhověl, když judikoval, že *„i u kritiky je třeba mít na zřeteli, že tato kritika má svou mez; karikatura neumožňuje používat hrubých urážek se snahou ponížit a ublížit, namísto hledání a popsání příčin, což je smyslem kritiky. V daném případě byla, podle názoru soudu prvního stupně, hranice přípustné kritiky překročena a došlo tu k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobce; zejména pokud šlo o soukromí žalobce a jeho intimního života, byla tu míra přípustné kritiky, použité v comicsovém seriálu, překročena. Neoprávněný zásah byl tu objektivně způsobilý zasáhnout do osobnostních práv žalobce; došlo k němu v týdeníku s velkou čteností.“*^{233.)}

Odvolací Vrchní soud rozsudek v dubnu 2002 potvrdil (s tím, že pouze mírně modifikoval text vydavatelovy omluvy) a argumentaci o nepřípustnosti předmětného karikování

^{230.)} Šlo o vůbec první z dlouhé řady žalob, které v následujících letech politici podávali a dosud podávají na vydavatele komiksu Zelený Raoul.

^{231.)} Usnesení Nejvyššího soud sp.zn. 28 Cdo 2090/2002, ze dne 26. 6. 2003.

^{232.)} Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, s. 283-284.

^{233.)} Usnesení Nejvyššího soud sp.zn. 28 Cdo 2090/2002, ze dne 26. 6. 2003.

ministra Březiny doplnil o tezi, že třebaže je ministrovo vyobrazení v komiksu Zelený Raoul nevážené a smyšlené, „*má z objektivního hlediska charakteristické znaky pornografie, a již proto představuje porušení práv žalobce, zaručených článkem 10 Listiny základních práv a svobod a ustanovením § 11 občanského zákoníku, neboť, podle názoru odvolacího soudu, vybočuje výrazně z mezí v demokratické společnosti uznávaných pravidel slušnosti. I šíření tvorby, kterou žalovaná akciová společnost považuje za uměleckou, nesmí překročit určité hranice vymezené zejména chráněnými celospolečenskými zájmy a hodnotami, konkrétně obsaženými v trestním zákoně.*“^{234.)}

Žalovaný využil možnost mimořádného opravného prostředku a podal dovolání k Nejvyššímu soudu. V něm podrobněji rozvinul svou argumentaci, které považují za zásadní pro celou problematiku zobrazení lidí v komiksu.

Dovolatel předně přichází s tezí, že komiks jako žánr v zásadě není objektivně způsobilý narušit nebo ohrozit práva chráněná ustanovením § 11 občanského zákoníku (ochrana osobnosti). Kreslený komiks je dle názoru dovolatele zvláštním literárním a žurnalistickým útvarům, který nepřináší čtenáři zpravodajské informace, nýbrž má za úkol čtenáře pobavit a poukázat na určité negativní společenské jevy. V komiksu nejde o pravdivé zachycení společenského dění, průměrně uvažujícímu čtenáři kreslený příběh podává sdělení, že jde o něco neváženého, smyšleného. Jako příklad dovolatel uvádí, že v kreslených příbězích někdy postavy umírají, aby v příštím dílu zase ožily. Vydavatel Reflexu dále rozporuje názor Vrchního soudu, že dané obrázky jsou pornografií. Upozorňuje na to, že použití motivů sexu a erotiky je ve výtvarných dílech, včetně komiksů, vcelku běžné. Pokud má komiks ztvárnit námět sexuálního „image“ ministra Březiny (které on sám o sobě na veřejnosti vědomě vytváří), nelze na takové dílo uplatňovat pravidla slušnosti.

Karikatura či satira v takovém případě může být tvrdá nebo nelichotivá. Potřeba souhlasu toho, jehož jednání je parodováno, by vedla, podle názoru dovolatele, k nepřipustnému omezování tvorby a šíření umělecké tvorby.^{235.)}

Protože druhoinstanční judikát potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně, mohl vydavatel Reflexu podat dovolání toliko dle § 237, odst. 1 písm. c), tedy na základě argumentace, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

Nejvyšší soud ve svém usnesení z června 2003 dovolání odmítl, protože neshledal žádné zákonné předpoklady jeho přípustnosti.

^{234.)} Usnesení Nejvyššího soud sp.zn. 28 Cdo 2090/2002, ze dne 26. 6. 2003.

^{235.)} Tamtéž.

Neúspěšný dovolatel podal ve věci ústavní stížnost. Tu Ústavní soud po dlouhých sedmi letech v listopadu 2010 ve svém usnesení sp.zn. II. ÚS 468/03, ze dne 25. 11. 2010 odmítl jako zjevně neopodstatněnou. Podle soudu případ neprošel testem, který vymezil v (již dříve zmíněném) zásadním nálezu roku 1997,^{236.)} kdy judikoval, že vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter konkrétního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany. Soud v relativně strohém odůvodnění citovaného nálezu uvedl, že obecné soudy při interpretaci mezí přiměřené kritiky nedaly neoprávněně přednost ochraně osobnostních práv před ochranou práva na svobodu projevu.

S tímto názorem Ústavního soudu nesouhlasím. Myslím si, že v tomto konkrétním případě stojí právo na straně svobody projevu, která by měla převážet nad ochranou osobnostních práv K. Březiny.

Jak jsem již dříve uvedl (opakování celé argumentace na tomto místě považuji za nadbytečné), ochranu osobnosti K. Březiny silně oslabuje již samotný fakt, že v době zveřejnění komiksu byl ministrem vlády, tedy jednou z nejvýše postavených veřejně činných osob ve státě.

Je zřejmé, že předmětný díl komiksu Zelený Raoul překročil hranice všeobecně přijímaného tak zvaného dobrého vkusu a vyobrazení sexuálních aktivit žalobce působilo silně urážlivě a obscénně.

Nemyslím si však, že to bez dalšího znamená, že takový komiks se ocitá za hranou ústavně garantované svobody projevu. Za prvé jde o lehký žánr komiksu a každému průměrně uvažujícímu čtenáři je jasné, že jde o fikci a nikoli o realitu. Za zásadní argument ve prospěch svobody projevu považuji v konkrétním případě tezi vydavatele Reflexu, že komiks pouze parodoval všeobecně rozšířený mediální obraz K. Březiny, který ministr sám aktivně vytvářel. Jinými slovy, člen vlády, který o sobě sám veřejně prohlásí, že měl tolik milenek, že si je už ani všechny nespočítá, se nemůže divit, když bude v kresleném příběhu v časopise karikován coby sexuální maniak.

Vyšší úroveň ochrany osobnostních práv by podle mého názoru měla být garantována osobě-nepolitikovi, která svým chováním nedává žádný důvod k podobnému karikování a kterou zveřejněné informace mohou výrazně poškodit, a to jak profesně, tak v očích

^{236.)} Nález Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 359/96, ze dne 10. 7. 1997.

veřejnosti. V konkrétním případě by taková situace hypoteticky nastala, pokud by se v komiksu objevila místo postavy K. Březiny například postava duchovního nebo učitele, který za celou svou kariéru nečelil žádnému skandálu se sexuální tematikou, a ani se o tématu sexu sám v excesivní míře veřejně nezmiňuje. I zde by však musel soud pečlivě vyvažovat konkrétní střet svobody projevu a osobnostních práv a bez dalšího nelze říci, která by měla dostat automaticky přednost.

Lze připomenout (výše popsáný) známý výrok Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Handyside proti Velké Británii*, kdy soud vyslovil tuto právní větu: „*Právo na svobodu projevu musí mít zaručeno nejen ten, kdo šíří informace a ideje, které jsou státem či libovolným segmentem obyvatelstva přijímány pozitivně, považují se za neofenzivní nebo se střetávají s lhostejností, ale i šířitel informací a idejí, které zraňují, šokují či znepokojují.*“ Jak upozorňuje Herczeg,^{237.)} kauza ministra Březiny je dobrým příkladem rozdílného přístupu k ochraně svobody projevu v kontinentální Evropě a ve Spojených státech. Obecně lze říci, že pro státy kontinentální Evropy je typická tendence soudů brát zobrazení sexuálního chování za chráněné tvrdé jádro intimního života, které je nutné preferovat před svobodným projevem, například ve formě politické satiry. Naproti tomu americký přístup v obdobných případech upřednostňuje svobodu projevu. Obecně je možné tvrdit, že garance svobody projevu je v USA výrazně širší, než v Evropě. Konkrétním případem může být slavný rozsudek Nejvyššího soudu USA v kauze *Hustler versus Falwell* z roku 1988.^{238.)} Pornografický časopis *Hustler*, patřící vydavateli L. Flyntovi, zveřejnil zcela smyšlený rozhovor s ultrakonzervativním americkým farářem J. Falwellem. Fiktivní Falwell v něm tvrdí, že přišel o panictví s vlastní matkou, s níž opilý souložil na záchodcích.

Přestože takový útok je, troufám si tvrdit, velice silným zásahem do osobnostních práv člověka, Nejvyšší soud USA ve známém judikátu jasně upřednostnil svobodu projevu a tisku. Soud mimo jiné judikoval, že „*jádrem prvního dodatku Ústavy (svoboda tisku, pozn. aut.) je zásadní důležitost volného toku myšlenek a názorů na věci veřejného zájmu. Svoboda projevu je nejen aspektem individuální svobody, a tím i dobrem sama o sobě, ale i*

^{237.)} Herczeg, J., *Meze svobody projevu*, Orac, Praha 2004, s. 74-75.

^{238.)} Rozsudek Nejvyššího soudu USA, sp.zn. 485 U.S. 46, ze dne 24. 2. 1988.

zásadním prvkem společného úsilí o pravdu a zdravou společnost. Soud proto klade velký důraz na to, aby ochránil projev před sankcemi ze strany státu. ^{239.)}

Případ druhý

V otázce karikatur řešil vrcholný soudní orgán ochrany ústavnosti ještě nejméně jeden pozoruhodný případ, a sice ve věci sporu bývalého šéfa poradců předsedy vlády M. Zemana M. Šloufa a vydavatele týdeníku Respekt.

Skutkový stav

Týdeník Respekt ve svém čísle 29/2000 zveřejnil na titulní straně malovanou karikaturu, na které byla tvář M. Šloufa zobrazena v podobě papírového oznámení o hledání zločince z dob tak zvaného Divokého Západu v Americe. Karikatura šéfa premiérových poradců byla doplněna titulkem „Všichni premiéroví gangsteři“, který odkazoval na text uvnitř čísla.

Právní aspekty

M. Šlouf žaloval vydavatele Respektu hned v několika bodech,^{240.)} pro účely této práce z nich vybereme pouze žalobu ve věci výše zmíněné karikatury.

Šlouf se domáhal omluvy za to, že karikatura v podobě oznámení o hledání zločince u čtenářů navozuje dojem, že on sám je hledanou osobou páchající trestnou činností. Obecné soudy se v daném případě ztotožnily s názorem žalobce a judikovaly, že karikatura překročila míru akceptovatelné ironie a nadsázky, protože pro průměrného rozumně uvažujícího čtenáře nemuselo být zřejmé, že jde o věc smyšlenou, nevážnou, naopak mohla vést k přesvědčení, že žalobce je hledaným zločincem.

Žalovaný podal stížnost k Ústavnímu soudu, který ve svém nálezu z dubna 2005^{241.)} vyslovil několik zásadních právních vět v otázce přípustných mezí karikování.

Karikaturu v citovaném nálezu obecně definoval coby útvar, který „*náleží do podmnožiny hodnotících soudů, jedná se o jiný způsob kritiky, jež svým terčem činí určitý charakterový*

^{239.)} Rozsudek Nejvyššího soudu USA, sp.zn. 485 U.S. 46, ze dne 24. 2. 1988.

^{240.)} Podrobněji viz nálezy Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

^{241.)} Nálezy Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.

rys, tělesnou vlastnost, čin konkrétní karikované osoby, na který pomocí ironie a nadsázky upozorňuje a tímto způsobem kritizuje.“

Současně soud vymezil metodiku, podle které posuzovat soulad karikatury se zákonem, když judikoval, že *„pro karikaturu je typické, že zveličuje, přehání a ironizuje, a proto nezbytným předpokladem pro bezchybné právní posouzení je odstranění satirického hávu, do nějž se halí vlastní informace; i karikatura musí spočívat na reálném základě, byť minimálním. Vzhledem k tomu, že karikatura používá výrazových prostředků sobě vlastních, je třeba na způsob, jímž se vyjadřuje, nahlížet shovívavěji, nelze však připustit, aby zcela zjevně přesáhla meze přiměřenosti v poměru ke sledovanému cíli kritiky (tzv. intenzivní exces).*“

V daném konkrétním případě Ústavní soud dospěl k tomu, že karikatura nevykročuje z mezí přijatelné kritiky a není s to vyvolat v průměrně uvažujícím čtenáři dojem, že žalobce je stíhaným zločincem, a takto se dotknout jeho osobnostní integrity. Hlavním argumentem soudu přitom bylo, že oznámení o hledání zločince z dob tak zvaného Divokého západu nemá nic společného s tradicemi České republiky, kde se s žádným podobným oznámením nebylo možno setkat. Proto musí být běžnému čtenáři zřejmé, že Šlouf není hledaným zločincem, nýbrž že jde o novinářskou nadsázku.

Domnívám se, že takové závěry Ústavního soudu jsou v zásadě správné. Relativně vhodným způsobem vyvažují právo na svobodu projevu a právo na ochranu osobnosti.

Mimochodem, metodika posuzování přijatelnosti karikatury, kterou soud v naposledy zmíněném nálezu vymezil, je podle mého názoru dalším argumentem pro neudržitelnost právního posouzení věci K. Březina versus vydavatel časopisu Reflex (viz první případ).

Oním obligatorním „minimálním základem“, na kterém karikatura Březiny v Zeleném Raoulu spočívá, jsou dle mého mínění ministrovy výroky o vlastní vysoké sexuální výkonnosti a rovněž citát premiéra M. Zemana, že Březina je „sexuální maniak“. Odpověď na druhou otázku, tedy zda došlo v tomto případě k intenzivnímu excesu z hlediska přiměřenosti výrazových prostředků, je podle mého názoru: Ne.

Záporné stanovisko ale opírám především o jiný argument, který jsou zmínil již dříve. Je jím mé principiální přesvědčení o tom, že v případě politiků nemůže dojít k nezákonnému zásahu do osobnostních práv v podobě hodnotícího soudu (Ústavní soud řadí karikaturu mezi hodnotící soudy). Osoba, která dobrovolně vstoupí do politického života s tím, že

bude ovlivňovat osud země i jejích občanů, musí snést jakoukoli kritiku. Pokud to nedokáže a neumí se účinně bránit proti případné neřet kritice jinak, než prostřednictvím žaloby, nemá v politice co pohledávat.

Z tohoto hlediska je míra expresivnosti obrázků v komiksu Zelený Raoul v případě ministra vlády irelevantní.

Kapitola 11:

Ústavně právní aspekty tak zvaného „náhubkového zákona“

Má veřejnost právo dozvědět se podrobné informace z trestního řízení? Má právo znát obsah policejního odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu v případě, že je na něm zachyceno nezákonné nebo alespoň hrubě nemorální chování politika?

Těmito diskusemi se už druhým rokem intenzivně zabývá jak zákonodárce, tak představitelé sdělovacích prostředků, ale i společnost jako celek. Může za to silně kontroverzní zákon 52/2009 Sb., který s účinností od dubna 2009 novelizoval trestní řád, trestní zákon, zákon o přestupcích a zákon o ochraně osobních údajů.

Novinářská obec začala zákonu přezdívat náhubkový, protože je přesvědčena, že přinesl neústavní průlom do práva na svobodu projevu. Například deník Mladá fronta Dnes v den nabytí účinnosti zákona zveřejnil na titulní stránce velkou fotografii šestice předních českých investigativních reportérů s ústy přelepenými lepicí páskou.^{242.)} Proti zákonu protestují i mezinárodní novinářské organizace, například podle Reportérů bez hranic „tento zákon vážně podkopává právo informovat a být informován, podkopává ústavou zaručené právo šířit zprávy a informace.“^{243.)} Proti zákonu brojí i někteří přední právníci a politici. Kritika vyvrcholila v květnu 2009, kdy skupina 34 senátorů podala na základě čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy Ústavnímu soudu návrh na zrušení sporných zákonných ustanovení. O návrhu nebylo ke dni uzavření rukopisu této práce rozhodnuto.

Co vzbudilo takhle velkou pozornost? Pojděme si nejprve stručně shrnout, jaké novinky zákon 52/2009 Sb. přináší.

První část novely mění ustanovení zákona 141/1961 Sb., **trestní řád**. Podstatně modifikuje § 8a trestního řádu, když jednak oslabuje všeobecnou povinnost orgánů činných v trestním řízení (dále také OČTŘ) informovat o své činnosti veřejnost poskytováním informací sdělovacím prostředkům (viz dále), jednak připojuje k původnímu znění § 8a odst. 1 druhou větu

^{242.)} MF DNES, 1. 4. 2009, s. 1. Kvůli zákonu 52/2009 Sb. vznikla webová stránka www.vezenipronovinare.cz, kde jsou dostupné další podrobnosti přesahující rámec této práce

^{243.)} Viz www.vezenipronovinare.cz.

§ 8a

(1) Při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisejí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. V přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka; takové informace mohou v nezbytném rozsahu zveřejnit pouze pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení.

(2) Při poskytování informací podle odstavce 1 orgány činné v trestním řízení zvláště dbají na ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let.

Původní všeobecná povinnost OČTŘ informovat veřejnost je přenesena do nového § 8a odst. 3, kde je však značně modifikována a oslabena, protože dotčeným orgánům zakazuje poskytnout informaci z důvodů uvedených v odst. 1.

§ 8a

(3) Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací podle odstavce 1 veřejným sdělovacím prostředkům; poskytnutí informací odeprou z důvodů ochrany zájmů uvedených v odstavcích 1 a 2. Vyhradí-li si v přípravném řízení státní zástupce právo poskytnout informace o určité trestní věci, může je policejní orgán poskytnout jen s jeho předchozím souhlasem.

Zcela novou úpravou je § 8b trestního řádu:

§ 8b

(1) Osoby, kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace o osobách uvedených v § 8a odst. 1 pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem, je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům. O tom musí být tyto osoby poučeny.

(2) Nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži.

(3) Zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného uvedeného v odstavci 2, je zakázáno.

(4) Pravomocný rozsudek nesmí být zveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jména, popřípadě jmen, příjmení a bydliště poškozeného uvedeného v odstavci 2. Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchaného trestného činu rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku za účelem přiměřené ochrany zájmů takového poškozeného.

(5) Zákaz zveřejnění informací uvedený v odstavcích 2 až 4 neplatí,

- a) umožňuje-li jejich zveřejnění tento zákon,
- b) je-li jejich zveřejnění nezbytné pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení, nebo
- c) dá-li k jejich zveřejnění poškozený předchozí písemný souhlas; je-li poškozený mladší 18 let nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, musí dát takový souhlas také jeho zákonný zástupce.

Konečně, zákon 52/2009 Sb. zavádí i novou, a zřejmě nejkontroverznější regulaci, a to v §8c trestního řádu.

§ 8c

Pokud tento zákon nebo zvláštní právní předpis nestanoví jinak, nikdo nesmí bez souhlasu osoby, které se takové informace týkají, zveřejnit informace o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu podle § 88 nebo informace z něj získané, údaje o telekomunikačním provozu zjištěné na základě příkazu podle § 88a, nebo

informace získané sledováním osob a věci podle § 158d odst. 2 a 3, umožňují-li zjištění totožnosti této osoby a nebyly-li použity jako důkaz v řízení před soudem.

Druhá část zákona 52/2009 Sb. ruší §26 zákona 200/1990 Sb., **o přestupcích** (Přestupky na úseku soudnictví mládeže).

Třetí část tak zvaného „náhubkového zákona“ mění zákon 101/2000 Sb., **o ochraně osobních údajů**, a to tak, že zavádí dva nové správní delikty:

§ 44a

(1) Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem.

(2) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit pokutu do 1 000 000 Kč.

(3) Za přestupek podle odstavce 1 spáchaný tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem lze uložit pokutu do 5 000 000 Kč.

§ 45a

(1) Právnícká osoba nebo podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem.

(2) Za správní delikt podle odstavce 1 se uloží pokuta do 1 000 000 Kč.

(3) Za správní delikt podle odstavce 1 spáchaný tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem se uloží pokuta do 5 000 000 Kč.

V § 46 navíc přidává 4. odstavec, který zní:

§ 46

(4) Správní delikty podle tohoto zákona projednává v prvním stupni Úřad (pro ochranu osobních údajů).

Konečně, za čtvrté mění zákon 52/2009 Sb. ustanovení zákona 140/1961 Sb., **trestní zákon**.

Novela výrazně zpřísnila úpravu, když vztáhla skutkovou podstatu trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji nejen na osobní údaje shromážděné v souvislosti s výkonem veřejné správy, ale nově i na osobní údaje shromážděné v průběhu trestního řízení.

§ 178

Neoprávněné nakládání s osobními údaji

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, neoprávněně sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si přisvojí osobní údaje o jiném shromážděné v průběhu trestního řízení nebo v souvislosti s výkonem veřejné správy a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo, byť i z nedbalosti, poruší právním předpisem stanovenou povinnost mlčenlivosti tím, že sdělí nebo zpřístupní osobní údaje o jiném získané v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo*
- b) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 porušením povinností vyplývajících z jeho povolání, zaměstnání nebo funkce.*

Trestní zákon 140/1961 Sb. je dnes již nahrazen novou normou, zákonem 40/2009 Sb., trestní zákoník. Ten dikci novely ve svém § 180 v podstatě přebírá, pouze slova „osobní údaje o jiném shromážděné v průběhu trestního řízení nebo v souvislosti s výkonem veřejné správy“ z původního § 178 odst. 1 trestního zákona nahrazuje novou formulací „osobní údaje, které byly o jiném shromážděné v souvislosti s výkonem veřejné moci“.

Zákon 52/2009 Sb. tedy omezuje svobodu projevu i právo na informace, zaručené čl. 17 Listiny, a to zejména v těchto bodech:

- zásadně omezuje obecnou povinnost orgánů činných v trestním řízení informovat média a tím veřejnost o probíhajícím trestním řízení
- zavádí zákaz informování o totožnosti osob v rámci přípravného řízení, a to dokonce i o totožnosti osoby, proti které se řízení vede
- zakazuje zveřejnění osobních údajů o poškozeném v případě závažných trestných činů
- zakazuje zveřejnění informací o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu nebo informace z něj získané a informace získané sledováním osob a věcí, umožňují-li zjištění totožnosti této osoby a nebyly-li použity jako důkaz v řízení před soudem
- výrazně zpřísnuje tresty za porušení zákazu zveřejnění osobních údajů (pokuta ve správním řízení až 5 milionů korun)
- rozšiřuje skutkovou podstatu trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji i na údaje shromážděné v trestním řízení, za což hrozí až pětiletý trest odnětí svobody.

Důvodem vzniku zákona 52/2009 Sb. byl původně vládní návrh,^{244.)} jehož výlučným účelem bylo zlepšení ochrany zájmů poškozených, osob jim blízkých a osob mladších 18 let v trestním řízení. V Poslanecké sněmovně byl však návrh zákona na základě pozměňovacího návrhu předloženého ústavně právním výborem (za vedení předsedy výboru, poslance za ODS M. Bendy) zcela zásadně změněn a přepracován; a v takto pozměněné podobě bez podrobnější debaty schválen. Z obsahu změn je přitom zřejmé, že zákon primárně nejvíce zasahuje do práce médií. Znemožňuje jim publikovat policejní odposlechy, informace o obětech a pachatelích trestných činů a samotné orgány činné v trestním řízení jsou dle novely povinny poskytovat podstatně méně informací.

Protože součástí pozměňovacího návrhu přirozeně není důvodová zpráva, můžeme se z hlediska argumentace ve prospěch novely držet výroků jejího hlavního proponenta, již zmiňovaného Bendy.

^{244.)} Sněmovní tisk 443/0.

Ten na otázku médií, proč je tak zvaný náhubkový zákon nutný, odpověděl: „*Snažíme se chránit soukromí osob, a to i v otázkách trestního řízení. Nevidím důvod, proč by oběti závažných trestných činů měly být prohnány bez jejich souhlasu médií. A nevidím jediný důvod, proč by měly být zveřejňovány odposlechy. Ty v žádném případě nemáte mít v ruce. To je silový instrument státu na odhalování nejzávažnější trestné činnosti, ten nemá sloužit k publikování. (...) Moje rodina žila dvacet let pod odposlechem (Benda pochází z disidentské rodiny, pozn. aut.) a já jsem opravdu hodně citlivý na jejich zveřejňování. Prostě nechci, aby tady tahle možnost jakkoli byla.*“^{245.)}

Na otázku, zda není trestněprávní represe příliš tvrdá, když i bez novely zákon chrání osoby před neoprávněnými zásahy do jejich práv, reagoval: „*Já si myslím, že zatím ta ochrana osobnosti v praxi moc nefunguje. Statistiky vám neřeknu. Nepotřebuji je. Je to opřené o zkušenost a čtení novin. Všechny příběhy, se kterými jsem se setkal, mluvím například o hercích, umělcích, mi potvrzují, že se nedá vysoudit reálně v této zemi nic, co by speciálně bulvár bolelo natolik, aby přestal tisknout věci, které lidi poškozují. To, že dostanete od soudu nějakou osobní satisfakci a odškodnění, je vám možná někdy k něčemu, ale není pravda, že to média bolí natolik, aby příště postupovala uvážlivěji.*“^{246.)}

Na argument, že strach z trestu odnětí svobody může vést u novinářů k nežádoucí autocenzuře, Benda řekl: „*Připouštím, že to má mít do jisté míry zastrašující účinek. Ale na přílišnou autocenzuru nevěřím. Noviny jsou dnes velké ekonomické fabriky. Mají velká právní oddělení, celé týmy. Když budou mít pocit, že ta věc je vysoce ožehavá, že by někdo mohl jít sedět, tak tam třeba nasadí někoho, kdo nemá rodinu... Fakt to nezjednodušuje. Chci dosáhnout toho, aby odposlechy nesloužily k šíření drbů a aby si noviny pořádně ověřily informace, než něco napíšíou.*“^{247.)}

Benda přiznává, že bezprostředním motivem jeho pozměňovacího návrhu byly případy, kdy média otiskla přepisy telefonních odposlechů, zejména pak z policejního spisu jménem Krakatice. Z nich plynulo, že vrcholní politici byli v roce 2000 v nepřímém kontaktu se špičkami organizovaného zločinu. Tyto operativní poznatky však nikdy nevedly ke sdělení obvinění z trestného činu.

Články o spisu Krakatice Benda komentoval: „*Neměli bychom zveřejňovat drby, které si někdo říká v telefonu. Musíte přece ty informace potvrzovat i z jiných zdrojů, do telefonu se*

^{245.)} Kundra, O., Spurný, J., Marek Benda: Nejlepší je zákaz, Respekt, 10. 11. 2008, s. 10.

^{246.)} Tamtéž.

^{247.)} Šťastný, O., Novináře chceme trochu zastrašit, MF DNES, 9. 12. 2008, s. 9.

kecá ledacos. A víte, že to v očích veřejnosti funguje podle zásady: není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu. (...) Já osobně mám stoprocentně čisté svědomí. Ale nemám nejmenší tušení, jestli si o mně nějací dva strejcové povídají do telefonu způsobem, který mě může skandalizovat. Tomu přece nemůžu jakkoli zabránit. ^(248.)

Na argument, že dle prohlášení bývalých důstojníků policejního Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu jsou v České republice některé závažné kriminální kauzy s politickým přesahem účelově „zametány pod koberec“ a že zveřejnění odposlechů se jeví jako jediná možnost, jak veřejnost informovat o skandálním chování některých politiků, Benda reagoval: *„Nahrazujete právní stát soudcem lynčem. Problém se má řešit právně, a když něco neumím prošetřit, nemůžu to předhodit veřejnosti k posouzení.* ^(249.)

Kriminalizaci zveřejnění odposlechů Benda relativizuje. Říká, že v případě, kdy je na zveřejnění odposlechu veřejný zájem, soudce uložit trest nemusí. *„Je to stejné, jako když vezete autem ženu do porodnice a máte v krvi jeden a půl promile. Formálně jste spáchali trestný čin, ale každý státní zástupce stíhání zastaví.* ^(250.)

Poslanec tak zjevně naráží na materiální stránku trestného činu v pojetí zákona 140/1961 Sb., trestní zákon. Ten v § 3 odst. 2 stanovil, že čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. Nový trestní zákoník 40/2009 Sb., účinný od ledna 2010, pak tuto koncepci zrušil a nahradil jiným materiálním korektivem. Konkrétně v § 12 odst. 2, podle kterého trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Za druhé Benda naráží na pravidla obsažená v samotné Listině, kdy by v případě převažujícího veřejného zájmu byla trestní perzekuce za zveřejnění odposlechu zřejmě v rozporu s ústavně garantovanou svobodou projevu. Zejména by šlo argumentovat nesplněním podmínek čl. 17 odst. 4 Listiny, podle kterého lze svobodu projevu a právo šířit informace omezit pouze zákonem, *jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná* (zvýrazněno autorem) pro ochranu práv druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

^{248.)} Šťastný, O., Novináře chceme trochu zastrašit, MF DNES, 9. 12. 2008, s. 9.

^{249.)} Tamtéž.

^{250.)} Tamtéž.

Na stranu zastánců zákona 52/2009 Sb. se otevřeně postavil i prezident republiky V. Klaus, který odmítl společnou žádost šéfredaktorů všech velkých českých médií, aby využil svého práva vrátit zákon Poslanecké sněmovně k novému projednání dle čl. 62 písm. h) Ústavy.

V písemné odpovědi Klaus postavil svou argumentaci na tom, že při konfliktu dvou důležitých zájmů, tedy svobody projevu a ochrany osobnosti, bude „vždy stát na straně toho slabšího, jenž se svých svobod a práv dovolává obtížněji, tedy jednotlivého občana.“^{251.)}

Prezident odmítl zveřejnění telefonních odposlechů o podezřelých aktivitách politiků považovat bez dalšího za veřejný zájem. Tlak na „vetování“ zákona označil toliko za soukromou lobby vydavatelů médií, kterým jde jen o peníze a slávu. „*Chápu, že někteří novináři si zvyšují svůj profesionální statut a popularitu právě ilegálním zveřejňováním informací, které mají potenci (a již se tak mnohokrát stalo) nenapravitelně poškodit pověst, čest a společenské uplatnění nevinných občanů. Chápu rovněž, že v dnešním pojetí mediálního byznysu je z hlediska vydavatelů hlavním kritériem úspěšnosti zvyšování sledovanosti či čtenosti, od něhož se odvíjí jejich podnikatelský úspěch. (...) Neregulérní však je na podporu těchto privátních aktivit argumentovat zájmem veřejným. Nemůže to být přece sama profesní skupina, která svůj produkt za ‚veřejný zájem‘ případně označí, ale pouze nezávislý soud – a to vždy následně, protože každý případ je jiný (...).*“^{252.)}

Prezident tedy v důsledku (podobně jako Benda) vyjadřuje přesvědčení, že v případě veřejného zájmu soud novináře a vydavatele za zveřejnění odposlechů nepotrestá.

Nejucelenější ústavně právní argumentaci v *neprospěch* existence zákona 52/2009 Sb. (přesněji: proti existenci jeho podstatných částí) obsahuje již zmíněný návrh na zrušení zákona, který Ústavnímu soudu podala skupina senátorů pod neformálním vedením místopředsedy Senátu, doc. JUDr. Petra Pitharta, dr. h. c., a to pouhý měsíc poté, co novela nabyla účinnosti (duben 2009).^{253.)}

^{251.)} Odpověď prezidenta republiky na dopis šéfredaktorů českých médií, 12. 2. 2009, www.klaus.cz/clanky/1541.

^{252.)} Tamtéž.

^{253.)} Návrh skupiny 34 senátorů na zrušení ustanovení § 8a odst. 1, věty druhé, § 8b odst. 1, § 8c zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 44a, § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 178, odst. 1, slova „v průběhu trestního řízení nebo“, odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; ze dne 11. 5. 2009.

Navrhovatelé tvrdí, že novela je v rozporu s čl. 17 Listiny a čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, protože omezuje svobodu projevu, aniž by byly splněny Ústavou stanovené podmínky omezení těchto práv a svobod.

Zákon 52/2009 Sb. navrhovatelé kritizují v těchto hlavních bodech:

1.) Zákon nepřipustně cenzuruje informace, které orgány činné v trestním řízení smějí poskytovat médiím. „*Ustanovení § 8a odst. 1, § 8b a § 8c po Novele jednoznačně směřují k omezení transparentnosti přípravného řízení, k omezení veřejné kontroly činnosti orgánů činných v trestním řízení a médiím se, způsobem typickým pro cenzuru, ponechává pouze úzký a pro orgány činné v trestním řízení zákonným zákazem předem pozitivně vymezený prostor pro poskytování zcela obecných informací o tomto řízení, bez uvedení jakýchkoli podrobností o osobách, které jsou předmětem trestního řízení.*“^{254.)}

Navrhovatelé upozorňují, že vysokou mírou obecnosti informací je smysl celého principu informování veřejnosti podkopán. „*Pokud orgány činné v trestním řízení s omezením, založeným na uvážení dalších okolností poskytnou veřejným sdělovacím prostředkům informace o své činnosti, budou tyto v konkrétních případech výrazně poznamenány absencí podrobností o osobách, jimž orgány činné v trestním řízení věnují zákonnou pozornost jako podezřelým nebo obviněným z trestného činu. Taková nekonkrétní informace bude pro veřejnost bezcenná, zejména, půjde-li o osobu veřejně činnou.*“^{255.)}

V rozporu s původním smyslem vládního návrhu zákona se ochrana neposkytuje toliko obětem trestných činů, ale především podezřelým a obviněným, o které sdělovací prostředky mohou projevit důvodný zájem. Navrhovatelé s ohledem na principy práce médií poznamenávají, že takovou ochranu dává zákon v důsledku hlavně těm, kteří si ji zaslouží nejméně. „*Půjde o pachatele nejzávažnější trestné činnosti s výraznými dopady na společnost nebo o osoby veřejně činné, jejichž veřejné působení podléhá přísnějším měřítkům, než chování jiných osob. O jiné osoby totiž veřejnost zpravidla zájem*

^{254.)} Návrh skupiny 34 senátorů na zrušení ustanovení § 8a odst. 1, věty druhé, § 8b odst. 1, § 8c zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 44a, § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 178, odst. 1, slova „v průběhu trestního řízení nebo“, odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; ze dne 11. 5. 2009.

^{255.)} Tamtéž.

neprojevuje. ^{256.)} Skupina senátorů ve své stížnosti uvádí rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Campos Damaso proti Portugalsku, z něhož vyplývá přesvědčení soudu, že je pro demokratickou společnost prospěšné, jestliže tisk informuje veřejnost o probíhajícím trestním řízení včetně toho, že je vedeno proti konkrétní osobě veřejně činné.

2.) Zákon přichází s nepřiměřeně tvrdými až drakonickými tresty za jeho porušení. Nevhodná je i konstrukce dvou nových správních deliktů (viz znění novely výše). *„Podřazení do režimu správního trestání je v rámci úpravy médií a úpravy obecné svobody projevu nevhodné a neodůvodnitelné a je v praxi oprávněně kritizováno. Stejně tak neodůvodnitelná je výše sankcí, které mohou činit až 5.000.000,- Kč. V této souvislosti je možné poukázat na zcela bezproblémové dodržování zákazu uveřejnění identity pachatelů trestných činů podle § 52 až 54 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a to přesto, že porušení tohoto zákona je sankcionováno ‚pouze‘ jako přestupek s možnou pokutou ‚pouze‘ do výše 50.000,- Kč.* ^{257.)}

Stejně nevhodné je dle navrhovatelů i rozšíření skutkové podstaty trestného činu Neoprávněného nakládání s osobními údaji. *„Zákonodárce zvolil v tomto případě přístup, který nelze označit jinak, než jako hypertrofii trestní represe. Novela strukturovaně a cíleně postihuje za neoprávněné zveřejnění osobních údajů především novináře a dále jejich zdroje za podmínky, že toliko získají informace z trestního řízení způsobem, který novelizovaná ustanovení trestního řádu vylučují a přísněji pak, když tyto informace použijí k informování veřejnosti.* ^{258.)}

3.) Třetí výtka směřuje proti tomu, že novela neumožňuje prolomit zákaz ani ve veřejném zájmu, zejména při důvodném podezření, že se kriminálního činu dopustily osoby veřejně činné. (Benda: *„Já nerad dávám do zákona pojem veřejný zájem. Je to strašně složitý termín, pod veřejný zájem schováte všechno a nic. Je to hrozně gumové ustanovení.* ^{259.)}

^{256.)} Návrh skupiny 34 senátorů na zrušení ustanovení § 8a odst. 1, věty druhé, § 8b odst. 1, § 8c zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 44a, § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 178, odst. 1, slova „v průběhu trestního řízení nebo“, odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; ze dne 11. 5. 2009.

^{257.)} Tamtéž.

^{258.)} Tamtéž.

^{259.)} Šťastný, O., Novináře chceme trochu zastrašit, MF DNES, 9. 12. 2008, s. 9.

4.) Napadená ustanovení novely podle autorů senátního návrhu v rozporu se zásadou odpovědnosti státu za jednání svých úředníků přenáší povinnost chránit konkrétní informace získané v souvislosti s trestním řízením na neomezený a blíže neurčený okruh soukromých osob. „*Je zřejmé, že je to stát, kdo by měl nést odpovědnost za jednání svých úředníků. Je v rozporu s čl. 17 odst. 4 Listiny pokud stát omezuje svobodu projevu tím, že novináře a ba co víc, i soukromé osoby, postihuje za zveřejnění informací, které se dostaly na veřejnost v důsledku pochybení úředníka, za jehož činnost stát odpovídá.*“^{260.)}

Odpověď, na čí straně je pravda, je už druhý rokem velmi živým tématem společenských diskusí. Domnívám se, že výsledku je možné se dobrat pouze poctivou analýzou smyslu úpravy a významu chráněných hodnot, kterých se dotýká.

Pokud samotný hlavní autor pozměňovacího návrhu Benda připouští (viz výše), že účelem novely je regulovat obsah médií a dodává, že zákon „má mít do jisté míry zastrahující účinek“, lze se ptát, jestli zákon 52/2009 Sb. není především zákonem na ochranu černého svědomí politiků stýkajících se s pochybnými lidmi nebo figurujících v kriminálních kauzách.

Připomeňme, že krátce předtím, než ústavně právní výbor s novelou přišel, začalo být jedním z hlavních témat společenské diskuse riziko propojování organizovaného zločinu s vysokou politikou. Média v této době zveřejňovala obsah policejních odposlechů ze spisu Krakatice, které shodou okolností informovaly i o Bendových dvou kolezích z vládní strany.

Na podkladě odposlechů novináři v září a říjnu 2008 napsali, že I. Langer (v době zveřejnění přepisů telefonních odposlechů byl ministrem vnitra) lobbboval v roce 2000 z pozice místopředsedy Poslanecké sněmovny u vysoce postavených bankéřů za miliardový úvěr pro financování soukromého projektu skupiny podnikatelů, v jehož pozadí stál kontroverzní podnikatel F. Mrázek.

Vzápětí Langer, kterému lidé okolo Mrázka přezdívali „Íčko“, dostal dvoumilionovou půjčku na opravu svého domu od osoby-podnikatele, které přineslo získání úvěru

^{260.)} Návrh skupiny 34 senátorů na zrušení ustanovení § 8a odst. 1, věty druhé, § 8b odst. 1, § 8c zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 44a, § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 178, odst. 1, slova „v průběhu trestního řízení nebo“, odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; ze dne 11. 5. 2009.

prospěch.^{261.)} Ve stejné době novináři napsali, jak si Mrázkovi obchodní společníci v telefonních odposleších pochvalují spolupráci s poslancem vládní strany V. Tlustým, kterému přezdívali „Téčko“, a jak hovoří o údajných milionových provizích pro jeho osobu coby odměnu za dobrou spolupráci při obhajobě jejich ekonomických zájmů.^{262.)}

Jak ministr vnitra Langer, tak i poslanec Tlustý na dotaz médií veřejně potvrdili, že se s lidmi, kteří o nich na odposleších hovoří, skutečně soukromě scházeli a za jejich zájmy lobbovali; popřeli pouze, že věděli, že v pozadí stojí podnikatel Mrázek. Tlustý odpřísáhl, že od podnikatelů žádné peníze nevezal.^{263.)} Tlustý doslova řekl: „*Nebyl jsem vědomým spolupracovníkem organizovaného zločinu.*“^{264.)}

Skutečnost, že nejde pouze o „kecy“ (termín M. Bendy pro obsah telefonních odposlechlů, viz výše), nýbrž že informace jsou mimořádně závažné, potvrdil i tehdejší předseda vlády M. Topolánek. Ten o informacích shromážděných policií o propojení organizovaného zločinu a vrcholné politiky z doby okolo roku 2000 nejprve obecně prohlásil: „*Policie a služby to možná chtěly - alespoň jejich část - řešit, ale byly umlčeny či zastrašeny. A ten stav trvá dodnes.* (podtrženo autorem).“^{265.)}

Předseda vlády dále uvedl: „*Četl jsem odposlechy a je tam stále: Téčko (Tlustý) zatlačí, Téčko dostane tolik a tolik, Téčku postavíme barák, tam mu hodíme to... Z toho jednoznačně vyplývá, že tam byla přímá vazba. To, že Vlastimil Tlustý říká, že se na tom nijak nepodílel, že z toho neměl žádný profit, tak tomu snad nevěří ani on sám.*“^{266.)}

Lze-li namítnout, že v Tlustého případě Topolánek coby předseda ODS využil obsah zveřejněných odposlechlů jako vhodný důvod ke kritice vnitrostranického oponenta, v případě ministra vnitra I. Langerata tato námitka nemůže mít nejmenší místo. Langerovy kontakty se spolupracovníky F. Mrázka Topolánek nedlouho po svém odchodu z funkce předsedy vlády komentoval: „*V době, kdy to Langer udělal, to bylo na hraně, taky jsem mu to vytknul.*“^{267.)}

V sérii článků o podnikateli F. Mrázkovi figurovala také další jména vysoce postavených politiků (ne vždy v negativních souvislostech). Šlo například o bývalého místopředsedu

^{261.)} Syrovátka, T., Šťastný, O., Langer lobboval za svého věřitele, MF DNES, 2. 10. 2008, s. 1.

^{262.)} Kmenta, J., Mrázek: Miliony pro Tlustého, MF DNES, 22. 9. 2008, s. 1.

^{263.)} Šťastný, O., Langer: Možná jsem byl naivní, MF DNES 20. 9. 2008, s. 3; Kmenta, J., Mrázek: Miliony pro Tlustého, MF DNES, 22. 9. 2008, s. 1.

^{264.)} Kmenta, J., Mrázek: Miliony pro Tlustého, MF DNES, 22. 9. 2008, s. 1.

^{265.)} Šídlo, J., Šimůnek, P., Přetrhnu nitě mezi politikou a zločinem, Hospodářské noviny, 15. 9. 2008, s. 11.

^{266.)} Nedělní partie, TV Prima, 21. 9. 2008.

^{267.)} Tachecí, B., Není pravda, že nebojuji, MF DNES, 2. 12. 2009, s. 10.

vlády a ministra průmyslu a obchodu M. Grégra (ČSSD) nebo bývalého předsedu vlády J. Paroubka (ČSSD).

Kdyby v té době již byl v účinnosti zákon 52/2009 Sb., autor i vydavatel těchto článků by se mohl důvodně obávat postihu za trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji.

Domnívám je, že tak zvaný náhubkový zákon ve svém důsledku poskytuje zcela nepřiměřenou ochranu veřejně činným osobám (zejména politikům), o jejichž kontaktech s lidmi s pochybnou pověstí má veřejnost velice intenzivní zájem vědět.

Z hlediska obecné povinnosti orgánů činných v trestním řízení zákon 52/2009 Sb. nevhodně zužuje rozsahu poskytovaných informací médiím. Jako zcela přehnané se jeví také ustanovení § 8b trestního řádu, jehož první odstavec stanoví takové restriktce v šíření informací z trestního řízení, že může vést k absurdním situacím, kdy je oběť trestného činu nucena tajit identitu pachatele před všemi osobami, tedy například i před členy vlastní rodiny. § 8b trestního řádu ve druhém odstavci dále zakazuje jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného u přesně stanovených kategorií trestné činnosti. Aplikace vede v praxi rovněž k absurdnímu závěru, že pokud by došlo například k vraždě ministra, média by mohla informovat pouze o tom, že byl zavražděn nejmenovaný vysoký ústavní činitel.

Pokud jde o kriminalizaci zveřejnění policejních odposlechů, lze tvrdit, že i tato postrádá logiku. Tak zvaný „obyčejný člověk“ prakticky nemá důvod obávat se, že by se v tisku objevil přepis jeho telefonního hovoru, získaného pomocí policejního odposlechu. Za několik let, kdy média odposlechy v různých kauzách přetiskují, se ještě nikdy nestalo, že by na nich zazněla slova někoho jiného, než veřejně činné osoby nebo osob, které jsou s osobou veřejně činnou v obchodním kontaktu ohledně věci, která vzbuzuje důvodné podezření z korupce nebo jiného nezákonného jednání. Osoby, které na zveřejněných záznamech hovoří (i osoby, které jsou předmětem hovoru), dostaly navíc v médiích pokaždé prostor k vyjádření.

Jsem přesvědčený o tom, že veřejnost má být informována o morálně pochybném chování veřejně činných osob, a to i za cenu, že by měly informace pocházet z telefonních odposlechů, které v rozporu se zákonem uniknou od orgánů činných v trestním řízení. Argument, že například v kauze Krakatice nepadlo ze strany orgánů činných v trestním

řízení vůči politikům žádné obvinění, neobstojí. Chování politika musí splňovat podstatně přísnější kritéria, než toliko nemožnost jednání subsumovat pod skutkovou podstatu trestného činu. Právní bezúhonnost politika v žádném případě neznamena jeho bezúhonnost morální; a právě o tom, s jakou morálkou politik svůj mandát svěřený mu občany vykonává, musí veřejnost vědět co nejvíce. Pokud z telefonních odposlechů vyplývá, že politik může být zapletený do trestného nebo přinejmenším hrubě nemorálního jednání, musí být pohnán k tomu, aby veřejnosti svou úlohu v celém případě podrobně vysvětlil.

Důležitost dohledu médií nad správci věcí veřejných podtrhuje například novinář P. Páral, který píše, že „*velmi silný rozsah pochybnosti o morálce politiků a státních úředníků u nás už ohrožuje důvěryhodnost celého politického systému a sami politici by se měli, pokud mají alespoň elementární pud sebezáchovy, pořádně klepnout přes prsty.*“^{268.)}

Předseda Nejvyššího správního soudu, J. Baxa, tak zvaný „náhubkový zákon“ komentuje takto: „*To je taková iluze politiků, že na všechno se dá napsat zákon. Navíc napsat zákon, že nikdo nic nesmí, je hloupost. Máme tu řadu pozitivních příkladů, kdy se nějaké odposlechy zveřejnily, a byla to jediná cesta, jak se dostaly na světlo důležité informace ve veřejném zájmu, které by se jinak ven nedostaly. To si myslím, že je natolik cenné, že by v omezování toho měli být zákonodárci mnohem zdrženlivější. Radši by měli jít po jednotlivých excesech, zvýšit kontrolu v policii, aby se s dotyčnými informacemi nedalo manipulovat a obchodovat, aby z policii neunikaly. Svoboda projevu je jako součást svobody strašně cenná, i když o nás někdo říká ošklivé věci. Musíme to unést.*“^{269.)}

Baxa podle mého názoru podává precizní charakteristiku přednosti svobody projevu před jejím legislativním omezením.

Z hlediska zpřísnění trestní represe, které novela přináší, za druhé souhlasím s výše zmíněnými námitkami senátorského návrhu. Přestože M. Benda namítá (viz výše), že ve věcech veřejného zájmu by podle jeho názoru soud novináře nepotrestal, nová úprava vzbuzuje přinejmenším velkou právní nejistotu (žádný novinář ještě nebyl souzen) a samotná hrozba pětimilionové pokuty a pětiletého trestu odnětí svobody působí jako přehnaně tvrdý postih, jehož účelem je přimět média k autocenzuře.

^{268.)} Páral, P., Kradákov, MF DNES, 4. 9. 2010, s. 10.

^{269.)} Kundra, O., Spurný, J., Je čas bojovat, Respekt, 23. 3. 2009, s. 48n.

V případě, že se konkrétní případ před soud dostane, je vysoce pravděpodobné, že půjde o informace o kauze sahající do vrcholných pater politiky, které budou mít zásadní právní i mimoprávní dopad na konkrétní politiky a konkrétní politické strany. Protože intenzivní pozornost médií bývá upřena v první řadě na strany vládní koalice (mají v dané chvíli rozhodující moc a vliv v zemi), můžeme jít v úvaze ještě dál a konstatovat, že policejní odposlechy se pravděpodobně budou týkat politiků, kteří se podílejí na výkonné moci.

Při veškerém respektu ke spravedlivému a nestrannému rozhodování justice si troufám vyslovit pochybnost o tom, že průběh a výsledek každého takového trestního procesu bude výlučně podle zákona a v zájmu práva a spravedlnosti. Tento názor opírám například o mimořádně sporný postup státního zastupitelství a některých dalších reprezentantů justice, ale i vlády v kauze tehdejšího místopředsedy vlády a předsedy KDU-ČSL J. Čunka, který čelil obvinění z přijímání úplatku.

Nesouhlasím ani s argumenty prezidenta republiky V. Klause (viz výše). Především podle mého názoru nelze přistoupit na Klausovo tvrzení, že média nemají právo argumentovat veřejným zájmem, neboť sledují především svůj soukromý obchodní zájem. Tato premisa by byla jistě pravdivá, kdybychom místo o informování o stycích politických špiček s podsvětím (což je produkt investigativní žurnalistiky) hovořili o produktu typu výroby nábytku nebo prodeje pracího prášku. Zatímco v případě omezení prodeje nábytku a pracího prášku by si lidé jistě byli schopni poradit, například nákupem levnějšího zboží ze zahraničí, zákaz zveřejňování odposlechů připravuje veřejnost o (často jedinou) možnost dozvědět se o tom, jak se chovají její volení reprezentanti.

Je také přinejmenším velmi sporné, zda oním „slabším“, kdo se podle prezidenta Klause může svých práv dovolat daleko obtížněji, než velké médium, jsou právě vrcholní politici a mocní podnikatelé.

P. Pithart k tomu poznamenává: *„Doufám, že se najdou novináři, kteří se odváží riskovat pět let vězení a uveřejní (nikoli ukradnou) odposlechy, které se jim dostanou do ruky, budou-li přesvědčeni, že jejich zveřejnění je ve veřejném zájmu. Dokonce doufám, že se najdou také stateční policisté, kteří vyjdou ven s odposlechy, jež jejich šéfové drží pod pokličkou, protože jsou pod tlakem politiků. Ne těch respektujících zákon, ale těch, kterým hrozí, že na ně praskne nějaká špinavost.“*^{270.)}

^{270.)} Pithart, P., Novináři zpátky do boudy? Lidové noviny, 7. 2. 2009, s. 1.

V situaci, kdy o senátorském návrhu na zrušení podstatných částí zákona 52/2009 Sb. dosud nerozhodl ústavní soud, považuji za vhodný krok kupředu snahu vlády zmírnit tak zvaný náhubkový zákon tím, že se přímo v normě explicitně zakotví, že v případech veřejného zájmu je zveřejnění odposlechnů legální.

Tak vláda premiéra P. Nečase ve svém programovém prohlášení ze srpna 2010 deklarovala vůli navrhnout novelu trestního řádu, která zmírní dopady tak zvaného náhubkového zákona s cílem umožnit poskytování informací v případech, kdy veřejný zájem převáží nad zájmem skupinovým či soukromým.^{271.)}

Ministerstvo spravedlnosti vedené J. Pospíšilem (ODS) posléze pojetí novely trestního řádu konkretizovalo, když ohlásilo záměr navrhnout takovou novelu, která odstraní kritizovanou právní úpravu omezující možnosti zveřejnění informací z trestního řízení o pachatelích, obětech, výsledcích dokazování, obsahu odposlechnů apod. Kritériem, na jehož základě zákon umožní zveřejnění, bude převažující veřejný zájem. Ten může být dán zejména při odhalování korupce, organizovaného zločinu nebo trestných činů veřejně činných osob. Naopak v případě ryze soukromých osob může podle konkrétních okolností převažovat ochrana soukromí a dalších osobnostních práv, zejména u poškozeného.^{272.)}

Navrhovanou změna podle mého názoru vhodným způsobem zohledňuje veřejný zájem na publikování závažných informací o jednání společensky významných osob, a omezuje nepřijatelná omezení spjatá se zákonem 52/2009 Sb.

Jako zcela dostatečné řešení bych však de lege ferenda považoval až úplné zrušení všech ustanovení tak zvaného náhubkového zákona.

^{271.)} Programové prohlášení vlády P. Nečase, 4. 8. 2010, s. 23, http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.

^{272.)} Tisková zpráva Ministerstva spravedlnosti, ze dne 27. 8. 2010.

Závěr:

Diskuse o tom, co se smí říkat a co ne, je jedním ze stěžejních témat filosofie, práva i morálky obecně – témat, která jsou z definice nadčasová. Nejde v ní o nic méně než o to, v jak svobodném světě žijeme a zda zůstane opravdu svobodný i nadále.

Svoboda je tedy přepych a výdobytek, o který je nutno dennodenně v tisíci drobných detailech zápolit a znovu a znovu definovat jeho hranice. Věděli to už skotští horalové, když šli v roce 1314 proti Angličanům do bitvy u Bannockburnu. „*Nebojujeme pro slávu, bohatství ani pocty, ale pouze a jedině za svobodu, za kterou nesmí žádný správný muž obětovat méně než svůj život,*“ říká dodnes tesaný nápis na místě střetu.

Současná česká svoboda a demokracie je z hlediska historie spíše výjimkou z tradice útlaku. Je naivní i nebezpečné myslet si, že je něčím samozřejmým. Naopak: Svoboda, její limity a omezení jsou věčně otevřenou výzvou a záležití na každé generaci, jestli dosaženou kvalitou svobody uhájí nebo dopustí její destrukci.

Výstižně to vyjádřil sociolog Z. Bauman: „*Historické a antropologické studie přinášejí stále nové důkazy o tom, že onen ‚přirozeně‘ svobodný jednatel našeho typu je poměrně vzácný druh s lokálně omezeným výskytem. K tomu, aby vznikl, bylo zapotřebí velice specifické souhry okolností a přežít může jen v případě, že tyto okolnosti přetrvají. Svobodný jedinec má proto hodně daleko do univerzálního vzorku člověka. Jedná se o výtvar historického a společenského vývoje*“.^{273.)}

Moderní český stát byl mimo jiné založen na myšlence, která stojí v Prohlášení nezávislosti československého národa z roku 1918. „*Věříme v demokracii, věříme ve svobodu – a ve svobodu vždy větší a větší...*“ Tím, na němž si tenkrát národ svobodu vydobyl, bylo habsburské mocnářství, tento „obr na hliněných nohou“, který po staletích právě zkolaboval, a na jeho ruinách vznikla nová Československá republika. První prezident T. G. Masaryk tehdy řekl, že aby se národ a demokracie mohly plně rozvinout, budou potřebovat padesát let nerušeného vývoje. Dostali jsme jich sotva dvacet.

Shodou okolností právě taková doba teď uplynula od doby, kdy se český národ po roce 1989 začal vracet ze svého „únosu na východ“, jak o něm hovoří spisovatel M. Kundera, zpět k tradicím demokratického a právního státu.

^{273.)} Bauman, Z., Svoboda, Argo, Praha 2003, s. 15.

Téma svobody, které v době zcela současné dominuje veřejné diskusi, je míra, v jaké změni poměry v České republice ratifikace tak zvané *Lisabonské smlouvy*, která výrazně reformuje fungování Evropské unie. Ať už jsme zastánci nebo odpůrci tohoto dokumentu vpravdě historického významu, nemůžeme popřít, že Lisabonská smlouva opět o něco předefinuje dosavadní status quo a stanoví nové limity svobody a suverenity.

O svobodu projevu jde v mnoha aktuálních střetech, jak dokládají případy, které zmiňuji v Úvodu k této práci.

Chci využít Závěru ke krátké úvaze nad postavením svobody projevu v České republice a jejímu zhodnocení.

De constitutione ferenda lze říci, že ústavní úprava svobody projevu, jak ji známe v českém právním řádu, je veskrze dostatečná a vyhovující. Listina na jedné straně dává zákonodárci poměrně široké právo svobodu projevu omezit. Důvody tohoto omezení, zmíněné v článku 17 Listiny, na straně druhé považuji za legitimní a souladné se skutečností, že svobodě projevu nepatří v systému ochrany základních práv v Listině nějaké privilegované postavení, ale že při střetech vždy „zápasí“ s jinými esenciálními ústavními hodnotami. Dosavadní judikatura Ústavního soudu svědčí podle mého názoru o tom, že každé omezení svobody projevu je relativně pečlivě zvažováno a poměřováno s dalšími zájmy a hodnotami a v současné době na ústavní úrovni nehrozí žádný výraznější „výkyv“ v neprospěch svobodného vyjadřování. Ba právě naopak – lze říci, že Ústavní soud ve své dosavadní rozhodovací praxi razí spíše liberálnější pojetí svobody projevu a dává najevo, že je dobře, když se lidé nebojí a svobody projevu naplno využívají.

Skutečný problém vidím ve dvou jiných fenoménech. V úpravě svobody projevu na úrovni běžných zákonů a v respektování svobody projevu v právní praxi.

Snad největší emoce v oblasti regulace svobody projevu vyvolal ve veřejnosti zákon 52/2009 Sb., který novelizuje trestní řád a trestní zákon a jenž získal přezdívku „náhubkový zákon“ (viz výše). Tento zákon považuji za nepřijatelný atak na svobodu slova s cílem zajistit politikům klid od nepříjemných zpráv, které o nich mohou přinést telefonní odposlechy.

S ohledem na nedostatečné fungování české justice v politicky exponovaných věcech se domnívám, že zveřejnění odposlechů v médiích je někdy (bohužel) poslední možností, jak veřejnost informovat o nemorálním nebo nezákonném chování politika. Odmítám

argumentaci, že média uplatňují „soudce lynče“, kterou razí předkladatel zákona, poslanec M. Benda (ODS). Kritika „náhubkového zákona“ na parlamentní půdě vyvrcholila návrhem na zrušení zákona, který k Ústavnímu soudu podala v květnu 2009 skupiny třiceti čtyř senátorů. Se zájmem očekávám, jako soud v této zásadní věci rozhodne.

Druhým fenoménem je (ne)respekt ke svobodě projevu v právní praxi. Zde bychom našli více aktuálních problémů. Za nejvíce varovný považuji případ odvolání libereckého státního zástupce A. Bašného jeho nadřízeným J. Křivancem z funkce za to, že Bašný na odborné konferenci veřejně prohlásil, že postup justičních špiček v případě bývalého předsedy KDU-ČSL J. Čunka je největší ranou do pracně a dlouhodobě budované image naší justice. Křivancův postup považují za alarmující podkopání demokratických poměrů na státním zastupitelství a pokus zavést tam jakousi vojenskou disciplínu, v rámci níž se bude každý státní zástupce v obavě před profesní šikanou obávat vyslovit svůj názor. Křivanec za svůj postup sice nejprve sklidil mohutnou veřejnou kritiku, a to včetně profesní komory Unie státních zástupců, která uvedla, že se *„zásadně ohrazuje proti výkladu, podle něhož je porušením zákona veřejné prezentování názoru, který komentuje a reflektuje společenskou atmosféru a veřejný život a reaguje na obavy veřejnosti z ohrožení nestranného výkonu působnosti státního zastupitelství.“*^{274.)} Křivance sice za jeho postup tehdejší ministr spravedlnosti J. Pospíšil odvolal, pozdější ministryně spravedlnosti D. Kovářová ho ale opět jmenovala do funkce. To naznačuje, že „zatuchlé“ poměry na státním zastupitelství nejsou minulostí, ale stále aktuálním problémem.

Tyto a mnoho dalších sporů svědčí o tom, že téma svobody projevu je ožehavé i dvacet let po pádu totality. Autor práce doufá, že se mu podařilo dostatečným způsobem zachytit aktuální vývoj tohoto nikdy nekončícího „seriálu“.

Závěrem si dovolím shrnout, že můj pohled na svobodu projevu je dán přesvědčením, že jejím omezením lze zpravidla napáchat více škod, než když někdo svobody projevu zneužije k újmě práv druhých. Výjimkou z tohoto pravidla jsou zřejmě jen případy trestněprávní represe za nejzávažnější výroky v rámci ochrany před extremismem. De lege ferenda považuji za vhodné, aby se v případech, kdy svoboda projevu hraničí se zneužitím (excesem), postupovalo podle jakési parafráze trestně právní zásady *In dubio pro reo*, která by v tomto případě zněla *V pochybnostech ve prospěch svobody slova*.

^{274.)} Prohlášení výkonného výboru Unie státních zástupců ze dne 24. 2. 2009.

Seznam použitých pramenů

- 1.) Alston, P., The Universal Declaration at 35: Western and Passé or Alive and Universal, International Commission of Jurists Review, No.31/1983.
- 2.) Boguzsak, J., K problematice svobody projevu v právu České republiky, In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1-2/1996, UK Praha.
- 3.) Pavlíček, V., Ústavní problémy svobody projevu, In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1-2/1996, UK Praha.
- 4.) Filip, J., Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe, in: Časopis pro právní vědu a praxi, 4/1998.
- 5.) Wagnerová, E., Je ústavní soud opravdu jen negativním zákonodárcem?, Jiné právo, 2007, <http://jinepravo.blogspot.com/2007/11/je-stavn-soud-opravdu-jen-negativnm.html>.
- 6.) Gazdík, J., Generální štáb měl obrovský černý fond, iDNES.cz, 17. 1. 2008, http://zpravy.idnes.cz/generalni-stab-mel-obrovsky-cerny-fond-dyk/krimi.asp?c=A080116_214204_krimi_mia.
- 7.) Gazdík, J., Detektivové řeší další případ korupce v armádě, iDNES.cz, 8. 7. 2008, http://zpravy.idnes.cz/detektivove-resi-dalsi-pripad-korupce-v-armade-fqy-domaci.asp?c=A080707_223502_domaci_mia.
- 8.) Text prohlášení tzv. Charty 77, http://www.totalita.cz/texty/ch77_dok_1977_01_01.php.
- 9.) Důvodová zpráva k návrhu zákona senátorů Roberta Koláře, Ondřeje Febera, Petra Fejfara, Jana Hadravy, Soni Paukertové, Jana Rumla a Vladimíra Schováňka, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, senátní tisk č. 180, Senát, 3. funkč. období, <http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1353/1353>.
- 10.) Čáповá, H., Proč chtěli politici pomluvu zachovat, Lidovky.cz, 12. 1. 2009, http://www.lidovky.cz/tiskni.asp?r=ln_noviny&c=A090112_000019_ln_noviny_sko.
- 11.) Kontroverzný tlačový zákon začne platit' od 1. Júna, 24hodin.sk, 30. 5. 2008, <http://www.24hod.sk/clanok-54287-Kontroverzny-tlacovy-zakon-zacne-platit-od-1--juna.html>.

- 12.) Bezpečnostní informační služba (BIS) o extremismu, <http://www.bis.cz/extremismus.html>.
- 13.) Výroční zpráva BIS za rok 2008, <http://www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocní-zprava-2008.html>.
- 14.) Šídlo, J., Anketa: Jak mají média informovat o neonacistech a jejich názorech?, Respekt, 11. 5. 2009, s. 6.
- 15.) Dworkin, R., Even bigots and Holocaust deniers must have their say, [guardian.co.uk](http://www.guardian.co.uk/world/2006/feb/14/muhammadcartoons.comment), 14.2.2006, <http://www.guardian.co.uk/world/2006/feb/14/muhammadcartoons.comment>.
- 16.) Pozvánka na koncert „Umění proti cenzuře“, <http://www.ameba.cz/umeniproticenzure/cil.htm>.
- 17.) ČTK: Müller obviněn z šíření toxikomanie, [iDNES.cz](http://kultura.idnes.cz/hudba.asp?r=hudba&c=A000313153526hudba_toy), 14. 3. 2000, http://kultura.idnes.cz/hudba.asp?r=hudba&c=A000313153526hudba_toy.
- 18.) Egan, S., Periodic Reporting under the ICCPR, učební text k předmětu International Human Rights na University College Dublin, School of Law, s. 4.
- 19.) Prohlášení výkonného výboru Unie státních zástupců ze dne 24. 2. 2009.
- 20.) Bobek, M., Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy 10/2005.
- 21.) Senátoři podali oznámení na vydavatele Hitlera, Zemské noviny, 12. 4. 2000, s. 2.
- 22.) Stanovisko Výboru na ochranu svobody slova při Syndikátu novinářů České republiky, ze dne 14. 6. 2000.
- 23.) Černý, P., Případ Mein Kampf – poslední dějství, Právní rozhledy, 2005, č. 14, s. 518-519.
- 24.) Nedělní partie, TV Prima, 26. 3. 2000
- 25.) Komárek, M., Je špatné vydávat Mein Kampf? Mladá fronta Dnes, 23. 3. 2000, s. 6
- 26.) Hympl, J., Mají komunistickou minulost, přesto soudí dál. Lidovky.cz, 24. 3. 2010. http://www.lidovky.cz/nepranyrujeme-soudce-rikaji-autori-vystavy-malik-urvi-ii-p34-/ln_kultura.asp?c=A100324_182955_ln_kultura_glu

- 27.) Samek, M., Stigma české justice: komunističtí soudci, Tyden.cz 3. 10. 2008.
http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/stigma-ceske-justice-komunisticti-soudci_83407.html
- 28.) Zpráva ČTK, 3. 10. 2008.
- 29.) Reportáž Soudkyně, Nadoraz, Česká televize, 17. 11. 1998.
- 30.) Kalenská, R., Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek? Magazín Pátek Lidových novin, 6. 10. 2000, s. 10.
- 31.) Turková M., Měla jsem snad emigrovat? Lidové noviny, 14. 10. 2000, s. 25 n.
- 32.) Rejžek, J., Ach, ta Helenčina paměť!, Lidové noviny, 16. 10. 2000, s. 12.
- 33.) Vondráčková, H., Nejsem lhářka, Lidové noviny, 21. 10. 2000, s. 10.
- 34.) Rejžek, J., Další Helenčin neplatný pokus, Lidové noviny, 23.10.2000, s. 10.
- 35.) Kundra, O., Spurný, J., Marek Benda: Nejlepší je zákaz, Respekt, 10. 11. 2008, s. 10.
- 36.) Šťastný, O., Novináře chceme trochu zastrašit, MF DNES, 9. 12. 2008, s. 9.
- 37.) Odpověď prezidenta republiky na dopis šéfredaktorů českých médií, 12. 2. 2009,
www.klaus.cz/clanky/1541.
- 38.) Syrovátka, T., Šťastný, O., Langer lobboval za svého věřitele, MF DNES, 2. 10. 2008, s. 1.
- 39.) Kmenta, J., Mrázek: Miliony pro Tlustého, MF DNES, 22. 9. 2008, s. 1.
- 40.) Šťastný, O., Langer: Možná jsem byl naivní, MF DNES 20. 9. 2008, s. 3.
- 41.) Kmenta, J., Mrázek: Miliony pro Tlustého, MF DNES, 22. 9. 2008, s. 1.
- 42.) Šídlo, J., Šimůnek, P., Přetrhnu nitě mezi politikou a zločinem, Hospodářské noviny, 15. 9. 2008, s. 11.
- 43.) Nedělní partie, TV Prima, 21. 9. 2008.
- 44.) Tachecí, B., Není pravda, že nebojuji, MF DNES, 2. 12. 2009, s. 10.
- 45.) Páral, P., Kradákov, MF DNES, 4. 9. 2010, s. 10.

- 46.) Kundra, O., Spurný, J., Je čas bojovat, Respekt, 23. 3. 2009, s. 48n.
- 47.) Pithart, P., Novináři zpátky do boudy?, Lidové noviny, 7. 2. 2009, s. 1.
- 48.) Holländer, P., Vážně jsme už všichni pozitivisté? Lidové noviny, 11. 9. 2010, s. 27.
- 49.) Programové prohlášení vlády P. Nečase, 4. 8. 2010, s. 23, http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.
- 50.) Tisková zpráva Ministerstva spravedlnosti, 27. 8. 2010.
- 51.) Interview ČT24, Česká televize, 30. 10. 2009, <http://www.ct24.cz/domaci/71147-pravnik-tomasek-souhlasi-s-vyjimkou-z-charty-zakladnich-prav-eu/>

Seznam použité literatury (abecední)

- 1.) Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002.
- 2.) Bartoň, M., Svoboda projevu: principy, garance, meze. Leges, Praha 2010.
- 3.) Bauman, Z., Svoboda, Argo, Praha 2003.
- 4.) Čapek, K., Hovory s TGM, Československý spisovatel, Praha 1969.
- 5.) Durozoi, G., Roussel A., Filozofický slovník, EWA Edition, Praha 1994.
- 6.) Filip J., Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Masarykova univerzita, Brno 2001.
- 7.) Gerloch, A., Teorie práva, 2. vyd., Aleš Čeněk, Dobrá Voda 2001.
- 8.) Hendrych, D. a kol. Správní právo, 7.vyd., C.H.Beck, Praha 2009.
- 9.) Herczeg, J., Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004.
- 10.) Hitler, A., Mein Kampf, Nakladatelství Otakar II., Praha 2000.
- 11.) Holländer P., Základy všeobecné státovédy, Všehrd, Praha 1995.
- 12.) Jäger, P., Molek, P., Svoboda projevu, Auditorium, Praha 2007.
- 13.) Jelínek, J. a kol., Trestní právo hmotné, 3. vyd., Linde, Praha 2008.
- 14.) Kolektiv autorů, Encyklopedický slovník, Odeon, Praha 1993.
- 15.) Mill, J. S., On Liberty and Utilitarianism, David Campbell Publishers Ltd., London, 2000.
- 16.) Palouš, M., Svoboda projevu v pojetí Evropského soudu pro lidská práva, disertační práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, ročník 2006/2007.
- 17.) Pavlíček, V., a kol., Ústava a ústavní řád České republiky, komentář, Linde Praha 2002.
- 18.) Pavlíček, V., a kol. Ústava a ústavní řád ČR, 2. díl, Linde, Praha 1999.

- 19.) Pavlíček a kol., Ústavní právo a státověda II., Část 2., Linde 2004.
- 20.) Störig, H.J., Malé dějiny filosofie, Zvon, Praha 1996.
- 21.) Šámal/Púry/Rizman, Trestní zákon – komentář, 5. vyd., C.H.Beck, Praha 2003.

Seznam judikatury (chronologický)

Ústavní soud

- 1.) Nález ÚS ČSFR sp.zn. Pl. ÚS 5/92, ze dne 4. 9. 1992.
- 2.) Nález ÚS sp.zn. Pl. ÚS 43/93, ze dne 12. 4. 1994.
- 3.) Nález ÚS sp.zn. Pl. ÚS 5/96, ze dne 8. 10. 1996.
- 4.) Nález ÚS sp.zn. III. ÚS 359/96, ze dne 10. 7. 1997.
- 5.) Nález ÚS sp.zn. II. ÚS 357/96, ze dne 10. 12. 1997.
- 6.) Nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 154/97, ze dne 9. 2. 1998.
- 7.) Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 156/99, ze dne 8. 2. 2000.
- 8.) Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 367/03, ze dne 15. 3. 2005.
- 9.) Nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 146/04, ze dne 4. 4. 2005.
- 10.) Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 453/03, ze dne 11. 11. 2005.
- 11.) Usnesení ÚS sp.zn. IV. ÚS 211/06, ze dne 27. 9. 2006.
- 12.) Nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 23/05, ze dne 17. 7. 2007.
- 13.) Nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 154/97, ze dne 9. 2. 2008.
- 14.) Usnesení ÚS sp.zn. III. ÚS 928/06, ze dne 24. 4. 2008.
- 15.) Usnesení ÚS sp.zn. III. ÚS 219/09, ze dne 14. 5. 2009.
- 16.) Nález ÚS sp.zn. IV. ÚS 1923/09, ze dne 6. 8. 2009.
- 17.) Usnesení ÚS sp.zn. III. ÚS 1708/09, ze dne 13. 5. 2010.
- 18.) Usnesení ÚS sp.zn. I. ÚS 1110/09, ze dne 23. 9. 2010.
- 19.) Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 517/10, ze dne 15. 11. 2010.

20.) Usnesení ÚS, sp.zn. II. ÚS 468/03, ze dne 25. 11. 2010.

Nejvyšší soud

- 1.) Rozsudek NS, 5 Tdo 337/2002, ze dne 24. 7. 2002.
- 2.) Usnesení NS, sp.zn. 3 Tdo 651/2002, ze dne 12. 9. 2002.
- 3.) Rozsudek NS sp.zn. 28 Cdo 2090/2002, ze dne 26. 6. 2003.
- 4.) Rozsudek NS sp.zn. 30 Cdo 923/2004, ze dne 19. 11. 2004.
- 5.) Rozsudek NS, sp.zn. 3 Tdo 1174/2004, ze dne 10. 3. 2005.
- 6.) Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 2573/2004, ze dne 15. 7. 2005.
- 7.) Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Tpjn 302/2005, ze dne 13. 12. 2006.

Evropský soud pro lidská práva

- 1.) Engel a ostatní proti Nizozemsku, rozsudek ze dne 8. 6. 1976, Series A, no. 22.
- 2.) Handyside v. proti Velké Británii, rozsudek ze dne 7. 12. 1976, Series A, no. 24.
- 3.) Sunday Times proti Velké Británii, rozsudek ze dne 26. 4. 1979, Series A, no. 30.
- 4.) Lingens proti Rakousku, rozsudek ze dne 8. 7. 1986, Series A, no. 103.
- 5.) Castells proti Španělsku, rozsudek ze dne 23. 4. 1992, Series A, no. 236.
- 6.) Otto-Preminger-Institut proti Rakousku, rozsudek ze dne 29. 9. 1994, Series A, no. 295-A.

Nejvyšší soud USA

Rozsudek Nejvyššího soudu USA, sp.zn. 485 U.S. 46, ze dne 24. 2. 1988.

English Resumé

This thesis named „Freedom of speech: Its guarantees and limits“ attempts to look at the issue from various perspectives, that is Czech, European and International law.

Its main part consists of the analysis of the freedom of speech in Czech constitutional system. The work investigates the limits imposed by the statutes as well as by the conflicting fundamental constitutional rights. According to Czech „Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms“ (Listina základních práv a svobod), freedom of speech may be limited by the statutes for various reasons. However, this procedure is strictly limited and the freedom of speech cannot be taken away totally.

The constitutional test for limiting the freedom of speech consists of three steps:

a) limitation made by the act of Parliament only, *b)* the inevitability of such a measure in democratic society and *c)* measure has to be made for one of constitutional reasons: security of the right and freedoms of the people or security of the state or public security or security of the public health and morality.

The body which plays a vital role in defining the constitutional limits of the freedom of speech in the Constitutional Court of the Czech Republic. Its core decisions are mentioned in the thesis.

Another part of the work is dedicated to the fundamental international documents on the topic – International Declaration of Human Rights, The European Convention on Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights and The Convention on the Rights of the Child, Lisbon Treaty. The Czech Republic is nowadays a member state of all these key treaties.

Part of the work deals with the European Court of Human Rights, based in Strasbourg, which gives important judgments on this topic in European context. Cases such as *Handyside v. the United Kingdom* or *Lingens v. Austria* helped to define the current borders of the freedom of speech.

In the chapters 6 to 11, author deals with some core decisions of the Constitutional Court of the Czech Republic, which affect specifically the media. Author is of the opinion that the quality of free media speech is one of the most fundamental parts of general freedom. Free media are usually among the very first targets for all, who want to reduce or eliminate human rights.

The objective of this thesis is not to give a full-range analysis, as this issue is a very topical one, one would need a thousands of pages to cover all the details. However, I tried to trace a reasonably short explanation of all the core problems.

Freedom of speech is one of the most important legal issues in democratic society. The shape and extension of the freedom is not a definite one, it is something everlastingly open and frangible.

Klíčová slova: svoboda projevu – limity - média

Key words: freedom of speech – limits – media